

TÁNC TUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK

2023/1.

A Magyar Táncművészeti Egyetem folyóirata XV. évfolyam 1. szám

Baróti Szabó Dávid

Dafnis

Én is imént e vizparton nyájamnak utánna

Ballagván, s fúván hat s még fél likra kivésett

Nádamat, a nimfák seregét egy tölgynek alatta

Sok tréfás szatirok számával táncnak eredni

Szemlélém; füleim pedig, ah, mely kellemes hangzat

Csiklándozta! talán soha nem fogom hallani mássát.

(1776)

Szerkesztőség:

Tóvay Nagy Péter főszerkesztő
Bolvári-Takács Gábor lapigazgató
Lőrinc Katalin
Major Rita

Lapterv, tördelés:
Tellingner András

Olvasószerkesztő:
Csizsár Enikő

A borítón id. Nathaniel Hone
(1718–1784) *Lírárt tartó Terpszikhoré*
című festménye látható.

Tánc tudományi Közlemények

A Magyar Táncművészeti
Egyetem tudományos
folyóirata
A szerkesztőség címe:
MTE Művészetelméleti Tanszék
1145 Budapest,
Columbus u. 87-89.
Tel.: 273-3430, fax: 273-3433
e-mail: ttktnp@gmail.com
www.mte.eu
ISSN 2060-7148
Lapnyilvántartási szám:
CE/14319-3/2016.
Megjelenik évente kétszer.

Felelős kiadó: az MTE rektora

A folyóirat terjesztése ingyenes,
további példányok korlátozott
számban a szerkesztőségtől
kérhetők.

tartalom

A Magyar Táncművészeti Egyetem folyóirata XV. évfolyam 1. szám

Tanulmány

Ujvári Hedvig: Aranyváry Emília a Bécsi Udvari Operában (1854–1855) 4

Konferencia / Novák 90

Dóka Krisztina és Fügedi János: Szerkesztői előszó	25
Bolvári-Takács Gábor köszöntője	27
Kővágó Zsuzsanna: Az ösztönös pedagógus – Novák Ferenc	29
Novák Ferenc megjegyzései Kővágó Zsuzsa előadásához	32
Kiss Ferenc: Keleti táncvihar – Alkotói folyamatok egy ördögös műhelyben	34
Novák Ferenc megjegyzései Kiss Ferenc előadásához	39
Vavrincez András: Mit köszönhet a néptánc és a népzenei mozgalom Novák Ferencnek?	40
Halász Tamás: Novák Ferenc pályájának dokumentumai a PIM-OSZMI Táncarchívumában	45
Dóka Krisztina: A néptáncgyűjtő, Novák Ferenc: Filmek a BTK Zenetudományi Intézet Néptánc Archívumában	47
Novák Ferenc megjegyzései Dóka Krisztina előadásához	50
Fügedi János: „A táncok elfelejtődnek – ilyen a műfaj...” Novák Ferenc (és az Ötök) reprezentációja a magyar koreográfiai publikációkban	55
Verhóczki Milán: A Passió elemzése	62
Novák Ferenc megjegyzései Verhóczki Milán előadásához	66

Elemzés

Darabos Eszter: Artus – Goda Gábor Társulata: Érintés Paradoxon 68

Szakedolgozat

Hudák Dóra: Antik kultúrák hagyatéka a magyar néptáncszínpadon 71

Bibliográfia

Tóvay Nagy Péter: Körtvélyes Géza műveinek válogatott bibliográfiája, 1950–1972 84

Recenzió

Soldati Krisztina: Egy tüllbe burkolt harcos. Flora Fabbri 100

Szerzőinknek

102

Ujvári Hedvig

Aranyváry Emília a Bécsi Udvari Operában (1854–1855)

Bevezetés

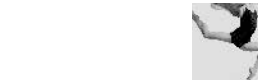
Az első nemzetközi hírű magyar balerina, Aranyváry Emília teljes pályaképeinek feltárásában sok még a megválaszolatlan kérdés, a kutatás több tudományterület bekapcsolódását teszi lehetővé. Jelen vizsgálódás arra a néhány, látszólag jelentéktelennek tűnő hónapra terjed ki, amely az életrajzokban szinte elsikkad: 1854 szeptemberében a Bécsi Udvari Operában szerepelt, majd 1855-ben a hazai lapok már arról számoltak be, hogy a balerina ismét Pestre készült. A kutatás ennek a köztes időszaknak a feltérképezéséhez közelít a recepciótörténet oldaláról oly módon, hogy a korabeli, elsősorban bécsi napisajtó, valamint a zenei, illetve színházi szaklapok Aranyváry-vonatkozásait kívánja feltárni.¹

Aranyváry bő fél évet töltött Bécsben, 1854 augusztusától 1855. március végéig, az ún. német évadra szerződött.² Noha címszerepet nem osztottak rá, rendszeresen fellépett mindegyik újonnan színpadra állított balettből, illetve több opera balettbetétjében is. Havonta 8–13 alkalommal szerepelt, ez alól csak 1854 decembere kivétel, amikor – vélhetően betegség miatt – csupán háromszor.

Szerződését követően a bécsi újságok a premierok kapcsán szinte soha nem említették meg név szerint Aranyváry teljesítményét, ezt csak a címszereplők esetében tették meg. A bécsi sajtó a balett szólistáiról, a kisebb szerepek megformálóiáról, valamint a balettkar produkcióiról mindig elégedetten írt. Noha konkrét Aranyváry-vonatkozásokra a lapokban nem sikerült bukkanni, a vizsgálódás így is indokolt, mert képet ad arról a minőségében és darabválasztásaiban nem éppen problémamentes színházi közegről, amely körülvette a fiatal magyar balerínát. A kutatás alapjául a korabeli színlapok szolgáltak, ezek esetleges hiánya esetén csak a napilapok műsorközléseire lehetett hagyatkozni.

¹ Jelen dolgozat a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (NMHH) támogatásával létrejött Az első magyar primabalerina, Aranyváry Emília pesti és bécsi fellépéseinek sajtóviszhangja a korabeli lapokban (1854–1855) című átfogó tanulmányból a táncosnő bécsi fellépéseinek kronológiáját és táncművészeti vonatkozásait emeli ki.

² Rudolph Lothar és Julius Stern szerint Aranyváry (!) szerződötése 1854. augusztus 15. és 1855. június 30. közé esett, majd Pesten folytatta pályafutását. Lásd: Stern, 1898. A színlapok tanulmányozása ezt nem támasztja alá: a német évadot követően, 1855. április 1-jétől az olasz évadban teljesen új táncosok jelentek meg, és a műsor is kicserélődött, a színlapokon már nem lehet találkozni Aranyváry nevével. Lásd: Jahresübersicht der Zeitungen und Zeitschriften, <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wztz>. – A „Wiener Hofoper”-témakörnek tengernyi a szakirodalma. A vizsgált korszakhoz lásd: Jahn, 2002. Aranyváry időszakához: Jahn, 2002. 241–253.

A bécsi balett helyzete

Aranyváry Emília első hosszabb bécsi tartózkodása 1854. február 9-től március 9-ig tartott: a *Pâquerette*³ című balettből szerepelt hét alkalommal a Kärntnertheaterben.⁴ A háromfelvonásos darab címszereplői a párizsi Académie Impériale⁵ vendégművészei, Adeline Plunkett⁶ és a darabot jegyző táncos-koreográfus, Arthur Saint-Léon⁷ voltak. Aranyváry, akit a színlapon Saint-Léon tanítványként tüntettek fel, az első felvonás (Das Dorf) pas de quatre-jában táncolt.⁸

Az év második felében a fiatal balerina 1854 augusztusától 1855. március 31-ig a Theater am Kärnthnertheaterhoz szerződött, amely ekkor Julius Cornet⁹ igazgatása alatt állt. A német szezon 1854. július 1-jével vette kezdetét és 1855. március 31-én ért véget.¹⁰ A kilenc hónap alatt csupán tíz nap technikai szünet szakította meg az idényt, augusztus 15. és 25. között kisebb felújítási munkálatokat végeztek az épületben.

A német szezon balettprodukciói július 15-vel indultak két kisebb darabbal (Das Fest in Albano, Der Toreador),¹¹ amelyekbe később Aranyváry is becsatlakozott, nélküle négy előadás ment le.¹² Nem játszott továbbá a kétszer műsorra tűzött Esmeraldában,¹³ valamint az Isaura augusztus-szeptemberi¹⁴ előadásaiban; utóbbiban azonban feltűnt az évad folyamán.

A német szezonban összességében 253 előadás volt műsoron, ez 182 opera- és 71 balettprodukció között oszlott meg.¹⁵ Vendégművészként felléptek: Charles Müller¹⁶ és Marie

³ Théophile Gautier (1811–1872) és Arthur Saint-Léon darabja, zenéjét François Benoist (1794–1878) francia orgonista, zeneszerző jegyezte.

⁴ Egyéb, sajtóban, szakirodalomban előforduló elnevezései: Theater am Kärntnertheater, Kärntnertheater (régiesebb írásmódban: Theater am Kärnthnerthore, Kärnthnerthortheater), teljes neve: K. K. Hof-Theater nächst dem Kärnthnerthore), a Wiener Staatsoper elődje.

⁵ A párizsi opera hivatalon neve 1851 és 1870 között Académie Impériale de Musique volt, ezt követően Théâtre National de l'Opéra lett.

⁶ Adeline Plunkett (1824–1910) 1854. január és március között vendégszerepelt a bécsi Operában Arthur Saint-Léon partnereként. Alapvető életrajzi adatokhoz ld. Jahn, 2002. 29–79.

⁷ Arthur Saint-Léon (1821–1870) korának egyik leghíresebb francia táncosa volt. Koreográfusként és balettmesterként 1854-ben a bécsi vendégszereplésére tanítványát, Aranyváryt is elhozta Párizsból.

⁸ Ezt megelőzően Aranyváry 1850. április 23-án és 24-én szerepelt már Bécsben a Zephyr című, Gustave Carey jegyezte divertissement-ban. – Gustave Carey (1818, Stockholm – 1881, Párizs) ismert táncos családból származott. A bécsi operában 1838–1845, valamint 1849–1854 között szólótáncosként dolgozott, illetve a második ciklusban balettmesterként is tevékenykedett. Aranyváry kapcsán többször található hivatkozás Careyre – keresztnév nélkül – mint a balerina bécsi mesterére. Aranyváry Bécsben André Isidore Careynál (kb. 1790, Párizs – ?), Gustave apjánál tanult, aki Auguste Vestris tanítványa volt. Az idősebb Carey tánciskolát vezetett Bécsben, a Kärntnertheater közelében; itt tanult valójában Katharina Lanner is. Vö. Jahn, 2002, 36., továbbá Dr. Gunhild Oberzaucher-Schüller szíves adatközlése nyomán.

⁹ Julius Cornet (1793–1860) operaénekes volt, majd Braunschweigben és Hamburgban színházigazgatóként is működött. Ezirányú tapasztalatait a Die Oper in Deutschland (Hamburg, 1849) című könyvében foglalta össze.

¹⁰ Lothar – Stern szerint Aranyváry szerződése 1854. augusztus 15-én.

¹¹ August Bournonville – Friedrich Fröhlich: Das Fest in Albano (Az albanói ünnepély), A. Bournonville – Eduard Helsted: Der Toreador (A torreador). A tanulmány főszövegeiben a színlapokon található címek szerint hivatkozom a balettekre.

¹² Nem szerepelt a darabokban július 15–16-án, valamint augusztus 1-jén és 8-án.

¹³ Jules Perot – Cesare Pugni Esmeraldáját 1854. július 21-én és 29-én játszották.

¹⁴ Giovanni Golinelli – Adolphe Adam / Alfred de Saint Julien Isaurájában nem lépett fel az alábbi napokon: 1854. augusztus 11–12., 15., 29., szeptember 1., 5.

¹⁵ Névtelen, 1855. Neue Berliner Musikzeitung, 1855. április 11. 15. sz. 119.

¹⁶ Charles Müller (1828–1907) 1853 és 1856 között rendszeresen vendégszerepelt az ifjabb Marie Taglionival Bécsben, Paul Taglioni darabjaiban.

Februar 1854.

K. K. Hoftheater nächst dem Kärnthnerthore.
(235te Vorstellung im Abonnement.)

Frl. Adeline Pionkett, und Hr. Arthur Saint-Leon,
erste Tänzerin, erster Balletmeister und Tänzer,
von der Academie imperiale in Paris.

Am ersten Abende:

Paquerette.

Ballet in drei Akten von Joseph Bauffier und Arthur Saint-Leon.
Musik von Weiss.

Francis Martin, Drechsler	-	-	-	Hr. Saint-Leon.
Anton Bauer	-	-	-	Hr. Pionkett.
Julius, Hausknecht	-	-	-	Hr. Frappart.
Job, sein Sohn	-	-	-	Hr. Pionkett.
Widow, Weinhandlungswirth	-	-	-	Hr. Pionkett.
Wassermann, sein Knecht	-	-	-	Hr. Pionkett.
Catherine, Wirthschafterin	-	-	-	Hr. Pionkett.
Ein armer Gelehrter	-	-	-	Hr. Pionkett.
Anton Bauer	-	-	-	Hr. Pionkett.
Julius	-	-	-	Hr. Pionkett.
Job	-	-	-	Hr. Pionkett.
Widow	-	-	-	Hr. Pionkett.
Wassermann	-	-	-	Hr. Pionkett.
Catherine	-	-	-	Hr. Pionkett.
Gelehrter	-	-	-	Hr. Pionkett.
Anton Bauer	-	-	-	Hr. Pionkett.
Julius	-	-	-	Hr. Pionkett.
Job	-	-	-	Hr. Pionkett.
Widow	-	-	-	Hr. Pionkett.
Wassermann	-	-	-	Hr. Pionkett.
Catherine	-	-	-	Hr. Pionkett.
Gelehrter	-	-	-	Hr. Pionkett.

Am 7ten Abende:

Don Quixote.

Ballet in zwei Akten von Filippo Taglioni. Mus. bearbeitet und für dieses Hoftheater in Scene gesetzt von Herrn Gollini. Musik von Herrn Streibinger.

Don Quixote	-	-	-	Hr. Beau.
Sancho Panza	-	-	-	Hr. Frappart.
Don Quixote's Knecht	-	-	-	Hr. Pionkett.
Don Quixote's Tochter	-	-	-	Hr. Pionkett.
Don Quixote's Knecht	-	-	-	Hr. Pionkett.
Don Quixote's Knecht	-	-	-	Hr. Pionkett.
Don Quixote's Knecht	-	-	-	Hr. Pionkett.
Don Quixote's Knecht	-	-	-	Hr. Pionkett.
Don Quixote's Knecht	-	-	-	Hr. Pionkett.
Don Quixote's Knecht	-	-	-	Hr. Pionkett.

Am 14ten Abende:

Das Fest in Albano.

Ballet in drei Akten von Herrn Bauffier, Musik von Herrn Friedrich Heibich.

Die Braut	-	-	-	Hr. Beau.
Der Bräutigam	-	-	-	Hr. Pionkett.
Der Vater des Bräutigams	-	-	-	Hr. Pionkett.
Die Mutter der Braut	-	-	-	Hr. Pionkett.
Ein Gastwirth	-	-	-	Hr. Pionkett.
Ein Kellner	-	-	-	Hr. Pionkett.

Am 21ten Abende:

Der Toreador.

Ballet in zwei Akten, vom Balletmeister Herrn August Bournonville. Musik von Herrn Edward Heise.

Jose, Gastwirth	-	-	-	Hr. Pionkett.
Marino, seine Tochter	-	-	-	Hr. Pionkett.
Mosco, Zerzeber	-	-	-	Hr. Pionkett.
Gelehrter, Gelehrterin aus Paris	-	-	-	Hr. Pionkett.
Wid. Hinder, ihre Mutter	-	-	-	Hr. Pionkett.
Hr. Hinder's Knecht	-	-	-	Hr. Pionkett.
Hr. Hinder's Knecht	-	-	-	Hr. Pionkett.
Hr. Hinder's Knecht	-	-	-	Hr. Pionkett.

Paquerette

5. März 1855.

K. K. Hoftheater nächst dem Kärnthnerthore.
(227te Vorstellung im Abonnement.)

Das Fest in Albano.

Ballet in drei Akten von Herrn Bauffier, Musik von Herrn Friedrich Heibich.

Die Braut	-	-	-	Hr. Beau.
Der Bräutigam	-	-	-	Hr. Pionkett.
Der Vater des Bräutigams	-	-	-	Hr. Pionkett.
Die Mutter der Braut	-	-	-	Hr. Pionkett.
Ein Gastwirth	-	-	-	Hr. Pionkett.
Ein Kellner	-	-	-	Hr. Pionkett.

Am 12ten Abende:

Der Toreador.

Ballet in zwei Akten, vom Balletmeister Herrn August Bournonville. Musik von Herrn Edward Heise.

Jose, Gastwirth	-	-	-	Hr. Pionkett.
Marino, seine Tochter	-	-	-	Hr. Pionkett.
Mosco, Zerzeber	-	-	-	Hr. Pionkett.
Gelehrter, Gelehrterin aus Paris	-	-	-	Hr. Pionkett.
Wid. Hinder, ihre Mutter	-	-	-	Hr. Pionkett.
Hr. Hinder's Knecht	-	-	-	Hr. Pionkett.
Hr. Hinder's Knecht	-	-	-	Hr. Pionkett.
Hr. Hinder's Knecht	-	-	-	Hr. Pionkett.

Der Toreador

7. Februar 1855.

K. K. Hoftheater nächst dem Kärnthnerthore.
(204te Vorstellung im Abonnement.)

Don Quixote.

Ballet in zwei Akten von Filippo Taglioni. Mus. bearbeitet und für dieses Hoftheater in Scene gesetzt von Herrn Gollini. Musik von Herrn Streibinger.

Don Quixote	-	-	-	Hr. Beau.
Sancho Panza	-	-	-	Hr. Frappart.
Don Quixote's Knecht	-	-	-	Hr. Pionkett.
Don Quixote's Tochter	-	-	-	Hr. Pionkett.
Don Quixote's Knecht	-	-	-	Hr. Pionkett.
Don Quixote's Knecht	-	-	-	Hr. Pionkett.
Don Quixote's Knecht	-	-	-	Hr. Pionkett.
Don Quixote's Knecht	-	-	-	Hr. Pionkett.
Don Quixote's Knecht	-	-	-	Hr. Pionkett.

Am 14ten Abende:

Das Fest in Albano.

Ballet in drei Akten von Herrn Bauffier, Musik von Herrn Friedrich Heibich.

Die Braut	-	-	-	Hr. Beau.
Der Bräutigam	-	-	-	Hr. Pionkett.
Der Vater des Bräutigams	-	-	-	Hr. Pionkett.
Die Mutter der Braut	-	-	-	Hr. Pionkett.
Ein Gastwirth	-	-	-	Hr. Pionkett.
Ein Kellner	-	-	-	Hr. Pionkett.

Don Quixote / Das Fest in Albano

8. Jänner 1855.

K. K. Hoftheater nächst dem Kärnthnerthore.
(174te Vorstellung im Abonnement.)

Isaura,
die Witwe der Feen.

Ballet in zwei Akten und einem Vorspiel, von H. L. Georges. In die Scene gesetzt von Herrn Gollini. Musik von Adam und G. J. Julien.

Isaura, Wermaler der Gesellschaft	-	-	-	Hr. Pionkett.
Isaura's Knecht	-	-	-	Hr. Pionkett.
Isaura's Knecht	-	-	-	Hr. Pionkett.
Isaura's Knecht	-	-	-	Hr. Pionkett.
Isaura's Knecht	-	-	-	Hr. Pionkett.

Am 14ten Abende:

Isaura, die Witwe der Feen.

Ballet in zwei Akten und einem Vorspiel, von H. L. Georges. In die Scene gesetzt von Herrn Gollini. Musik von Adam und G. J. Julien.

Isaura, Wermaler der Gesellschaft	-	-	-	Hr. Pionkett.
Isaura's Knecht	-	-	-	Hr. Pionkett.
Isaura's Knecht	-	-	-	Hr. Pionkett.
Isaura's Knecht	-	-	-	Hr. Pionkett.
Isaura's Knecht	-	-	-	Hr. Pionkett.

Isaura, a tündérek keresztlánya

Taglioni¹⁷ Berlinből 26-szor, valamint egy-egy estén Horschelt Prágából,¹⁸ illetve Frappart¹⁹ Párizsból.²⁰

A szezonban több új tagot is szerződtettek. Pocchini²¹ ismerős volt már a bécsi közönség számára, mivel 1851-ben Fanny Elssler mellett debütált az olasz szezonban. Noha még nem volt érett művész, ekkor ő volt az Udvari Balett primadonnája. Számos produkcióban nyújtott teljesítménye mutatta a tehetségét. Ahol ez hiányzott, vagy csak korlátozottan mutatkozott meg, „ott meg kellett elégedni a fiatalos alkattal és mozdulatokkal, s csak bízni lehetett abban, hogy a művész szorgalmának köszönhetően ez pozitívan fog változni a jövőben”.²² A mimika terén is volt mit tanulnia, igaz, ez a kor szinte minden balett-táncosáról elmondható volt.

Pocchini mellett Levasseur²³ is rutinos, megbízható táncosnőnek bizonyult. Újonnan szerződtették még Dietrich²⁴ és Aranyváy kisasszonyokat, „mindkettő teljesen jelentéktelen”.²⁵

A bécsi Opera balettszemélyzete a német évad során az alábbiak szerint alakult: a társulat élén Borri²⁶ balettmester és Gollini²⁷ rendező állt. A társulatnak három férfi szólótáncosa (Borri, Croce,²⁸ Frappart), valamint hat balerinája (Aranyváy, Baseg,²⁹ Dietrich/Dietrich, Lanner,³⁰ Levasseur-Allegrini, Pochini/Pocchini) volt. Mimikai szerepekben Baseg, a férfiaknál Beau,³¹

¹⁷ Marie Taglioni, Maria-Paul Taglioni, majd Marie Windischgrätz (1830 v. 1833, Berlin – 1891, Bécs mellett): olasz-svéd származású balerina, az ünnepelt Marie Taglioni (1804–1884) unokahúga. Apja és mestere Paul Taglioni táncos-koreográfus volt, nagyjapja Filippo Taglioni. Bécsben 1853 és 1856 között lépett fel, elsősorban apja koreográfiáiban.

¹⁸ Friedrich Horschelt (1793–1876): német táncos, balettmester és impresszárió.

¹⁹ Louis Ruault-Frappart (Ps. Frappart, 1832, Bernay, Franciaország. – 1921, Bécs): táncos, koreográfus. Párizsban Saint-Léonnál tanult, majd a Théâtre Lyrique táncosa lett. Vendégzerepelt Londonban, Brüsszelben, Amszterdamban, majd 1854-ben Bournonville hívására érkezett a Kärntnertheaterbe, ahol a Das Fest in Albano című darabban debütált. 1895-ig volt a bécsi Opera tagja. Lásd: Österreichisches Biographisches Lexikon. https://www.biographien.ac.at/oeb/oebl_R/Ruault-Frappart_Louis_1832_1921.xml

²⁰ Névtelen, 1855g

²¹ Carolina Pocchini (vagy Pochini, 1835, Milano – 1901, Nápoly): Carlo Blasis tanítványa volt a Scala balettkolájában, majd számos olasz színházban lépett fel, illetve külföldön is vendégzerepelt, többek között Bécsben. Férje Pasquale Borri táncos-koreográfus volt. A német évadban három operában és hat baletten szerepelt, összesen 47-szer. Heinrich, 1855. 130.

²² Klemm, 1855a. 13–15.

²³ Allegrini-Levasseur (keresztneve nem ismert) 1854. április 1. és 1855. március 31. között volt az Udvari Balett szólótáncosa. „Déli tűz” – állt egy jellemzésben. Névtelen, 1864. 256.

²⁴ Caroline Dietrich (Ditrich) 1853 és 1860 között volt a bécsi balett szolista. Ő volt „a komoly”. Névtelen, 1864. 256.

²⁵ Apja a pesti születésű színész és rendező Karl Dietrich volt.

²⁶ Klemm, 1855a. Más forrás Aranyváryt „szenvédélyes tűz”-ként jellemezte. Névtelen, 1864. 256.

²⁷ Pasquale Borri (1820, Milánó – 1884, Desio): táncos-koreográfus, Carlo Blasis tanítványa volt a milánói Scala balettkolájában. Táncolt a Scalában, majd a Bécsi Udvari Operánál 1844–1848 között szólótáncos volt, később balettmesterként folytatta (1854–1855), és vendégkoreográfusként is dolgozott. Aranyváy a Violetta című baletjében táncolt.

²⁸ Giovanni Gollini (1809, Bologna – 1884, Braunschweig) 1836 és 1859 között a bécsi Operában különböző funkciókban, táncosként, rendezőként nyert alkalmazást. Aranyváy Bécsben az alábbi balettekben szerepelt: Isaura, die Pathe der Feen, Don Quixote, Der Rekrut, valamint az általa koreografált balettbetétekben a Ferdinand Cortez és a Die lustigen Weiber von Windsor (A windsori víg nők) című operákban.

²⁹ Fernando Croce 1851. április 1. és 1855. március 31. között volt a bécsi opera szólótáncosa.

³⁰ Eleonore Baseg (Basseg, Baseg, 1812 – 1874) a Theater an der Wien gyerekszínházában kezdett táncolni, majd 1826-tól haláláig szerepelt az Udvari Operában. Lánya szintén az Udvari Balett tagja volt. Lásd: lejjebb.

³¹ Katharina Josepha Lanner (1829, Bécs – 1908, London) osztrák táncos-koreográfus, balettmester, Joseph Lanner zeneszerző lánya. Tanulmányait Isidor Carey irányításával végezte. 1845-ben debütált a Kärntnertheaterben Antonio Guerra Angelica című baletjében, majd első nagy sikerét 1847-ben aratta Fenella szerepében A portici néma című operában. Bécsi éveiben táncolta többek között Myrtha szerepét a Giselle-ben (1852), valamint Paul Taglioni Die verwandelten Weiber és Antoinette Bournonville Der Toreador korszakerepét. 1855-ben hagyta el Bécsot, több nagy német színháznál, majd Skandináviában és Dél-Európában is megfordult. Rövid ideig New Yorkban is dolgozott. 1875-ben Londonban telepedett le, majd haláláig ott élt és alkotott.

³² Joseph Beau (1818, Valencia – 1903, Bécs) 1842. április 1. és 1881. szeptember 30. között volt a társulat tagja.

19. November 1854.
K. K. Hoftheater nächst dem Kärnthnerthore.
 (122te Vorstellung im Abonnement.)
Frln. Marie Taglioni und Hr. Charles Müller, als Gäste.
 Zum ersten Male:
Der Seeräuber.
 Großes Ballet in drei Akten und sechs Tableau, von königl. Franz. Balletmeister Hr. Paul Taglioni.
 Musik vom königl. Franz. Musikdirektor Herrn W. Gährich.

Personen:
 Alonzo, Oberhaupt der Seeräuber - Hr. Charles Müller.
 Leonida, seine Geliebte - Frl. Marie Taglioni.
 Roberto, Unterführer der Seeräuber - Hr. Beau.
 Juan, - Hr. Schindler.
 Casp, Pächter - Hr. Wagnier.
 Oslaf, Aufseher der Gannogen - Hr. Witt.
 Adal, Aufseher der Schweden - Hr. Schindler.
 Eine Indianerin - Hr. Wagnier.
 Leonida's Oheide, Seeräuber verschiedener Nationen.
 Franz der Seeräuber, Oberhaupt Franz des Harn's.
 Große des Reichs, Schweden, Zerstörer Soldaten.
 Wolf von verschiedenen Nationen.

1. Akt: La Vivandière Cosmopolite.
 (Zwey verschiedene Nationen.)
La Russe, L'Anglaise, La Valise, ausgeführt von Frln. Sanner; **La Mazurka, La Tarantelle**, ausgeführt von derselben, den Frln. Krappart, Dietrich, den Herrn Grece, Frappart, Berlin, und begleitet von dem Balletcorps.
Grand Pas d'action, ausgeführt von Frln. Marie Taglioni, Herrn Charles Müller, begleitet von Herrn Beau und dem Balletcorps.
Ballabile caractéristique, ausgeführt vom künftigen Balletcorps und den Tanzgebern.

2. Akt: Grand Marche du Sérail.
Pas de l'Odalisque, ausgeführt von Frln. Marie Taglioni, begleitet von den Frln. Krappart, Dietrich, Wagnier und Joppe.
Glockenspiel & Ensemble-Tanz, ausgeführt von Herrn Frappart, begleitet von den Frln. Wagnier, Joppe, Deere, Wagnier, dem weiblichen Balletcorps und den Tanzgebern.
 Musik: Hr. Wagnier.
Anfang 7 Uhr.

Der Seeräuber

27. Dezember 1854.
K. K. Hoftheater nächst dem Kärnthnerthore.
 (122te Vorstellung im Abonnement.)
Robert und Bertrand.
 Komisches Ballet in drei Akten und fünf Tableau, von W. Gährich. Dies bearbeitet und für dieses K. K. Hoftheater in Szene gesetzt von Herrn Paul Taglioni. F. Franz. Balletmeister. Musik von F. Schmidt.

Personen:
 Robert - Hr. Frappart.
 Bertrand - Hr. Wagnier.
 Dament - Hr. Schindler.
 Madame Dament - Hr. Wagnier.
 Carl, ihr Sohn - Hr. Beau.
 Germain, Bedienter - Hr. Wagnier.
 Clementine, seine Tochter, Carl's Braut - Frln. Wagnier.
 Robert, unter dem Namen Remond, Director einer Versicherungsgesellschaft gegen Diebe - Hr. Wagnier.
 Bertrand, sein Verzeiger - Hr. Frappart.
 Gertrude der Unfall.
 Peter, vermalte Köcher in Dament's Geliebte - Hr. Klaf Wagnier.
 Der Marquis von K... - Hr. Wagnier.

Einleitung:
 Ein Kerkemeister, Wagen.
Erster Akt:
 Robert - Hr. Frappart.
 Bertrand - Hr. Wagnier.
 Dament - Hr. Schindler.
 Madame Dament - Hr. Wagnier.
 Carl, ihr Sohn - Hr. Beau.
 Germain, Bedienter - Hr. Wagnier.
 Clementine, seine Tochter, Carl's Braut - Frln. Wagnier.
 Robert, unter dem Namen Remond, Director einer Versicherungsgesellschaft gegen Diebe - Hr. Wagnier.
 Bertrand, sein Verzeiger - Hr. Frappart.
 Gertrude der Unfall.
 Peter, vermalte Köcher in Dament's Geliebte - Hr. Klaf Wagnier.
 Der Marquis von K... - Hr. Wagnier.

Wortwechsel:
 1. Akt: **Maerzschmied**, ausgeführt von den Frln. Sanner, Krappart, Dietrich und Herrn Grece.
Pas de deux, komponirt von Herrn Grece, ausgeführt von derselben und Herrn Frappart.
 2. Akt: **Pas de deux**, ausgeführt von Frln. Krappart und Herrn Grece.
Mazurka & Quadrille, ausgeführt von den Frln. Wagnier, Wagnier, den Herrn Frappart, Wagnier und dem Balletcorps.
 3. Akt: **Ensemble-Tanz**, ausgeführt vom Balletcorps.
Polka, ausgeführt von Frln. Sanner und Herrn Grece.
Schweizerischer Charakter-Tanz, komponirt von Herrn Grece, ausgeführt von den Frln. Frappart und Herrn Grece.
 Das Programm ist an der Kasse für 10 fr. C. W. zu haben.
 Musik: Hr. Wagnier.
Cassa-Öffnung halb 6 Uhr. — Anfang 7 Uhr.

Robert und Bertrand

11. September 1854.
K. K. Hoftheater nächst dem Kärnthnerthore.
 (61te Vorstellung im Abonnement.)
 Zum ersten Male:
Violetta.
 Romantisches Ballet in zwei Akten und fünf Tableau von Herrn Pasquale Verri.
 Musik komponirt von Herrn Strebingner.

Personen:
 Violetta - Frl. Pochini.
 Julius, ihr Geliebter - Hr. Grece.
 Pauline, ihre Schwester - Hr. Beau.
 Gertrude, ihre Schwester - Hr. Frappart.
 Colina, ihre Schwester - Hr. Grece.
 Olympia, Bräutigam's Geliebte - Frl. Krappart.
 Marquis Gernant, Polonez - Hr. Wagnier.
 Vater - Hr. Schindler.
 Hans, Violetta's Kammerfrau - Hr. Klaf.
 Johann, Violetta's Diener - Hr. Schindler.
 Ein Diener von Gernant - Hr. Grece.
 Hans, Marquisen's Kammerfrau - Hr. Wagnier.
 Soldaten, Bedienter - Hr. Wagnier.
 Soldaten, Bedienter - Hr. Wagnier.

1. Akt: Ballabile, ausgeführt von den Frln. Pochini, Krappart, den Herrn Grece und Frappart.
Pas de deux, komponirt von den Frln. Pochini, Krappart, den Herrn Grece und Frappart.
2. Akt: Pas de trois, komponirt von Herrn Grece, ausgeführt von derselben und den Frln. Sanner und Frappart.
Polonez, ausgeführt vom ganzen Balletcorps.
Ballabile, ausgeführt von 16 Geübten.
3. Akt: Pas de trois d'action, ausgeführt von den Frln. Pochini, den Herrn Grece und Frappart.
Scene d'ensemble, ausgeführt von dem ganzen Balletcorps, den Frln. Grece und Herrn Frappart.
Pas de deux, komponirt von Herrn Grece, ausgeführt von derselben und Herrn Frappart.
Pas de deux, komponirt von Frln. Pochini und Herrn Grece.
Finale, ausgeführt vom ganzen Balletcorps.
 Das Programm ist an der Kasse für 10 fr. C. W. zu haben.
Tägliche Preise:
 Eineloge im 1. St. über im Quartier 8 fr. - 10 fr. - 12 fr. - 15 fr. - 20 fr. - 25 fr. - 30 fr. - 40 fr. - 50 fr. - 60 fr. - 70 fr. - 80 fr. - 100 fr. - 120 fr. - 150 fr. - 200 fr. - 250 fr. - 300 fr. - 400 fr. - 500 fr. - 600 fr. - 700 fr. - 800 fr. - 1000 fr. - 1200 fr. - 1500 fr. - 2000 fr. - 2500 fr. - 3000 fr. - 4000 fr. - 5000 fr. - 6000 fr. - 7000 fr. - 8000 fr. - 10000 fr. - 12000 fr. - 15000 fr. - 20000 fr. - 25000 fr. - 30000 fr. - 40000 fr. - 50000 fr. - 60000 fr. - 70000 fr. - 80000 fr. - 100000 fr. - 120000 fr. - 150000 fr. - 200000 fr. - 250000 fr. - 300000 fr. - 400000 fr. - 500000 fr. - 600000 fr. - 700000 fr. - 800000 fr. - 1000000 fr. - 1200000 fr. - 1500000 fr. - 2000000 fr. - 2500000 fr. - 3000000 fr. - 4000000 fr. - 5000000 fr. - 6000000 fr. - 7000000 fr. - 8000000 fr. - 10000000 fr. - 12000000 fr. - 15000000 fr. - 20000000 fr. - 25000000 fr. - 30000000 fr. - 40000000 fr. - 50000000 fr. - 60000000 fr. - 70000000 fr. - 80000000 fr. - 100000000 fr. - 120000000 fr. - 150000000 fr. - 200000000 fr. - 250000000 fr. - 300000000 fr. - 400000000 fr. - 500000000 fr. - 600000000 fr. - 700000000 fr. - 800000000 fr. - 1000000000 fr. - 1200000000 fr. - 1500000000 fr. - 2000000000 fr. - 2500000000 fr. - 3000000000 fr. - 4000000000 fr. - 5000000000 fr. - 6000000000 fr. - 7000000000 fr. - 8000000000 fr. - 10000000000 fr. - 12000000000 fr. - 15000000000 fr. - 20000000000 fr. - 25000000000 fr. - 30000000000 fr. - 40000000000 fr. - 50000000000 fr. - 60000000000 fr. - 70000000000 fr. - 80000000000 fr. - 100000000000 fr. - 120000000000 fr. - 150000000000 fr. - 200000000000 fr. - 250000000000 fr. - 300000000000 fr. - 400000000000 fr. - 500000000000 fr. - 600000000000 fr. - 700000000000 fr. - 800000000000 fr. - 1000000000000 fr. - 1200000000000 fr. - 1500000000000 fr. - 2000000000000 fr. - 2500000000000 fr. - 3000000000000 fr. - 4000000000000 fr. - 5000000000000 fr. - 6000000000000 fr. - 7000000000000 fr. - 8000000000000 fr. - 10000000000000 fr. - 12000000000000 fr. - 15000000000000 fr. - 20000000000000 fr. - 25000000000000 fr. - 30000000000000 fr. - 40000000000000 fr. - 50000000000000 fr. - 60000000000000 fr. - 70000000000000 fr. - 80000000000000 fr. - 100000000000000 fr. - 120000000000000 fr. - 150000000000000 fr. - 200000000000000 fr. - 250000000000000 fr. - 300000000000000 fr. - 400000000000000 fr. - 500000000000000 fr. - 600000000000000 fr. - 700000000000000 fr. - 800000000000000 fr. - 1000000000000000 fr. - 1200000000000000 fr. - 1500000000000000 fr. - 2000000000000000 fr. - 2500000000000000 fr. - 3000000000000000 fr. - 4000000000000000 fr. - 5000000000000000 fr. - 6000000000000000 fr. - 7000000000000000 fr. - 8000000000000000 fr. - 10000000000000000 fr. - 12000000000000000 fr. - 15000000000000000 fr. - 20000000000000000 fr. - 25000000000000000 fr. - 30000000000000000 fr. - 40000000000000000 fr. - 50000000000000000 fr. - 60000000000000000 fr. - 70000000000000000 fr. - 80000000000000000 fr. - 100000000000000000 fr. - 120000000000000000 fr. - 150000000000000000 fr. - 200000000000000000 fr. - 250000000000000000 fr. - 300000000000000000 fr. - 400000000000000000 fr. - 500000000000000000 fr. - 600000000000000000 fr. - 700000000000000000 fr. - 800000000000000000 fr. - 1000000000000000000 fr. - 1200000000000000000 fr. - 1500000000000000000 fr. - 2000000000000000000 fr. - 2500000000000000000 fr. - 3000000000000000000 fr. - 4000000000000000000 fr. - 5000000000000000000 fr. - 6000000000000000000 fr. - 7000000000000000000 fr. - 8000000000000000000 fr. - 10000000000000000000 fr. - 12000000000000000000 fr. - 15000000000000000000 fr. - 20000000000000000000 fr. - 25000000000000000000 fr. - 30000000000000000000 fr. - 40000000000000000000 fr. - 50000000000000000000 fr. - 60000000000000000000 fr. - 70000000000000000000 fr. - 80000000000000000000 fr. - 100000000000000000000 fr. - 120000000000000000000 fr. - 150000000000000000000 fr. - 200000000000000000000 fr. - 250000000000000000000 fr. - 300000000000000000000 fr. - 400000000000000000000 fr. - 500000000000000000000 fr. - 600000000000000000000 fr. - 700000000000000000000 fr. - 800000000000000000000 fr. - 1000000000000000000000 fr. - 1200000000000000000000 fr. - 1500000000000000000000 fr. - 2000000000000000000000 fr. - 2500000000000000000000 fr. - 3000000000000000000000 fr. - 4000000000000000000000 fr. - 5000000000000000000000 fr. - 6000000000000000000000 fr. - 7000000000000000000000 fr. - 8000000000000000000000 fr. - 10000000000000000000000 fr. - 12000000000000000000000 fr. - 15000000000000000000000 fr. - 20000000000000000000000 fr. - 25000000000000000000000 fr. - 30000000000000000000000 fr. - 40000000000000000000000 fr. - 50000000000000000000000 fr. - 60000000000000000000000 fr. - 70000000000000000000000 fr. - 80000000000000000000000 fr. - 100000000000000000000000 fr. - 120000000000000000000000 fr. - 150000000000000000000000 fr. - 200000000000000000000000 fr. - 250000000000000000000000 fr. - 300000000000000000000000 fr. - 400000000000000000000000 fr. - 500000000000000000000000 fr. - 600000000000000000000000 fr. - 700000000000000000000000 fr. - 800000000000000000000000 fr. - 1000000000000000000000000 fr. - 1200000000000000000000000 fr. - 1500000000000000000000000 fr. - 2000000000000000000000000 fr. - 2500000000000000000000000 fr. - 3000000000000000000000000 fr. - 4000000000000000000000000 fr. - 5000000000000000000000000 fr. - 6000000000000000000000000 fr. - 7000000000000000000000000 fr. - 8000000000000000000000000 fr. - 10000000000000000000000000 fr. - 12000000000000000000000000 fr. - 15000000000000000000000000 fr. - 20000000000000000000000000 fr. - 25000000000000000000000000 fr. - 30000000000000000000000000 fr. - 40000000000000000000000000 fr. - 50000000000000000000000000 fr. - 60000000000000000000000000 fr. - 70000000000000000000000000 fr. - 80000000000000000000000000 fr. - 100000000000000000000000000 fr. - 120000000000000000000000000 fr. - 150000000000000000000000000 fr. - 200000000000000000000000000 fr. - 250000000000000000000000000 fr. - 300000000000000000000000000 fr. - 400000000000000000000000000 fr. - 500000000000000000000000000 fr. - 600000000000000000000000000 fr. - 700000000000000000000000000 fr. - 800000000000000000000000000 fr. - 1000000000000000000000000000 fr. - 1200000000000000000000000000 fr. - 1500000000000000000000000000 fr. - 2000000000000000000000000000 fr. - 2500000000000000000000000000 fr. - 3000000000000000000000000000 fr. - 4000000000000000000000000000 fr. - 5000000000000000000000000000 fr. - 6000000000000000000000000000 fr. - 7000000000000000000000000000 fr. - 8000000000000000000000000000 fr. - 10000000000000000000000000000 fr. - 12000000000000000000000000000 fr. - 15000000000000000000000000000 fr. - 20000000000000000000000000000 fr. - 25000000000000000000000000000 fr. - 30000000000000000000000000000 fr. - 40000000000000000000000000000 fr. - 50000000000000000000000000000 fr. - 60000000000000000000000000000 fr. - 70000000000000000000000000000 fr. - 80000000000000000000000000000 fr. - 100000000000000000000000000000 fr. - 120000000000000000000000000000 fr. - 150000000000000000000000000000 fr. - 200000000000000000000000000000 fr. - 250000000000000000000000000000 fr. - 300000000000000000000000000000 fr. - 400000000000000000000000000000 fr. - 500000000000000000000000000000 fr. - 600000000000000000000000000000 fr. - 700000000000000000000000000000 fr. - 800000000000000000000000000000 fr. - 1000000000000000000000000000000 fr. - 1200000000000000000000000000000 fr. - 1500000000000000000000000000000 fr. - 2000000000000000000000000000000 fr. - 2500000000000000000000000000000 fr. - 3000000000000000000000000000000 fr. - 4000000000000000000000000000000 fr. - 5000000000000000000000000000000 fr. - 6000000000000000000000000000000 fr. - 7000000000000000000000000000000 fr. - 8000000000000000000000000000000 fr. - 10000000000000000000000000000000 fr. - 12000000000000000000000000000000 fr. - 15000000000000000000000000000000 fr. - 20000000000000000000000000000000 fr. - 25000000000000000000000000000000 fr. - 30000000000000000000000000000000 fr. - 40000000000000000000000000000000 fr. - 50000000000000000000000000000000 fr. - 60000000000000000000000000000000 fr. - 70000000000000000000000000000000 fr. - 80000000000000000000000000000000 fr. - 100000000000000000000000000000000 fr. - 120000000000000000000000000000000 fr. - 150000000000000000000000000000000 fr. - 200000000000000000000000000000000 fr. - 250000000000000000000000000000000 fr. - 300000000000000000000000000000000 fr. - 400000000000000000000000000000000 fr. - 500000000000000000000000000000000 fr. - 600000000000000000000000000000000 fr. - 700000000000000000000000000000000 fr. - 800000000000000000000000000000000 fr. - 1000000000000000000000000000000000 fr. - 1200000000000000000000000000000000 fr. - 1500000000000000000000000000000000 fr. - 2000000000000000000000000000000000 fr. - 2500000000000000000000000000000000 fr. - 3000000000000000000000000000000000 fr. - 4000000000000000000000000000000000 fr. - 5000000000000000000000000000000000 fr. - 6000000000000000000000000000000000 fr. - 7000000000000000000000000000000000 fr. - 8000000000000000000000000000000000 fr. - 10000000000000000000000000000000000 fr. - 12000000000000000000000000000000000 fr. - 15000000000000000000000000000000000 fr. - 20000000000000000000000000000000000 fr. - 25000000000000000000000000000000000 fr. - 30000000000000000000000000000000000 fr. - 40000000000000000000000000000000000 fr. - 50000000000000000000000000000000000 fr. - 60000000000000000000000000000000000 fr. - 70000000000000000000000000000000000 fr. - 80000000000000000000000000000000000 fr. - 100000000000000000000000000000000000 fr. - 120000000000000000000000000000000000 fr. - 150000000000000000000000000000000000 fr. - 200000000000000000000000000000000000 fr. - 250000000000000000000000000000000000 fr. - 300000000000000000000000000000000000 fr. - 400000000000000000000000000000000000 fr. - 500000000000000000000000000000000000 fr. - 600000000000000000000000000000000000 fr. - 700000000000000000000000000000000000 fr. - 800000000000000000000000000000000000 fr. - 1000000000000000000000000000000000000 fr. - 1200000000000000000000000000000000000 fr. - 1500000000000000000000000000000000000 fr. - 2000000000000000000000000000000000000 fr. - 2500000000000000000000000000000000000 fr. - 3000000000000000000000000000000000000 fr. - 4000000000000000000000000000000000000 fr. - 5000000000000000000000000000000000000 fr. - 6000000000000000000000000000000000000 fr. - 7000000000000000000000000000000000000 fr. - 8000000000000000000000000000000000000 fr. - 10000000000000000000000000000000000000 fr. - 12000000000000000000000000000000000000 fr. - 15000000000000000000000000000000000000 fr. - 20000000000000000000000000000000000000 fr. - 25000000000000000000000000000000000000 fr. - 30000000000000000000000000000000000000 fr. - 40000000000000000000000000000000000000 fr. - 50000000000000000000000000000000000000 fr. - 6000000000000000

valamint egyszer a Robertben⁴⁴, miközben a ház női és férfi első táncosai háttérbe szorultak. A berlini vendégművészek bécsi szereplése novemberben ért véget.⁴⁵

Az újév ismétlésekkel indult, új bemutatót nem tűztek műsorra, ellenben februárban mindjárt két új balett is színre került. Eduard Hanslick ennek kapcsán írta a Die Pressében: eddig nem volt jellemző a bécsi operaviszonyokra, hogy egy évad operapremier nélkül teljen, ebben a szezonban ugyanakkor bőven adódott „középszerű vendéjáték egy balettkresztomatia mellett, s úgy tűnik, a darabokat inkább a közönség kigúnyolására, semmint a szórakoztatására választották ki”.⁴⁶

Aranyváy Emília a Kärntnertheater színpadán (1854/55)

Violetta

Aranyváy Bécsben, a német szezonban 1854. szeptember 11-én lépett először színpadra, a Violetta⁴⁷ című romantikus balettben a kocsmáros lányát alakította.⁴⁸ A darabot a közönség és a kritika egyaránt jól fogadta, a szezonban kilencszer játszották.⁴⁹

A Violetta alapjául ifj. Alexander Dumas A kaméliás hölgy (1848) című műve szolgált, amely többek között Verdi Traviátájának is a szüzséjét képezi.

A darab cselekményének az az epizód a kiindulópontja, amikor Violetta a játékszenvedély hevében az egész vagyont elveszíti, majd koldusbotra jutva álmában megvilágosodik, felismeri a hibáját és visszatér az erényes útra. A cselekmény röviden: Violetta szalonjában összegyűlik Párizs előkelősége. Poncellt hiába próbálkozik, Violetta visszautasítja a közeledését. Előbbi természetesen bosszút esküszik: játékra hívja, melyben a hölgy szívét ugyan nem, de teljes vagyont megnyeri. Violetta apja a játékot titkon figyelemmel kíséri, majd amikor a lány vagyona odatesz, gyermekét eltaszítja magától s megátkozta. A gróf nevelési módszerei sajátosak: ahhoz, hogy lánya elnyerje bocsánatát, vidéki városokban kell koldulnia, azután hozzámehet választottjához, Julienhez.⁵⁰

Ezt a történetet Borri olyan sikeres koreográfiákkal, látványos táncokkal vitte színpadra, amelyek nem hagytak kétséget szerzői tehetsége felől. A balett fogadtatása kedvező volt.⁵¹ A Wiener Zeitung – noha erősen kétségbe vonta a darab ’nagy’ balett jellegét – inkább szórakoztatónak érezte, leszámítva a gyászjelenetet, amely a nagy balettekhez képest kevésbé zavaros, a szöveggönyv igyekszik a főhősnő szenvedéseit a lehető legrövidebben elbeszéli. A recenzens szerint a két órán keresztül eltáncolt cselekmény után a néző nem úgy hagyta el a házat, hogy unatkozott.⁵²

Aranyváy bécsi idejéből a Violetta kapcsán olvasható az egyetlen ismertetés, amely név szerint is megemlíti a teljesítményét. A Wiener Zeitung beszámolója kiemelte Lasseur és Pocchini kisasszonyok szeretetreméltó és bájos produkcióját, valamint Lanner kisasszony táncát az Araniváryval (!) és Crocéval bemutatott pas de trois-ban. A csoporttáncok átgondoltak és hatásosak, kivitelezésben precízek voltak. Frappant – mint mindig – előnyösen tűnt ki szellemes és friss mozgásával. A közönség jól fogadta az új produkciót.⁵³

⁴⁴ Meyerbeer: Robert, der Teufel című darabja (1854. október 18.)

⁴⁵ Klemm, 1854–1855b 121–122.

⁴⁶ Hanslick, 1854. 4.

⁴⁷ Pasquale Borri – Matthias Strebinger: Violetta. Romantisches Ballet in zwei Akten und fünf Tableaux. (1854)

⁴⁸ Szeptember 11-én a színlapon nem tüntették fel a szerepek között sem a kocsmáros, sem annak lányát. Ezt másnap korrigálta a színház, és minden játszási napon a helyesbített színlap jelent meg (igaz, Araniváryként tűnik fel a neve).

⁴⁹ Több sajtóorgánium statisztikái szerint kilencszer játszották, azonban a színlapok, valamint a napilapokban megjelent műsorközlések alapján csak nyolc alkalommal tűzték műsorra (1854. szeptember: 4, december: 2, 1855. január: 2 alkalommal). Aranyváy 1854. december 15-én nem lépett színpadra a Violetta-ban, a többi hét előadásban szerepelt.

⁵⁰ Librettó: https://libretti.digitale-sammlungen.de/de/fsl/object/display/bsb00058383_00001.html?prox=true&phone=true&ngram=true&fulltext=violetta&mode=simple&context=violetta

⁵¹ Dr. L.: K. k. Hoftheater nächst dem Kärntnerthore, i. h. 208. sz.

⁵² Névtelen, 1854a 2439–2440.

⁵³ Névtelen, 1854a

Aranyváy további szerepei 1854-ben

Aranyváy a Violetta bemutatója után bő egy héttel, szeptember 21-én már a Satanela című fantasztikus balettben lépett fel.⁵⁴ A darab az 1852. évi berlini ősbemutatót követően hamarosan megjelent Bécsben is, 1853. január 11-én ezzel a balettel debütált Paul Taglioni koreográfusként a Kärntnertheaterben. A főszerepeket lánya, Marie, illetve Charles Müller játszották, akárcsak 1854-ben, Aranyváy bécsi tartózkodása alatt. A darab két hónapon át volt műsoron, tízszer adták elő, a magyar balerina minden alkalommal szerepelt benne: a scène d’agaceries-ben, illetve a fináléban táncolt.

A Satanelát követően Aranyváy 1854. október 4-én a Paul Taglioni és Paul Ludwig Hertel által jegyzett Alphéa című⁵⁵ egyfelvonásos balettben lépett fel. Neve többször is feltűnt a színlapon, mivel az egyik nimfát alakította, a táncokban a Les Pièges de l’amour: Ballabile bachique-ban Dietrichhel és a táncokkal szerepelt. A darabot a Die lustigen Musquetiere (A víg muskétások) című egyfelvonásos víg balettel⁵⁶ együtt tűzték műsorra, melyben Aranyváy a La récréation: Jeux et danses-ban lépett színpadra. Mindkét darabban a címszerepet a berlini vendégművészek alakították.

Az Alphéa Berlinben az egyik legkedveltebb balettelőadás volt.⁵⁷ A Wiener Zeitung is méltatta a darabot, mely ugyan rövid, de nagyszerű kiállítás és bukolicus tartalma révén szinte „mitológikus álomként” hatott, a művészi hatás Bécsben sem maradt el. Balettek esetében gyakori, hogy a cselekmény és a táncok között nincs meg az összekötő kapocs, amiért alapvetően a koreográfus lenne felelős. Az Alpéában látszólag viszonylag szerény a cselekmény – egy faun által kergetett és Ámor által védelt pásztorlány szerelme egy pásztorlegény iránt utóbbi segítségével viszonzásra talál –, de ez a maga természetességével vonja maga után a táncokat, csoportozatokat, helyzeteket. A mitológiai háttér szerencsés, mivel magyarázat nélkül mindent magába foglalhat. A kis darab nincs híján költői gondolatoknak sem. Taglioni kihasználta a balett kínálta érzéki lehetőségeit megjelenítését, ami megmutatkozott a nagy alakzatokban, az alvó nimfák látványában, illetve az izléses táncokban.⁵⁸

Az est második részében adott Die lustigen Musketiere azonban megbontotta ezt a kellemes hatást. A divertissement unalomba fulladt, melyen a táncosok kitűnő produkciója sem tudott segíteni.⁵⁹ Erre a kettősségre más recenzens is felfigyelt: a második darab művészi színvonalát inkább a népszínművekre hajazott.⁶⁰ Az újdonságot néhány nap múlva a császár és a császárné is meglepettette.⁶¹

Berlinben mindkét darabot illetően nagy sikerről írtak, köszönhetően Marie Taglioninak és párjának, az elegáns Müllernek. A Muskétásokból ugyan kihagytak Bécsben néhány jelenetet, de így is megnyerő volt. Az Alphéa kiállítását nagyon izlésesnek látták, a nimfák jelenete a mágikus megvilágításban nagy hatást gyakorolt a nézőkre.⁶²

⁵⁴ Szerzők: Paul Taglioni – Cesare Pagni – Paul Ludwig Hertel. Librettó: https://libretti.digitale-sammlungen.de/de/fsl/object/display/bsb00058343_00001.html?prox=true&phone=true&ngram=true&fulltext=satanela&mode=simple&context=satanela

⁵⁵ Librettó: https://libretti.digitale-sammlungen.de/de/fsl/object/display/bsb00058020_00001.html?prox=true&phone=true&ngram=true&fulltext=alph%C3%A9a&mode=simple&context=alph%C3%A9a

⁵⁶ Paul Taglioni és Paul L. Hertel szerzeménye.

⁵⁷ Ősbemutató: 1853. május 28.

⁵⁸ Névtelen, 1854b 2675.

⁵⁹ Névtelen, 1854b 2675. és Névtelen, é. n. Továbbá: H, 1854. 4.

⁶⁰ Névtelen, 1854c 172.

⁶¹ Névtelen, 1854d 2735.

⁶² Névtelen, 1854e 334.

Udvari Operában, igaz, ahhoz még vendégművészek segítségét kellett igénybe venni. A szüzséje ugyan kissé unalmas, de ezt feledtetni tudta a rengeteg nagyszerű tánc, a meglepetéseket tartogató pompázatos kiállítás. A darab iránti érdeklődésben nem kis szerep jutott Albert-Bellon⁶⁹ asszony művészi produkciójának. Ha a darab szerzői ismerték volna a művésznőt, bizonyára inspirációt jelentett volna számukra.⁷⁰

Az első felvonásban a gyermek Isaura jelenik meg tündérek körében, majd a második részben lép színpadra a primabalerina Carey társaságában az általa komponált, nehéz attitűdökkel teli pas de bouquets-ban. A közönség szinte felvillanyozódott. A látvány és a véget nem érő tanszint szinte feledtette a cselekményt, illetve annak hiányát: Isaura tejtestvére szerelmet érez iránta, akárcsak egy reménytelenül epekedő francia gróf; mindez dramaturgiaiailag nem túl érdekfeszítő. Ami jóval izgalmasabb, az a Lehmann⁷¹ díszlettervező által működtetett színpadi gépezet, amely Isaura szegényes szobáját – amelyben a gróf egy tündér segítségével elrejtőzött – pillanatok alatt pompás lakosztállyá varázsolta. A különleges látványvilág a második felvonást is jellemzi: természetű, holdfényes gazdag park tárult a nézők elé, majd a záróképben bengáli tűz elevenedett meg. A közönség a darab végén a főszereplők és Golinelli mellett Lehmann is a színpadra követelte. A kritikus szerint a darab tartós sikerének záloga Albert-Bellon, ez a teljesen kivételes művésznő, akinek tánca tele van szépséggel és elszántsággal, és akit a Bécsből való távollét, az ott aratott sikerek szinte megfiatalítottak.⁷²

Egy zenei szaklap is úgy látta, hogy a táncok nagyon szépek és eredetiek, a balett kiállítása méltó az Udvari Színházhoz, zenéje viszont nem haladja meg a középszerűséget, „olasz kántálás meyerbeeri hangszereléssel”. A jelen balettzeneszerzői a referens szerint hatalmas közönnyel fordulnak e művészeti ág felé. Ez azonban nem volt mindig így, példaként Gallenberg, Gyrowetz és Weigl nevét említi,⁷³ akik műveit dallamgazdagság, az egyes tételek gazdag kidolgozása jellemzi. A címszereplő mellett a többi táncos alakítását is méltatta (Lanner, Just, Brussi).⁷⁴

Aranyvály 1855. február 6-án lépett színpadra a Filippo Taglioni-féle, Golinelli által színpadra állított Don Quixote (1812) című víg balettben egy pas de trois-ban, amely hol az első, hol a második felvonásban kapott helyet.⁷⁵ A darab nem talált kedvező fogadtatásra, így mindössze háromszor adták. A sajtóvisszhangok alapján Golinelli a tőle megszokott ízléstelességgel állított ismét színpadra egy balettet. Unalom tekintetében minden eddig létezőt felülírt.⁷⁶ Az átdolgozás nem utolsósorban az otromba tréfák miatt vallott kudarcot.⁷⁷ Volt olyan lap, amely „egy Schadetzky-féle lipótvárosi pantomim stílusában készült burleszknék” nevezte a művet.⁷⁸ Eduard Hanslick intézményi szintű hibát emleget: szerinte az Operaház csak árnyéka önmagának, és ez

⁶⁹ Elise Albert-Bellon (1819–1892, Párizs) 1849–1853 között volt az Udvari Opera tagja, azaz Aranyvály bécsi tartózkodása alatt már elszerződött. 1863–1869 között táncot és mimikát tanított Bécsben. Névtelen, 1865, 33.

⁷⁰ Névtelen, 1853b 781–782.

⁷¹ Moritz Lehmann (1819–1877) számos európai színházban megfordult díszlettervezőként, 1843–1862 között több bécsi színháznak dolgozott, majd 1850-ben kinevezték az Udvari Színház látványtervezőjévé. Ld. Österreichisches Biographisches Lexikon. https://www.biographien.ac.at/oelb/oelb_L/Lehmann_Moritz_1819_1877.xml

⁷² Névtelen, 1853b 781–782.

⁷³ Robert Graf von Gallenberg (1783, Bécs – 1839, Róma), Adalbert Gyrowetz (1763, České Budějovice/Budweis – 1850, Bécs), Joseph Weigl (1866, Eisenstadt – 1846, Bécs), Thaddäus Weigl (1776, Bécs – 1844, Bécs): osztrák zeneszerzők.

⁷⁴ Névtelen, 1856c 144.

⁷⁵ Philipp Taglioni – /Golinelli/ – Strebing. Librettó: https://libretti.digitale-sammlungen.de/de/fsl/object/display/bsb00058233_00001.html?prox=true&phone=true&ngram=true&fulltext=don+quixote&mode=simple&context=don%20quixote

⁷⁶ Névtelen, 1855b 1.

⁷⁷ Névtelen, 1855c 52.

⁷⁸ Klemm, 1854–1855a 106. A hivatkozás alapja Karl Schadetzky (1792–1852) osztrák táncos-koreográfusnak a Theater in der Leopoldstadtban, illetve a Theater in der Josefstadtban végzett tevékenysége.

most újabb megerősítést nyert az új balettbemutató által, amely igen szerény mértékben szellemes és találatos.⁷⁹

Aranyvály bécsi tartózkodása alatt néhány, operában előforduló táncbetétben is szerepelt. Spontini Ferdiand Cortez (1809) című darabjában nyolcszor, Nicolai Die lustigen Weiber aus Windsor című művében 1855 februárjában Dietrichel háromszor lépett színpadra.⁸⁰ Ezt követően Auber a Die Stumme von Portici című operájában,⁸¹ a harmadik felvonás tarantellájában táncolt négy alkalommal.

A német évad vége

A bécsi hónapok alatt Aranyvály darabválasztás terén megtapasztalhatta a bukást is a Golinelli által színpadra állított, 1855. február 27-én bemutatott Der Rekrut (A rekruta) című kétfelvonásos víg balett révén.⁸² Az első felvonás pas de quatre-jában kapott szerepet Pocchini, Lanner és Croce mellett. Az est második felében egy divertissement dansant következett a Don Quixotéból, amelyben egy pas de trois-ban táncolt Dietrich és Croce oldalán. A kritikák csak negatívumokat fogalmaztak meg mind a darab, mind az intézményvezetés kapcsán.

A napilapok néhány soros hírből írtak a fiaskóról: a kifütyülés és a lepisszegés alapján biztosra vehető, hogy nem lesz hosszú életű. „Ami nem adatik meg számunkra jó új operák által, azt, úgy tűnik, sok rossz balettel kívánják helyettesíteni. Véget érhetne már ez az állapot!” – írta a Morgen-Post referense.⁸³

A közönség nemtetszésének adott hangot mind a cselekmény, mind a táncok és a kiállítás elégtelensége miatt. A nézőtér igen üres maradt, ami azt látszott igazolni, hogy a korábbi kedvezőtlen balett-tapasztalatok alapján nem mutatkozott nagy bizalom az új darab iránt. A balett szerzői sem okultak a korábbi kudarcokból, maradtak a lapos cselekménynél, valamint a közönséges pantomimelemeknél.⁸⁴ Az Ost-deutsche Post referense szerint a színre vitt darab kontármunka, unalmas, dramaturgiaiailag elhibázott, kiállítása ízléstelen. A dalszínházhoz közel álló színházi bennfentest idéz: „Ameddig balettünk ilyen virágokat terem, adassék meg számunkra az együttérző hallgatás.” Ilyen szálnalmas darabot kínálni a fizető közönségnek egyet jelent annak semmibevételével – folytatta.⁸⁵ A Fremden-Blatt sem jóslott nagy jövőt az újdonságnak, kétségbe vonta annak színpadi alkalmasságát. Hiába a közreműködők fáradozása, még az oly szeretetre méltó Pocchini sem volt képes a balettet megóvni a hűvös fogadtatástól. A bemutatót megtisztelte jelenlétével a császár és a császárné is.⁸⁶ A Die Presse nem írt a bemutatóról.

Aranyvály a német évad végén még két kisebb balettben szerepelt 1855. februárban és márciusban. A Bournonville⁸⁷ jegyezte Das Fest in Albano című divertissement és a Der Toreador című kétfelvonásos idilli balett 1854. július 15. óta volt a Kärntnertheater műsorán.

⁷⁹ Hanslick, 1855. 4.

⁸⁰ Utóbbi darab bécsi premierje 1852. február 12-én volt, de a korabeli kritikák a táncbetétről említést sem tesznek. Lásd a Neue Wiener Musik-Zeitung, a Die Presse, a Fremden-Blatt, a Der österreichische Zuschauer, a Wiener Zeitung 1852. február 14. és 19. között megjelent számai.

⁸¹ Bécsi premierje 1829-ben volt a Theater in der Josefstadtban.

⁸² A színlap szerzők gyanánt csak annyit ad meg, hogy „Színpadra alkalmazta Golinelli”.

⁸³ Névtelen, 1855d 2.

⁸⁴ H-L., 1855. 107–108. Klemm, 1854–1855a 107–108.

⁸⁵ Névtelen, 1855f 1.

⁸⁶ Névtelen, 1855e 4.

⁸⁷ August Bournonville (1805–1879) korának egyik legjelentősebb koreográfusa, évtizedekig vezette szülővárosa, Koppenhága királyi balettjét. A Bécsi Udvari Operában 1854-ben vendégkoreográfusként, majd 1855–1856 között balettmesterként tevékenykedett. Aranyvály a Das Fest in Albano és a Der Toreador című darabjaiban táncolt.

17. März 1855.
K. K. Hoftheater nächst dem Kärnthnerthore.
 Zum Vortheile der öffentlichen Wohlthätigkeits-Anstalten,
 mit aufgehobenem Abonnement:
Die Stumme von Portici.
 Große Oper in fünf Akten, nach Gerike und Delaigne, von Lewald.
Musik von Auber.

Personen:
 Don Alphonse, Herzog von Arce - Hr. Kremer.
 Felice, Prinzessin von Arce, seine Braut - Fräulein Hebbert.
 Rafanillo, neapolitanischer Pfleger - Hr. Götz.
 Felice, seine Schwester (Nunne) - Fräulein Vecchini.
 Pietro, Pfleger und Rafanillo's Gefährte - Hr. Drapier.
 Verena, Pfleger und Rafanillo's Gefährte - Hr. Wappler.
 Verena, Alphonse's Vertraute - Hr. Wappler.
 Celso, Offizier der spanischen Truppen - Hr. Koch.
 Eine Dame Felice's - Fräulein.
 Damen. Vagen. Holbeim. Pfleger und Pflegerinnen.
 Handbedienten. Spanische Soldaten.
 Regimentsjungen. Volk.

Der erste Akt spielt in Neapel, im Park des Herzogs, der zweite in Portici, am Ufer des Meer, der dritte auf dem Marktplatz in Neapel, der vierte in Rafanillo's Hütte, der fünfte im Pallaste des Herzogs. Zeit der Handlung, um die Mitte des 17. Jahrhunderts.

Vorkommende Tänze:
 1. Akt: Gavotte, ausgeführt von Fräulein Vecchini und dem weiblichen Balletcorps.
 2. Akt: Tarantella, ausgeführt von den Fräulein. Vassini, Lanner, Kraussmayr, Dietrich, den Herren Geyer, Frappart und dem Balletcorps.

Die Cassa wird um 5 Uhr geöffnet.
Anfang: halb 7 Uhr.

Die Stumme von Portici

27. Februar 1855.
K. K. Hoftheater nächst dem Kärnthnerthore.
 (223te Vorstellung im Abonnement.)
 Zum ersten Male:
Der Rekrut.
 Komisches Ballet in zwei Akten. In Scene geführt von Herrn Colineffi.

Personen:
 Sebastian, ein Pächter in der Bretagne - Hr. Vitrot.
 Dessein Tochter Angelina, Braut des - Fräulein Vecchini.
 Paul, eines Landmannes - Hr. Geyer.
 Rigaud, Hausknecht des Pächters Sebastian - Hr. Frappart.
 Der Bürgermeister - Hr. Schellenberger.
 Ein Weiler - Hr. Wappler.
 Ein Bauernmum - Hr. Koch.
 Ein Sergeant - Hr. Wappler.
 Ein Regiment-Lieutenant - Hr. Wappler.
 Signor, ein Schmied - Hr. Geyer.
 Pierre, des Weilers Sohn - Hr. Wappler.
 Hanna, des Weilers Tochter - Fräulein.
 Eine Markensbedientin - Fräulein Dietrich.
 Offiziere. Unteroffiziere. Soldaten. Knechten.
 Markensbedienten. Bauern. Bäuerinnen. Kinder.
 Kellner und Kellnerinnen.

Vorkommende Tänze:
 1. Akt: Baiserstanz, ausgeführt von dem Balletcorps.
 Pas de quatre, ausgeführt von den Fräulein. Vecchini, Lanner, Kraussmayr und Herrn Geyer.
 2. Akt: Le Chant conventionnel militaire, ausgeführt von den Fräulein. Lanner, Dietrich, den Herren Frappart, Wappler und dem Balletcorps.

Diversissement dansant aus dem berühmten Ballet: Don Quixote.
 Pas de trois, ausgeführt von den Fräulein. Kraussmayr, Dietrich und Herrn Geyer.
 Ungarischer National-Tanz, ausgeführt von den Fräulein. Wappler, Geyer, Herrn Wappler Kitz und begleitet von dem Balletcorps.

Unpäßlich: Fräulein. Wappler, Fräulein. Kraussmayr, Hr. Geyer, Hr. Koch.

Alle Tage in 2. Stock oben im Ganzen 60 - fr.	Wohntisch in das Ganzer	1 fl. - fr.
alle in 2. Stock . . . . . 6 fl. - fr.	alle in den 2. Stock	1 fl. 40 fr.
Ein Bier in das Ganzer . . . . . 1 fl. 40 fr.	alle in den 2. Stock	1 fl. 20 fr.
alle in 2. Stock 1. Stock . . . . . 1 fl. 20 fr.	alle in den 2. Stock	1 fl. 15 fr.
alle in 2. Stock . . . . . 1 fl. - fr.		

Die Cassa wird um halb 6 Uhr geöffnet. — **Anfang 7 Uhr.**

Der Rekrut

23. April 1850.
K. K. Hoftheater nächst dem Kärnthnerthore.
 (20te Vorstellung im Abonnement.)
 Zum ersten Male:
Z e p h y r.
 Kunststückliches Diversissement in einem Acte, in Scene geführt von G. H. Geyer, ersten Tänzer an diesem K. K. Hoftheater. Musik von verschiedenen Meistern.

Personen:
 Zephyr - Hr. Geyer.
 Flora - Fräulein. Wappler.
 Gaspard - Hr. Geyer.
 Gaspard's Tochter - Fräulein. Wappler.
 Gaspard's Bruder - Hr. Geyer.
 Gaspard's Schwester - Fräulein. Wappler.
 Gaspard's Onkel - Hr. Geyer.
 Gaspard's Nichte - Fräulein. Wappler.

Vorkommende Tänze:
 1. Entrée dansant des Zephyr, ausgeführt von Hr. Geyer.
 2. Entrée dansant der Flora, ausgeführt von Fräulein. Wappler und dem weiblichen Balletcorps.
 3. Pas de deux, ausgeführt von Fräulein. Wappler und Hr. Geyer.
 4. Pas d'action, ausgeführt von Emma Kraussmayr und Hr. Wappler.
 5. Ballade der Zephyr und Flora, ausgeführt von dem weiblichen Balletcorps.
 6. Tanz der 3 Gassen, ausgeführt von den Fräulein. Wappler, Geyer und Lanner.
 7. Pas de quatre, ausgeführt von den Fräulein. Wappler, Geyer, Lanner und Hr. Geyer.
 8. Pas de trois, ausgeführt von Fräulein. Wappler, Emma Kraussmayr und Hr. Geyer mit Begleitung der Geyerschen.

Ganzliche Tänze, mit Ausnahme des Pas de quatre von Hr. Geyer, sind von Hr. Geyer componirt.

Vorrede:
Ein Abenteuer Carl des Zweiten.
 Komische Oper in einem Acte, frei nach dem Französischen von G. H. Rosenkaval. Musik von J. Hoven.

Personen:
 Carl II., König von England - Hr. Wappler.
 Karl, Pfälzer in Hannover - Hr. Geyer.
 Katharina, des Königs Braut - Fräulein. Wappler.
 Heinrich, Herzog - Hr. Geyer.
 Heinrich's Schwester - Fräulein. Wappler.
 Heinrich's Onkel - Hr. Geyer.
 Heinrich's Nichte - Fräulein. Wappler.

Ort der Handlung: England, Grafschaft Cornwall. Zeit: das Jahr 1662.

Anfang 7 Uhr.

Zephyr

Ezzel a két darabbal nyitották meg a német szezont; fogadtatásuk a bécsi sajtóban kedvezőnek bizonyult, az idény végéig hétszer adták. Az első egy egyfelvonásos divertissement, mozgalmasság, vidám darab. Európa déli részén játszódik, és az olasz életöröm köszön vissza benne. A táncok közül a pas de quatre, a pas de deux és a tarantella emelkedett ki, különösen Frappart teljesítménye által.⁸⁸ A darab csúcspontja egy másik lap szerint is egy jól megkomponált tarantella volt. Színpadra lépett Bournonville is, aki ezen az estén debütált mint újonnan szerződtetett balettmester.⁸⁹

A Toreador a tudósítások alapján több figyelmet érdemel. Egy vonzó, pikáns történet köré szerveződnek a táncok, van benne féltékenység, humor, vidéki idill, könnyed, játékos problémamegoldás.⁹⁰ A helyszín Spanyolország. Alonzo, a torreador (Borri) megkéri Maria (Levasseur), a vendéglős José lánya kezét. A lánykérés eljegyzési ünnepség követi, amelyen részt vesz két gazdag angol úr is. A jelenet bővelkedik spanyol táncokban, melyek felkeltik a Madrid felé átutazóban lévő francia táncosnő, Céléste (Lanner) figyelmét is. Maga is megpróbálkozik a spanyol táncokkal, majd bemutat egy francia táncot, mindenki nagy csodálatára. A két angol úr egyből udvarolni kezd, a hölgy a szórakoztató Williamet választja. Ez a sovány, a kedélyeket nem igazán felcsigázó cselekmény. A kivitelezés azonban jóval ígéretesebb, főleg a humoros részek arattak sikert.⁹¹

A balett a címmel ellentétben minden más, csak nem idill, és valójában nem a torreador (Borri), hanem Demoiselle Céléste a darab központi alakja. A mű előnye, hogy könnyen érthető, tele van szórakoztató, olykor nyers jelenetekkel.⁹² Emellett kidolgozott, jól kivitelezett, a mimikai részek változatosak. A cselekményt nem törik meg betoldott táncok, hanem a táncok és a csoportos jelenetek a szereplők jellemének felelnek meg, summázta több lap is.

A darab szövege, Lanner dicséretet érdemelt, akárcsak a többi táncos precíz és ügyes alakításaiért,⁹³ többek között a Lanner és Levasseur által előadott nagy pas seül.⁹⁴ Levasseur bájos megjelenésével, könnyű, kecses mozdulataival, valamint nagyon arányos alakjával hódított.⁹⁵ Frappart mimikai játéka is felkeltette a figyelmet: a vidám angol urat alakította, játéka általános derűtséget váltott ki.

A két produkció azt mutatja, hogy Bournonville munkáiban ízléses találékonyság és színpadi rutin ötvöződik, amit a közönség is nagyra értékelt.⁹⁶ A német szezont első balettprodukciója sikert aratott.⁹⁷

⁸⁸ Névtelen, 1854g
⁸⁹ Névtelen, 1854h 4.
⁹⁰ Névtelen, 1854g
⁹¹ Névtelen, 1854j
⁹² Névtelen, 1854h
⁹³ Névtelen, 1854i 5.
⁹⁴ Névtelen, 1854k
⁹⁵ Névtelen, 1854i
⁹⁶ Névtelen, 1854i, továbbá: Névtelen, 1854g
⁹⁷ Névtelen, 1854i

Melléklet

Aranyvály Emília fellépései a Bécsi Udvari Operában, különös tekintettel a német évadra, 1854 – 1855

Időpont	Balet / opera címe	Szerep
1850. április 23.	Zephyr (premier)	Amor Pas d'action Pas de trois
április 24.	Zephyr	Amor Pas d'action Pas de trois
1854. február 9. továbbá: február 10., 13., 16., 20., 25., március 9.	Paquerette (premier)	Pas de quatre
1854. szeptember		
11.	Violetta ⁹⁸ (premier)	- táncokban: 2. felvonás: Pas de trois ⁹⁹
12.	Violetta	A kocsmáros lánya / szereposztás - táncokban: 2. felvonás: Pas de trois
15.	Violetta	A kocsmáros lánya / szereposztás - táncokban: 2. felvonás: Pas de trois
16.	Ferdinand Cortez	táncbetét
17.	Ferdinand Cortez	táncbetét
18.	Violetta	A kocsmáros lánya / szereposztás - táncokban: 2. felvonás: Pas de trois
21.	Satanella	- táncokban: 1. felvonás: Scène d'agaceries 2. felvonás: finálé
22.	Ferdinand Cortez	táncbetét
24.	Satanella	- táncokban: 1. felvonás: Scène d'agaceries 2. felvonás: finálé

⁹⁸ félkövér: Aranyvári első fellépése a darabban (nem mindig premier).

⁹⁹ A színlapon nem szerepel az Ein Wirth, ill. Dessen Tochter (kocsmáros / annak lánya), vélhetően lemaradt. Valószínűleg már a bemutatón is Aranyvály alakította a kocsmáros lányát.

27.	Satanella	- táncokban: 1. felvonás: Scène d'agaceries 2. felvonás: finálé
október		
1.	Ferdinand Cortez	táncbetét
4.	Alphéa (premier) Die lustigen Musquetiere (premier)	Nimfa / szereposztás - táncokban: Les Pièges de l'amour: Ballabile bachique - táncokban: La récréation: Jeux et danses
5.	Alphéa Die lustigen Musquetiere	Nimfa / szereposztás - táncokban: Les Pièges de l'amour: Ballabile bachique - táncokban: La récréation: Jeux et danses
8.	Satanella	- táncokban: 1. felvonás: Scène d'agaceries 2. felvonás: finálé
10.	Alphéa Die lustigen Musquetiere	Nimfa / szereposztás - táncokban: Les Pièges de l'amour: Ballabile bachique - táncokban: La récréation: Jeux et danses
13.	Die verwandelten Weiber	Mièzka, a grófnő szobalánya / szereposztás - 1. kép: Pas de deux - 4. kép: Pas de trois
16.	Die verwandelten Weiber	Mièzka, a grófnő szobalánya / szereposztás - 1. kép: Pas de deux - 4. kép: Pas de trois
20.	Satanella	- táncokban: 1. felvonás: Scène d'agaceries 2. felvonás: finálé
23.	Satanella	- táncokban: 1. felvonás: Scène d'agaceries 2. felvonás: finálé
25.	Die verwandelten Weiber	Mièzka, a grófnő szobalánya / szereposztás - 1. kép: Pas de deux - 4. kép: Pas de trois
28.	Satanella	- táncokban: 1. felvonás: Scène d'agaceries 2. felvonás: finálé
29.	Ferdinand Cortez	táncbetét
30.	Die verwandelten Weiber	Mièzka, a grófnő szobalánya / szereposztás - 1. kép: Pas de deux - 4. kép: Pas de trois

november		
3.	Alphéa	Nimfa / szereposztás - táncokban: Les Pièges de l'amour: Ballabile bachique
	Die lustigen Musquetiere	- táncokban: La récréation: Jeux et dances
5.	Satanella	- táncokban: 1. felvonás: Scène d'agaceries
		finálé
6.	Ferdinand Cortez	táncbetét
7.	Alphéa	Nimfa / szereposztás - táncokban: Les Pièges de l'amour: Ballabile bachique
	Die verwandelten Weiber	Mièzka, a grófnő szobalánya / szerep- osztás - 1. kép: Pas de deux - 4. kép: Pas de trois
10.	Satanella	- táncokban: 1. felvonás: Scène d'agaceries
		2. felvonás: finálé
19.	Der Seeräuber (premier)	- táncokban: 1. felvonás: La Mazurka, La Tarantella 2. felvonás: Pas de l'Odalisque
20.	Der Seeräuber	- táncokban: 1. felvonás: La Mazurka, La Tarantella 2. felvonás: Pas de l'Odalisque
21.	Ferdinand Cortez	táncbetét
22.	Der Seeräuber	- táncokban: 1. felvonás: La Mazurka, La Tarantella 2. felvonás: Pas de l'Odalisque
25.	Der Seeräuber	- táncokban: 1. felvonás: La Mazurka, Tarantella 2. felvonás: Pas de l'Odalisque
27.	Der Seeräuber	- táncokban: 1. felvonás: La Mazurka, La Tarantella 2. felvonás: Pas de l'Odalisque
28.	Der Seeräuber	- táncokban: 1. felvonás: La Mazurka, La Tarantella 2. felvonás: Pas de l'Odalisque
30.	Satanella	- táncokban: 1. felvonás: Scène d'agaceries
		2. felvonás: finálé
december		
4.	Violetta	A kocsmáros lánya / szereposztás - táncokban: 2. felvonás: Pas de trois
27.	Robert und Bertrand	- táncokban: 1. felvonás: Pas de cinq
31.	Robert und Bertrand	- táncokban: 1. felvonás: Pas de cinq

1855. január		
5.	Violetta	A kocsmáros lánya / szereposztás - táncokban: 2. felvonás: Pas de trois
8.	Isaura, die Pathe der Feen	- táncokban: 2. felvonás: Danse des Nymphes; Pas d'action
11.	Robert und Bertrand	- táncokban: 1. felvonás: Pas de cinq; 2. felvonás: Polka
15.	Isaura, die Pathe der Feen	- táncokban: 2. felvonás: Danse des Nymphes; Pas d'action
20.	Robert und Bertrand	- táncokban: 1. felvonás: Pas de cinq; 2. felvonás: Polka
24.	Ferdinand Cortez	táncbetét
26.	Violetta	A kocsmáros lánya
31.	Robert und Bertrand	- táncokban: 1. felvonás: Pas de trois; 2. felvonás: Polka
február		
6.		- táncokban: 1. felvonás: Pas de trois
	Das Fest in Albano	- Ø
7.	Don Quixote	- táncokban: 1. felvonás: Pas de trois
	Das Fest in Albano	- Tarantella
12.	Don Quixote	- táncokban: 2. felvonás: Pas de trois
	Das Fest in Albano	- Tarantella
16.	Robert und Bertrand	- táncokban: 2. felvonás: Polka
	Divertissement dansant / Don Quixote	- Ø
17.	Die lustigen Weiber von Windsor	táncbetét
19.	Robert und Bertrand	- táncokban: 2. felvonás: Polka
	Divertissement dansant / Don Quixote	- Ø
20.	Die lustigen Weiber von Windsor	táncbetét
24.	Isaura, die Pathe der Feen	- táncokban: 2. felvonás: Danse des Nymphes; Pas d'action
27.	Der Rekrut (premier)	- táncokban: 1. felvonás: Pas de quatre
	Divertissement dansant / Don Quixote	Pas de trois
28.	Die lustigen Weiber von Windsor	táncbetét
március		
5.	Das Fest in Albano	Tarantella
	Der Toreador	Paquitta / szereposztás - táncokban: 1. felvonás: Zapateado
8.	Robert und Bertrand	- táncokban: 2. felvonás: Polka
	Divertissement dansant / Don Quixote	- Ø

13.	Das Fest in Albano	- táncokban: Tarantella
	Robert und Bertrand	- táncokban: 2. felvonás: Polka
17.	Die Stumme von Portici	táncbetét: Tarantella
18.	Die Stumme von Portici	táncbetét: Tarantella
20.	Die Stumme von Portici	táncbetét: Tarantella
27.	Robert und Bertrand	- táncokban: 2. felvonás: Polka
29.	Die Stumme von Portici	táncbetét: Tarantella

A Bécsi Udvari Opera balettelőadásainak száma a német évadban, 1854–1855¹⁰⁰

Ballett címe	Játszási szám
Robert und Bertrand (új)	14
Das Fest in Albano (új)	11 (7) ¹⁰¹
Satanella	10
Violetta (új)	9 ¹⁰²
Isaura	8
Der Toreador (új)	7
Der Seeräuber (új)	6
Alphéa (új)	5
Die lustigen Musketiere (új)	4 (5)
Die verwandelten Weiber	5
Don Quixote (új)	3 (4)
Esmeralda	2
Der Rekrut (új)	1

¹⁰⁰ Klemm, 1855b

¹⁰¹ A Neue Berliner Musikzeitung (1855. április 11. 15. sz. 119.) ezeket az adatokat közölte.

¹⁰² A színlapok alapján csak nyolcszor tűzték műsorra. Franz Hadamowsky adatközlése szerint a Violetta került színre 1855. január 23-án is, de a színlapok és a napilapok (Die Presse, Fremden-Blatt) műsorközlése szerint a Die weiße Frau című operát adták. Ebben az esetben vagy műsorváltás történt, vagy az adatközlés téves. vö. Hadamowsky, 1966.

Irodalomjegyzék

- H, (1854): „Theater von gestern“. In: *Der Humorist*. (256. sz.), 4.
- Hadamowsky, Franz (1966): *Die Wiener Hoftheater (Staatstheater). Bd. 2, Teil 2: Die Wiener Hofoper (Staatsoper) 1811–1974*. Wien: Prachner, Hollinek.
- Hanslick, Eduard (1854): „Musikalische Briefe“. In: *Die Presse*. (59. sz.), 4.
- Hanslick, Eduard (1855): „Musikalische Briefe“. In: *Die Presse*. (35. sz.), 4.
- Heinrich, A. (1855, szerk.): *Deutscher Bühnenalmanach*. Berlin: Leopold Lassar.
- H–L., (1855): „Musikalische Umschau in Wien“. In: *Neue Wiener Musik-Zeitung*. (10. sz.), 40.
- Jahn, Michael (2002): *Die Wiener Hofoper von 1848 bis 1870. Personal–Auführungen–Spielplan*. Tutzing: Schneider. (Publikationen des Instituts für österreichische Musikdokumentation 27)
- Klemm, Josef (1854–1855a): „Theatralisch-Musikalischer Monatsbericht: Operntheater“. In: *Klemm, Josef (szerk.): Monatschrift für Theater und Musik*. Wien:Wallishausser. 104–108.
- Klemm, Josef (1854–1855b): „Übersicht der Leistungen des Operntheaters“. In: *Klemm, Josef (szerk.): Monatschrift für Theater und Musik*. Wien:Wallishausser. 119–130.
- Klemm, Josef (1855a): „Rückblick auf die Leistungen des Kärntnertheaters“. In: *Klemm, Josef (szerk.): Monatschrift für Theater und Musik*. Wien:Wallishausser. 12–17.
- Klemm, Josef (1855b): „Statistisches Verzeichniß der Leistungen des Operntheaters vom 1. Juli 1854 bis 31. März 1855“. In: *Klemm, Josef (szerk.): Monatschrift für Theater und Musik*. Wien:Wallishausser. 129.
- Névtelen, (1853a): „Theater von gestern. K. k. Hofoperntheater“. In: *Der Humorist*. (31. sz.), 124.
- Névtelen, (1853b): „Isaura, die Pathe der Feen“. In: *Wiener Zeitung*. (196. sz.), 781–782. (Esti kiadás)
- Névtelen, (1853c): „Cím nélkül“. In: *Neue Wiener Musik-Zeitung*. (35. sz.), 144.
- Névtelen, (1854a): „Violetta“. In: *Wiener Zeitung*. (219. sz.), 2439–2440.
- Névtelen, (1854b): „Alphéa, ein anakreontisches Ballet“. In: *Wiener Zeitung*. (239. sz.), 2675.
- Névtelen, (1854c): „Wochenbericht des k. k. Hofoperntheaters“. In: *Neue Wiener Musik-Zeitung*. (41. sz.), 172.
- Névtelen (1854d): „Zur Tagesgeschichte“. In: *Wiener Zeitung*. (244. sz.), 2735. [rossz számozás: 2743].
- Névtelen, (1854e): „Wien“. In: *Berliner Musikzeitung*. (42. sz.), 333–334.
- Névtelen, (1854f): „Aus Wien im November“. In: *Wiener Zeitung*. (257. sz.), 1023. (esti kiadás)
- Névtelen (1854g): „Zur Tagesgeschichte“. In: *Wiener Zeitung*. (170. sz.), 1928.
- Névtelen, (1854h): „K. k. Hofoperntheater“. In: *Die Presse*. (163. sz.), 4.
- Névtelen, (1854i): „K. k. Hofoperntheater“. In: *Fremden-Blatt*. (168. sz.), 5.
- Névtelen, (1854j): „K. k. Hofoperntheater“. In: *Morgen-Post*, (168. sz.), 2.
- Névtelen, (1854k): „Theater, Kunst und Literatur“. In: *Österreichische Illustrierte Zeitung*, (189. sz.), 1511.
- Névtelen, (1855a): „Die Wiener Oper. Vom administrativen Gesichtspunkte“. In: *Ost-deutsche Post*. (3. sz.), 1.
- Névtelen, (1855b): „Musikalische Plauderei“. In: *Ost-deutsche Post*. (40. sz.), 1.
- Névtelen, (1855c): „Wien“. In: *Neue Berliner Musikzeitung*. (7. sz.), 52.
- Névtelen, (1855d): „Hofoperntheater“. In: *Morgen-Post*. (59. sz.), 2.
- Névtelen, (1855e): „K. k. Hofoperntheater“. In: *Fremden-Blatt*. (50. sz.), 4.
- Névtelen, (1855f): „Musikalisches“. In: *Ost-Deutsche Post*. (52. sz.), 1.

- Névtelen, (1855g): „Cím nélkül“. In: *Neue Berliner Musikzeitung*. (15. sz.), 119.
- Névtelen, (1864): „Vom Ballett im k. k. Hofopertheater, seinen Choreographen, ersten Tänzern und Tänzerinnen“. In: *Ferdinand Ritter von Seyfried (szerk.): Rückschau in das Theaterleben Wiens seit den letzten fünfzig Jahren*. Wien: Der Verfasser.
- Névtelen, (1865): *Jahr-Buch des k. k. Hofopertheaters in Wien*. Wien.
- Stern, Julius (1898): „Das Hof-Operntheater 1848–1898“. In: *Alexander, Duschnitz; Rudolf Stern. (szerk.): Rudolph Lothar und Julius Stern: 50 Jahre Hoftheater. Geschichte der beiden Wiener Hoftheater unter der Regierungszeit des Kaiser Franz Joseph I.* Wien: Druck und Verlag der Buch- und Kunstdruckerei Steyermühl. 1–150.

Elektronikus hivatkozások

- Alphéa, librettó: https://libretti.digitale-sammlungen.de/de/fsl/object/display/bsb00058020_00001.html?prox=true&phone=true&ngram=true&fulltext=alph%C3%A9a&mode=simple&context=alph%C3%A9a
- Don Quixote, librettó: https://libretti.digitale-sammlungen.de/de/fsl/object/display/bsb00058233_00001.html?prox=true&phone=true&ngram=true&fulltext=don+quixote&mode=simple&context=don%20quixote
- Isaura, a tündérek keresztlánya librettó: https://libretti.digitale-sammlungen.de/de/fsl/object/display/bsb00058149_00001.html?prox=true&phone=true&ngram=true&fulltext=isaura&mode=simple&context=isaura%C5%B1
- Jahresübersicht der Zeitungen und Zeitschriften. <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wtz>.
- Österreichisches Biographisches Lexikon. https://www.biographien.ac.at/oebl/oebl_R/Ruault-Frappart_Louis_1832_1921.xml
- Robert és Bertram, librettó: <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00059411?page=6,7>
- Satanella, librettó: https://libretti.digitale-sammlungen.de/de/fsl/object/display/bsb00058343_00001.html?prox=true&phone=true&ngram=true&fulltext=satanella&mode=simple&context=satanella
- Theaterzettel der beiden k.k. Hoftheater und des k.k. priv. Theaters an der Wien und ihrer Nachfolgerinstitutionen. <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wtz>.
- Violetta, librettó: https://libretti.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb00058383_00001.html?prox=true&phone=true&ngram=true&fulltext=violetta&mode=simple&context=violetta

Dóka Krisztina – Fügedi János Novák 90 szimpózium Szerkesztői előszó

Fügedi János megnyitja a találkozót. Fotó: Halász Tamás.

A Magyar Tánctudományi Társaság 2021. június 26-án Novák 90 címmel szimpóziumot rendezett a 90 éves Novák Ferenc koreográfus tiszteletére a Magyar Táncművészeti Egyetemen. A találkozón Bolvári-Takács Gábor köszöntőjét követően Novák pályatársai, munkatársai – Kóvágó Zsuzsa, Kiss Ferenc, Vavrincez András – idézték fel a koreográfussal kapcsolatos élményeiket, meséltek a közös munkákról (Kóvágó Zsuzsa: „A sokat emlegetett Önképzőkör szerepe a táncosok művelődésében”; Kiss Ferenc: „Keleti táncvihar – Alkotói folyamatok egy ördögös műhelyében”; Vavrincez András: „Mit köszönhet Novák Ferencnek a népzene-sz–néptáncos társadalom?”).

A visszaemlékezések után Novák Ferenc néprajzi-gyűjtői tevékenységéhez és alkotóművészetéhez kapcsolódó előadásokat hallgathattak az érdeklődők. Halász Tamás az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet Táncarchívumában található, a koreográfushoz köthető dokumentu-

mokat mutatott be „Novák Ferenc pályájának dokumentumai a Táncarchívum gyűjteményében” címmel. Ezekből közlünk is mostani összeállításunkban. Dóka Krisztina Novák táncfilmjeiről, gyűjtéseiről beszélt, valamint ezek tudományos, közművelődési és művészi jelentőségéről („A néptáncgyűjtő Novák Ferenc – Filmek a BTK Zenetudományi Intézet Néptánc Archívumában”). Fügedi János „Novák Ferenc reprezentációja a magyar koreográfiái publikációkban” című előadásában azt a kérdést járta körül, hogy Novák koreográfiai művészete mennyiben jelenik meg a tánclejegyzések irodalmában. Verhóczy Milán Novák Passió című művéről beszélt („A Passió elemzése”). Horváth-May Dániel pedig Novák széki folklórral való kapcsolatára reflektálva Tamás Márton „Kántor” táncait elemezte („Egy széki táncos egyéniség tempói”).

A szimpózium tervezett programja szerint Novák Ferenc külön előadásban mesélt volna gyűjtéseiről. Végül Novák a visszaemlékezésekhez és előadásokhoz fűzött hosszabb-rövidebb megjegyzéseket, azokhoz kapcsolódva beszélt néprajzos és művészi munkájáról.

Jelen összeállításban a szimpóziumon elhangzott előadások közlésre beküldött írásos szövegeit, illetve tanulmányváltozatait közöljük. A előadásokhoz kapcsolódóan pedig Novák rögtönzött, vonatkozó szövegeit adjuk közre szerkesztett formában.¹

A szimpóziumot az egyetem hang- és videótechnikai munkatársai, Ferenczi Attila és Kálmán Salamon rögzítették és közvetítették a YouTube-ra, ahol a felvétel a mai napig elérhető.² A program megvalósítását a Magyar Művészeti Akadémia támogatta.

Budapest, 2023. június 26.

¹ Novák szövegeit Knapecz Kata jegyezte le videófelvételtől, valamint közreműködött e szövegek szerkesztésében.

² YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=_EVIoRTkLKc&t=7625s.

Bolvári-Takács Gábor Köszöntő

Kedves Tata, kedves Barátaim!

Nagy megtiszteltetés az Egyetem számára, hogy címzetes professzora tiszteletére, 90. születésnapja alkalmából mi adhatunk otthont a Magyar Tánc tudományi Társaság első rendezvényének. Kedves Tata, Isten éltesen, köszönjük, hogy eljöttél!

Végigtekintve az előadók névsorán, azt kell megállapítanom, hogy kivétel nélkül mindenki nálam vagy régebben ismeri Tatát, vagy közelebbi szakmai kapcsolatban van vele, vagy tanítványának tekinthető. Köszöntőként tehát megpróbálok valamilyen módon fölzárkózni az utánam következőkhöz, és erre egyetlen lehetőségem kínálkozik: a vele kapcsolatos első személyes élményem megosztása. Ez az élmény a koreográfusi munkásságával függ össze, és rajtam kívül valószínűleg még jó néhány millió – nem tévedés, millió – embernek az első katarikus találkozást jelentette a néptánc kultúrával; ez pedig az István, a király. S miután a rockopera 1983-ban került színre, s a jelenlévők közül sokan ezt személyesen nem élhették át, a most következőket fogjuk föl úgy, mint egy ötperces szociológiai esettanulmányt.

Történt pedig, hogy '83-ban a harmadik osztályt kezdve visszatértem a nyári szünidőről a sárospataki gimnáziumba, s volt egy osztálytársam a harminchatból, aki elmesélte, hogy szülei augusztusban ott volt az egyik előadáson, a városligeti Királydombon, és ott valami csoda történt. Hát, köszöntük szépen, ennyi volt a téma, mert erről mi nem tudtunk többet, ott a világ végén.

Aztán felbukkantak az első kalóz magnófelvételek, s néhány héten belül az egész fiúkollégium összes szobájában ez szólt. Aki ezt akkor nem élte át, az egyszerűen nem tudja elképzelni, milyen euforikus élményt jelentett mindazok számára, akik hallgatták.

S hát ugye a szorgalmas diák megpróbálja hallás után leírni a szöveget, én is ott ültem a BRG-magnó mellett a szobámban. A szövegben pedig előfordulnak nem magyar nyelvű – német, latin – mondatok. Ott van például az „Aber der Stephan ist unmöglich, nem lesz belőle soha szent király” – énekli Balázsovits Lajos, Vecellinként. Én angolos voltam, ezért rögtön kerítettem egy németes srácot, aki egy évvel alattam járt. Hogy nem ő volt a legjobb németes, az csak később derült ki. Visszatekertük a szalagot, végighallgatta és elkezdte diktálni, hogy akkor tehát az első szó szerinte „Abend”, ugye, mert a darabban este van. „Abend er” – az „er” nyilván a létige. A „Stephanist” az egy szó, mert vannak koppányisták meg stefanisták, tehát az István-pártiakat jelenti, vagyis a mondat arról szól, hogy este az István-pártiak csinálnak valamit. Az „unmöglich” szót nem ismerte.

Aztán hamarosan megjelent a nagylemez, ami a helyszíni magnófelvételekhez képest lényegesen jobb minőséget jelentett. Dupla lemez volt, közepén óriási fotóval, aki emlékszik rá, a koronázási jelenet és néhány kisebb kép volt rajta, főleg a színészekkel. És ott volt a stáblista, amelyen szerepeltek a koreográfusok és az alkotótársak – itt láttam először Tata nevét –, de ezek még mindig csak nevek voltak, arcok nélkül.

1983 decemberében kiadták a szöveggönyvet. A szomszéd városba mentem át érte a könyvesboltba. Ez nem csak azért volt hasznos, mert végre megállapíthattuk, hogy valójában mi áll a szövegben – lásd az említett önszorgalmú német fordítást –, hanem azért is, mert a belső és hátsó belső borítón látható egybefüggő színpadkép már sejtetni engedte, hogy mit jelentett az István, a királyban a térhasználat, a csoportformák, s egyáltalán a koreográfia.

*Bolvári-Takács Gábor
köszöntője.
Fotó: Halász Tamas.*

De ez még mindig csak állókép volt. Ahhoz, hogy valójában megtudjuk, mi történt 1983 augusztusában a Királydombon, ahhoz meg kellett várni a filmet. Az István, a király mozifilmnek '84. április 19-én volt a hivatalos premierje. Sárospatakra azonban két héttel korábban elhozták, mert a rendező, Koltay Gábor felesége pataki diák volt, így az iskola kibérelte a mozit és a gimnazisták megnézhettek. Bár a filmkritikusok jelentős része az öncélúnak tekintett trükkfelvételek miatt fanyalgott, a látvány és a zene együttese ekkor vált számunkra igazán átütővé, ebben a szerkesztett formájában is. Nem mondom, türelem kellett, hogy eljussunk a cselekmény kezdetéhez, mert a film eleji stáblista, amely alatt néhányan egy idő után csoszogtak és krákoztak, több mint hét percig tartott, mivel éppen azonos időtartamú volt az alatta játszott Beethoven István király nyitánnyal.

Ekkor és ott vált világossá számomra, hogy ennek a műnek van egy triumvirátusa és egy „fantasztikus négyese” – mondjuk így, a Római Birodalomtól a Marvel-univerzumig ívelve. Tehát van egyszer a Szörényi–Bródy–Boldizsár Miklós hármas (a szerzőpáros és a rockopera alapjául szolgáló dráma írója), és van a Novák–Andor–Onódy–Koltay négyes, tehát a koreográfus, az operatőr, a gyártásvezető és a rendező, és ezek bennem így együtt rögzültek. Úgyhogy, Tata, ezt az élményt soha nem fogom tudni kellően meghálálni, és még rajtam kívül valószínűleg sokszáz ezer ember sem, aki először élte át, általad.

Végezetül egy mondatot – mert hamarosan az István, a király könyv is megjelent – tőled idézek, amelyben alkotóként ezt nyilatkozod: „Hiszem, hogy a hagyományaink akkor lesznek frissek és megújíthatók, ha minél több sikeres találkozás lesz mindazzal, ami a világban koronként éppen aktuális és értékes”. Valóban, ez a filozófia az általad vezetett Honvéd Táncszínháznak is művészi hitvallása volt.

Isten éltesen sokáig!

Kővágó Zsuzsanna

Az ösztönös pedagógus – Novák Ferenc

1958 kora tavaszán, tizennégy éves koromban kerültem a Bihari János Táncgyűttesbe. Kamaszként azonnal a felnőtt csoportba csöppentem, s valami nagyon különös dologgal találkoztam. Az igen heterogén összetételű közösség – életkorban, foglalkozásában, szocializációjában egyaránt sokszínű társaság – azonnal befogadott, nem tekintettek „idegennek”, „új fiúnak”. Valami cinkos összetartozás, jókedvű barátság aurája jellemezte az öltözői és a próbatermi hangulatot, és nagy-nagy táncos elszántság. Ez meglepett, mert rövidke – más, neves együttesnél eltöltött – periódusom alatt idegenként kóvályogtam a próbákban, s a legkisebb segítő szándékot se éreztem korábbi táncos társaimtól. Ott, első néptáncos fellépésem le is esett az alsószoznym, mert a világon senki nem mondta meg, hogyan is kellene felkötni a rokolyámat. A Bihari Gólya Áruház feletti próbatermében szinte izzott a levegő, egy kissé korpulens alkatú – nekem akkor nagyon felnőttnek tekintett – együttesvezető irányításával. Nagy feladat előtt állt a csoport, Angliába, a Llangolleni Fesztiválra készültek. Néha nem túl szalonképes kifejezések kíséretében, ám a haveri légkört mégis megőrző módon folytak a próbák. Az utazólétszámból ilyen-olyan okból kimaradók is ugyanúgy tanulták a friss anyagokat, mint az „angolosok”. A heti háromszori 3-4 órás próbákban majd minden alkalommal megjelentek az együttesben nem táncoló személyek, akikről mindig kiderült, hogy nagyon is szoros kapcsolatban vannak a társasággal.

Különösen nagy izgalmat jelentett Martin György megjelenése, aki elkezdte tanítani a györgyfalvi legényest a fiúknak. Beszélt a legényesek – akkor még nem igazán ismert – világról, szépségéről, és bizony mi lányok irigykedtünk is, milyen csudában részesülnek a fiúk. Sokszor jött vele Sárosi Bálint, ő állította össze a koreográfia zenei anyagát, de sokat énekelt, tanította mindannyiunknak az énekek hajlításait, díszítéseit. De nemcsak az éneklésről beszélt, hanem arról is, hogy milyen értékeket lehetünk fel, amennyiben nyitottak vagyunk, a kávéházi cigányzenében milyen történelmi gyökereket kell megértenünk, ha nyitottan hallgatjuk ezt a zenei világot. (Természetesen mi akkoriban nagy népi felbuzdulásunkban tagadtuk ezeket az értékeket.) A közös munka természetessé tette, hogy a társalkotók – zenei munkatársak, vendégkoreográfusok – nemcsak munkájuk alkalmával jártak be az együttes próbáira, hanem szinte együtt is éltek a társulattal, részt vettek közös szórakozásaiban. Utóbbi alatt nemcsak az akkoriban dívó házibulikat kell érteni. A közös filmnézések (Terueli szerelmesek, Kuroszava-filmek, Pázmán lovag, Szerelmek városa), hangversenyek (a zeneszerző szakos fiatalok vizsgakonzertjei, a Carmina Burana Károlyi-kerti bemutatója), színházlátogatások (Lorca: Bernarda Alba háza a Katona József Színházban, avagy az Angol Balett vendég szereplése az Erkel Színházban A boszorkány fiával), az operaházi balettpremierek közös megtekintése és megbeszélése többségében az Érdi úti Novák-lakásban fejlődött be, az önképzőköri tagok, együttesi táncosok, a Novák-testvérek – itt tisztelettel kell emlékeznünk Lászlóról, Feri bátyjáról – barátai részvételével. Senki nem kötelezett senkit a részvételre, de a Novák Feri szuggesztív „beharangozásai” szinte mindenkiben felkeltették az érdeklődést az adott program iránt. Többnyire szombatoként vonultunk fel a farkasréti lakásba,

Kövágó Zsuzsa az Önképzőkörre emlékezik. Fotó: Halász Tamás.

ahol még egy nagy kulturális csemege várta a táncos népséget, Feriék könyvtára. A magyar és a világirodalom klasszikusai, és a legfrissebb irodalmi, művelődéstörténeti „csemegék”. 1958–59-ben nagy port vert fel Komoróczy Géza Gilgames-kutatásának eredménye. Hosszú beszélgetések az eposzról, az ókori Közel-Kelet kultúrájáról. Amint megjelent az eposz a könyvkiadásban, természetesen, hogy többen meg is vettük. De volt a Novák-könyvtárban kölcsönzés is. Egy kockás füzetbe – valamikor úgy tíz éve kezembe került a Bihari dokumentumai között – írták fel, hogy kinek mit adtak kölcsön, s bizony irgalmatlanul számon is kérték a delikvenstől személyes élményét, értelmezését. Hosszas József Attila-elemzések, Steinbeck-írások, Bartók-művek közös hallgatása, a Concerto „boncolgatása”. Ki-ki felkészültsége szerint vett részt a vitákban, vagy hallgatott, de mindenképpen okult a hallottakból, s nem volt szégyen az ismeretek hiánya. A fellengzős okoskodás messze elkerülte a baráti előadókat.

Nekem sajnos nincsenek emlékeim a nevezetes nagyvázsonyi táborozásról, ahol Éri István vezetésével a Kinizsi-vár feltárási munkálatai adtak táborozási lehetőséget. De el tudom képzelni, hogy mit jelentett az akkor induló fiatal néprajzosok, Martin György, Borbély Jolán, Pesovár Ernő, Pálfi Csaba jelenléte a közösségben, ahol az esti és napközbeni beszélgetésekben dőlt az információ a heterogén korú és műveltségű társaságnak. Én már csak irigykedve hallgattam idősebb táncos társaimtól a vázsonyi tábor anekdotájának variációit. Úgy vélem, ez a közös élmény adta fundamentumát, hogy az említett, kutatómunkálataikat kezdő, s a tudománytörténetben nagyívű pályát teljesítő tudósok szoros kapcsolatban maradtak az együttessel, s úgy Martin György, mint Pesovár Ernő bátran készített koreográfiát az együttessel. A táncosoknak pedig élményt adott egy új, merőben eltérő táncolási mód, alkotói módszer megismerése, az újdonság varázsa.

Novák bízott a táncosai képességeiben, magas mércét állított elénk, de nem teljesíthetlent. Ösztönösen érezte, hogy kiben mi rejlik, s nem befolyásolta, hogy az illető mióta ropja táncát az együttesnél. Megtisztelő volt számomra, hogy, amikor Molnár Györgyfalvai Kati által módosított technikájával dolgoztunk, GyK betegségei, illetve elfoglaltságai idején bizony nagyon gyakran, süvölvényként én tarthattam a bemelegítéseket. Ez odáig vezetett, hogy 1961-ben Novák Feri maga helyett engem küldött a kőszegi gimnázium Jurisich Együttesének nyári tánc táborába a táncosok abrikolására. Egy szép napon felhívott, hogy „...akkor Te méz két hétre”, a hónom alá csapta a Morvay–Pesovár-kötetet (Somogyi táncok), s így bizony elindított egy úton. A diákcsoport (ma Ungaresca Táncegyüttes) koreográfusa Pesovár Ernő volt. Mélyvízbe dobott, de megadatott így az a szerencse, hogy a jeles táncos-tudós asszisztense lehettem – én a senki – a következő években. Ezt soha nem tudom eléggé megköszönni.

Novák Ferenc valami olyat tudott, mit nem lehet megtanítani semmiféle okításban. Családi hagyományai, diákkori tapasztalatai – itt gondolok szeretve tisztelt irodalomtanárára, Csatlós Ferencre –, regöscserkész élményei, -vezetői (Jancsó Miklós, Csoóri Sándor), táncos nevelője (Benkő Zsóka) és Molnár István hatása tette olyan emblematikus társulatnevelő alkotóvá, hogy ma egy egész ország, és a nemzetközi néptáncszínházi élet nagytekintélyű szervező, újító koreográfusa. Szívacsként tudja magába szívni a művészi értékeket, s szinte robbanásszerűen azonnal továbbítani is képes, megtalálja mindazokat, akik élni is tudnak az általa önzetlenül felkínált lehetőséggel.

Köszönöm, hogy tanítványod lehettem! Köszöntelek a tőlem telhető legőszintébb megbecsüléssel.

Novák Ferenc megjegyzései Kővágó Zsuzsa előadásához

Két történelmi dolgot szeretnék tisztázni, ami Zsuzsánál elhangzott. Figyeljete, mert nagyon fontos, mert senki nem írta még le, csak a Bihari Együttes 65 éves évfordulóján megjelent könyvben írtuk le pontosan, hogy mi volt ez az Önképző kör. 1954-ben alapítottam a Bihari Együttest Boros Géza nevű barátommal, szintén ugyanilyen idős, mint én, és jó egészségnak örvend. Rögtön valahogy odacsapódtunk a táncosztályvezető Poór Anna köréhez, a fiatal néprajzosok és népzene-kutatók pedig Muharay Eleménnél jelentek meg, akikkel a Corvin téren nagyon sokszor találkoztunk. A magunkfajta sokkal többször, mint ahogy most a Hagyományok Házában találkoznak emberek. Ott ismertük meg egymást, mi, akik táncsal foglalkoztunk, Szigeti Karcsi s a többiek, nagyon boldogan ismerkedtünk meg Martinékkal, Pesovárékkal, Sárosi Bálinttal, s a többiekkel. Ebből kialakult egy baráti társaság. Miután Borbély Joli is benne volt, náluk csődültünk össze párszor, akinek a férje annak idején Éri István régész volt. És hát, most akkor szemét vagyok, ha azt mondom, biztos már unták, unta Éri Pista, hogy ott tartottuk a találkozókat. Azt mondja nekem: te, ott vagytok a Bihariban, üres mindig az a ház, csak ti vagytok, táncosok, miért nem ott jövünk össze? Teljesen igaza volt, mert rendetlenek voltunk, és a szegény Jolinak a nyakán hagytunk cigarettacsikkeket és egyebeket (én nem cigarettáztam, de a többiek nagyon). És akkor az összejöveteleket a Bihari Együttesnél folytattuk, amely átalakult egy fantasztikus baráti társasággá. Nem tudom, hogy megválasztottuk vagy pedig kiválasztódott, de Éri István lett a főnök. Nem akármilyen. Kegyetlen főnök lett, mert meg kellett tárgyalni dolgokat, amit ő vagy más előírt. A társaságnak költők is tagjai voltak. Mindent el tudtunk érni, s Pista, aki tudta, hogy ki mihez ért vagy mit tud, ilyeneket mondott: Feri, te beszélsz franciául, elmész a Széchenyi Könyvtárba, s kiveszed a nem-tudom-mit, s akkor jövő héten beszámolsz. Lányi Gusztinak, aki Zögling-iskolába¹ járt és nagyon jól beszélt németül: te elolvasod Franz Boas [egy írását]. Egyszerűen elrendelte, hogy menjünk el, olvassuk el és számoljunk be. Fodor András előadásaiból ismertük meg a bécsi iskolát és a dodekafont. Az Önképzőkör tagjai² közül senki nem táncolt a Bihariban, de azt azért elértük, hogy Martin György élete első és utolsó koreográfiáját ott csinálta. Zseniális volt. Koreográfus kollegáknak elmondani sem tudom, hogy [az öt fiúra készült legényesben] még a pontok közben is hogyan tagolta a táncot. Fantasztikus volt. Aztán mondtuk neki, Pesovárék is, hogy „Na, még, még!” „Nem, nem, kipróbáltam, örülök, hogy tetszett.” Soha többet nem volt hajlandó koreografálni.

Az Önképzőkör különleges képződmény volt, nem is tudom, hogy lesz-e még egy ilyen. Akkor olyan helyzet volt, hogy nekünk ez nem pótcselekvés volt, hanem lehetőség összejövetelre és beszélgetésre. Nem tudom, hogy a Párt például tudott-e arról, hogy ha én bementem a Széchenyi Könyvtárba, a folyóiratból minden nyugati lapot kivehettem, nem kértek igazolványt és engedélyt. Úgyhogy frissen tudtam beszámolni a társaságnak pl. a Le Monde írásairól. Ugyanezt tette Lányi Guszti. Fantasztikus társaság volt.

¹ Kadétiskola.

² Az Önképzőkör tagjai: Borbély Jolán, Martin György, Novák Ferenc, Pesovár Ernő, Pesovár Ferenc, Sárosi Bálint, Timár Sándor. Előadók Fodor András költő és zenekutató, Sánta Ferenc író (Novák, 2016. 137.).

Az a baj, hogy nem tárgyaltok egymással, mondom a fiatalabbaknak. Mi órákat ültünk kocsmái asztalnál, azok is, akik versenyellenfelek voltunk, és vitatkoztunk zeneszerzőkkel, filmesekkel. Nem véletlen, hogy Szigeti, Györgyfalvai s a magam fajták, majd később Foltin Jolán baráti köre a színház környékén és a film környékén volt. Nem ártana, ha most is egy kicsit kitérülne a szellemi tér, mert – ahogy nézem az előadásokat – úgy látom, a szellemi tér nem akar tágulni. A konkrét tudás nagyon nagy, kitűnő koreográfusok vannak, de ebben a pillanatban, ne haragudjatok, többnyire alkalmazott koreográfusok. Csinálnak történelmi darabokat, és az olyan, mint a Feszty-körkép: se gondolat, se semmi, de kurva jól meg tudják csinálni, irigylésre méltóan. Úgyhogy tessék kitérítani a kört, kellenek az önképzőkörök, higgyétek el.

Irodalomjegyzék

Novák, Ferenc (2016): *Tánc, élet, varázslat: Gondolatok, küzdelmek*. Budapest: Hagyományok Háza.

Kiss Ferenc

Keleti táncvihar

Alkotói folyamatok egy ördögös műhelyében

Kezdjük elmélkedésünket az alkotói szándéknál. Bár sokan vitatják, Hamvas Béla más filozófusok nyomán így gondolkodott erről A halottasénekek című esszéjében: „Újabban azt mondják, hogy a művészi alkotás szándék nélkül nem keletkezhet. A szándékot műakarattal, Kunstwollennek hívják.”¹ Riegl, aki ezt a kifejezést kitalálta, úgy gondolta, hogy ez a művészetet megelőző alaphelyzet. A mű legfontosabb lépése tehát lélektani: művet akarok teremteni.

Novák Ferencnél vajon mikor és hogyan jelentkezett ez az úgynevezett alkotói szándék? Saját bevallása szerint teljesen véletlenül. Nem volt kedve ágyút pucolni a katonaságnál, így hát inkább alapított egy táncegyüttest a seregben, és társai unszolására az ötvenes évek elején Marcaliban elkészítette első sikeres koreográfiáját.

Leereszkedvén az esztétika és filozófia tudományos magaslatairól, mi kell még egy alkotónak ahhoz, hogy maradandó értéket hozzon létre? Tehetség, műveltség, fantázia, dramaturgiai érzék, rátermettség és bátorság. A táncművészet esetében fontos a kommunikációs készség is, de egy szikrányi tekintély sem árt. És persze társak is kellenek. Ha mindez adott, lassacskán bizton kialakul az egyéni alkotói módszer is.

Jómagam 1973-tól követtem figyelemmel Tata munkásságát. Tanúja voltam sok remekműve születésének, olykor még társa is lehettem. Azt mondhatom, hogy nála zsigerből mentek a dolgok, nem misztifikálta soha az alkotás jelentőségét. Otthon, a Népszínház utcai lakásán, vagy utazás közben bevillant neki valami – egy mozzanat, egy téma, vagy csak egy gesztus, egy indulat? – és percek alatt meg volt az elképzelése, mit kell létrehozni a próbateremben. Nem szöszmötölt sokat legendás kékfestővel leterített asztalánál. Azonnal világos volt számára az is, hogy a főbb szerepeket kik táncolják majd. Jól ismerte táncosai képességét, alkatát, habitusát. Kizártnak tartom, hogy a mozzanatokkal, térformákkal ő előre foglalkozott volna. Egy skiccet, egy rajzot nem láttam nála soha. Berontott a próbaterembe, és hihetetlen dinamikával eltáncolta azt, amit elképzelt. Egyszer egy zenekari próbára késve érkeztem. Számon kért, mire én azt válaszoltam, hogy „Bocs Tata, de az új zenéken dolgoztam”. Mire ő: „Tudod hol és mikor kell alkotni Ferike? A WC-n.” Épp humoromnál voltam, és azt válaszoltam neki, hogy „Hát ott.” Elnevette magát és azonnal megbocsájtott.

Szerintem nála az alkotás egy – a gyakorlatra épülő, empirikus módon szerveződő – közösségi folyamat volt. Mely során könnyebben átlendülhetett az esetleges akadályokon, mintha íróasztal mellett törte volna a fejét a megoldáson. Munka közben jöttek a jobbnál jobb ötletek. Ezt megtartjuk, ezt eldobjuk. „Onnan vegyük, hogy...” – és mutatta. „Mit is táncoltál ott Jócó?” – és Jócó eltáncolta.² Az önhergelő, önépítő közös munka és a Tata által diktált tempó persze rengeteg figyelmet és energiát követelt. Mi tagadás, az olykor káromkodásig fajuló gorombaságát csak nagy önfegyelmekkel lehetett sértődés nélkül feldolgozni. Edződni kellett hozzá. Ezt a munka-

¹ Hamvas, 2015.193.

² Erdélyi József, a Bihar Táncegyüttes szólistáncosa az 1970-es években.

stílust a biharisok és honvédosok hamar megszokták, de a nagy „csapatösszevonások” idején más együttesek rendesen kikészültek tőle a munka során. „Fogadj el egy jó tanácsot galambocskám: az önérzetesekek nagy ívben kerüljék el Tatát!” – hecceltük ilyenkor a zokogó lányokat.

Hogy honnan eredt Tatának ez a páratlan vehemenciája és lobbanékonyága, szinte mindegy. Egyesek az erdélyi örmény-magyar származásával magyarázzák. Szerintem egy gazdag, változatos életút adománya. Biztosan lesznek még más ördögös alkotók ebben a szakmában, de azok már nem valószínű, hogy megbocsátók, gondoskodók, nagyszívűek és adakozók lesznek. Mert Tata ilyen.

Módszerének legfőbb titka, hogy mindig bevonta munkájába a fiatalokat. Foltin Jolánt, Stoller Antalt a gyűjtéseibe is, Neuwirth Annamáriát az utánpótlás gondozásába, később a nagy-szabású produkciókba Diószegi Lászlót és Zsuráfszky Zoltánt vagy Hortobágyi Gyöngyvért. Aki ismerte a táncjelírást azért, hogy anyagokat tanítson, a nagy produkciókban pedig előbb asszisztensként alkalmazta őket, majd teljes estét bízott rájuk a szegedi Dóm téren. Maác László írta a Bihar Madách Színházi bemutatója kapcsán 1978-ban:

„Napjainkban a művészeti alkotóműhely elnevezést olyasmire is alkalmazzák, ami nem az, s most mégis ezzel a kifejezéssel kell élnünk. Az együttes ugyanis tökéletesen megfelel az alkotóműhely kritériumának. Hatékony koreográfiai művek igazolják ezt, s mellettük a szervezőkészséggel párosult kisugárzó erő, amely megérint fővárosi és vidéki együtteseket. A koreográfiai és pedagógiai hatás végül gazdagon gyümölcsozik a színpadon, s hatására nem maradhat közömbös a néző.”³

De ez igaz a Honvéd Együttesre és az Amszterdami Táncszínházra is. Sokszor tanúi lehettünk a hetvenes években annak Belgiumban, hogyan formálta át kurzusaival pl. Lou és Claude Flagel Jeunesses Musicales táboraiban a fiatalság Kelet-Európa- és magyarságképét. Olyan lenyűgöző előadásokat tartott nekik a népi kultúráról, hogy azok a hajdani tanítványok azóta is járnak Magyarországra és Erdélybe.

Fontosnak tartom, hogy Tata mindig elsőrangú zenészekkel dolgozott. Már az Eperjes Feri bácsi zenekara is kimagasló volt a maga idejében, az más kérdés, hogy a hetvenes évek elején induló táncházak korszakában már nem számított sem frissnek, sem autentikusnak az a muzsika. Dolgozott Sárosi Bálinttal, Daróczy Bárdos Tamással, aztán jöttünk mi a Vízöntővel, a Honvédban a Hegedős Együttes, aztán Szörényi, Simon Zoltán, Székely Iván és Rossa László tanár úr.

A Bihariba belépésünk után a régi repertoár teljes áthangszerezését ránk bízta. Szabad kezett adott nekünk ebben, de a folklór számokban nem hibázhattunk. Sokszor átalakult ez a zenekar, amíg ki nem formálódott a klasszikus négyes felállítás Hasur Jánossal, velem, Cserepes Károllyal és Huszár Mihállyal. Történt, hogy 1980. február 20-tól március 8-ig Belgiumban vendégszerepeleltünk, de itthon a Bihar nagy erővel készült a jubileumi előadására. Ez a turnénk menet közben meghosszabbodott, de súlyos ára volt, hogy kint maradtunk. Novák Tata tájékozott, felhívta az Interkoncertet is, hogy rendeljenek haza minket, mivel a 25. évfordulós műsora a Biharinak március 16-án van az Operett Színházban, és mi egyáltalán nem készültünk el az új anyagokkal. Mi persze nem jöttünk. Disznóság volt, beláttuk, de inkább vállaltuk az ördögést és az éjt nappallá tévő munkát majd otthon. Mikor hazatértünk, nem nagyon volt idő a balhézásra, mert tényleg csak öt napunk maradt arra, hogy szünet nélküli felkészüléssel rendbe tegyük a műsort.

Március 15.: főpróba a Tisztiházban. Utána Vízöntő koncert, majd másnap délelőtt bemutató az Operett Színházban. Hatalmas ováció! Amire büszke vagyok, hogy Tinka⁴ a Bihar színházban tartott fogadáson odajött hozzám, és azt mondta: „Feri, eddig ti vagytok a legjobb zenekara Nováknak”. Ez óriási dicsőretnek számított tőle, nagyon jólesett.

³ Maác, 1978.

⁴ Martin György.

Az viszont meglepő volt, hogy ezen az évfordulós ünnepségen Tata minden indulatossága ellenére megkapta a zenekar a Szocialista Kultúráért elismerést. A maga ötágú, zománczott vörös csillagával, Pozsgay aláírásával –, nyilván az ő javaslatára.

Tatától lehetett emberséget tanulni. A párom⁵ tizennégy évesen már a Bihariban táncolt. Nagyon szegény sorból jött, nem volt pénze a beteg nővérenek gyógyszerre. Feri adott neki és sosem engedte, hogy visszafizesse. Azt se feledjük, hogy az ötvenes-hatvanas években több olyan srácot szedett össze az utcákról, akik nélküle simán elkallódtak volna. Táncosaiból később akár egy felelős magyar minisztériumot is ki lehetett volna állítani.

Az első dramatikus műve, amelynek a zenéjével engem bízott meg, a Ninive volt 1976-ban. Ahhoz ragaszkodott, hogy a Mit akar ez az egy ember? kezdetű gyerekjáték dallama és szövege benne legyen, egyébként azt csinálhattunk, amit akarunk. Elővettem hát az összes meglévő népi ketyerémet, és nekiálltunk. Próbáról próbára haladtunk vele, a tánccal szinte együtt készült a zene is. Gyermekekdalokra fűztük fel a történetet, de a földbe döngöléshez már fajsúlyosabb téma kellett. Ekkor gondoltam egy nagyot, és egy gyimesi jártatos mintájára írtam egy dallamot, ami bevált. Felülemelkedtünk az autentikán, úgy, hogy ez a motívum ihletetlen társult az elvadult férfiak mozgásanyagához, meg a bibliai atmoszférához is.

Kétségtelen, hogy Tata legnagyobb volumenű táncos rendezői munkája az István, a király volt. Hogy Szörényiékkel és Koltayval hogyan dolgozott, arról az a több száz táncos tudna mesélni, akik ott voltak a Királydombon 1983-ban, majd rá húsz évvel Csíksomlyón a darab felújításakor. Frenetikus előadások voltak, méltán vált a darab nemzeti rockoperává. Mint ahogyan a Csíksomlyói Passió is kultikus élménnyé 2001-ben.

Hosszasan beszélhetnénk az irodalmi ihletésű darabjairól: János vitéz, Forrószegiek (a széki Rómeó és Júlia), A helység kalapácsa, Lúdas Matyi, Magyar Elektra, Antigoné, Egri csillagok, Kocsonya Mihály házassága. Megérne egy hosszabb tanulmányt, hogy egy-egy klasszikus irodalmi alkotás hogyan változik meg a táncos dramaturgia hatására, mire exponál a koreográfus, és mely részletei halványulnak el az eredeti műnek.

Novák Ferenc egyik legnagyobb találmánya a tematikus néptáncgála volt a szegedi Dóm téren. Emberfeletti teljesítmény volt mindegyik annak ellenére, hogy a mester az évek során nagy rutint szerezhetett a tömegek mozgatása terén. Ezeket az előadásokat szerény javaslatomra mi zenészek csak „panelfolker” produkcióknak neveztük egymás között. Az első a Hegyen-völgyön lakodalom volt 1972-ben. Mérheteretlen sikere miatt negyven évvel később is színre került, más szereposztásban. Tata így emlékezett akkor az első bemutatóra: „Amikor a hetvenes évek elején felkértek, hogy legyek az első nemzetközi néptáncgála rendezője, akadt gondolkodni való. Végül az esküvői szokásokra esett a választás, mivel ezen ünnepkörbe lehetett a legjobban integrálni a külföldi együtteseket, mindenki tudta, miről van szó. Jött-ment boldog-boldogtalan – így a cím is adta magát.”

A későbbi, hasonló alkotásai is azért válhattak kivételes, lebilincselő darabokká, mert a költészet, muzsika, a mese, a tánc, a színjáték és a népi viseletek gyönyörűsége egyidejűleg hordozták a mondanivalót. Egyszerre volt benne virtus, líra, humor és ismeretterjesztés. Ezt a tradíciót később tanítványai vitték tovább. Csak néhány emlékezetes előadást említek itt meg. Foltin Jolán: Szöged híros város (Temesi Ferenc a Por című szótárregénye alapján 1998-ban); Diószegi László: Ez-redvégi leltár (2000), Balt Orient Express (2004); Zsuráfszky Zoltán: Boldogasszony vendégség (2005); Benyovszky (2008); Dózsa (2010) ... , és folytathatnánk a sort egészen 2020-ig.

Feri instruált románul, franciául, németül, de káromkodni is tudott a világ bármely nyelvén. A „húgyagyú csajok” szókapcsolat a mértéktartás megnyilatkozása volt nála, amikor még nem pörgött be igazán. A fiúkról a keresztvizet is leszedte, ha komolyan felmértesedett. Cserébe oly-

⁵ Deutsch Irén.

kor – nyilván franciás műveltsége miatt – Mösszió Dűboá Dühgombócnak, méregzsáknak vagy gömbvillámnak nevezték a háta mögött.

Kapcsolata a mindenkori kortárs művészek színe-javával mindig szoros volt. Színészek, rendezők, költők, muzsikusok, néprajzosok, táncos szakemberek és képzőművészek tartoznak baráti köréhez. A Nagy Lászlóval, Csoóriával, Martin Györggyel, Kányádi Sándorral, Sára Sándorral, Jancsó Miklóssal, Korniss Péterrel folytatott párbeszédei is nyilván sok mindenre inspirálták. Fontosnak tartotta, hogy táncosainak legyen rálátása a többi művészeti ágra, ezért gyakran elhívta barátait egy-egy próbára, beszélgetésre, vetítésre, előadást tartani. Sokat tanulhattunk tőle. A néprajzi gyűjtései is fontosak, a maguk idejében felfedezésértékűnek számítottak. A táncfolklorisztika legnevesebb képviselőivel jó viszont ápolt, több közös gyűjtésben is részt vett velük: Martin Györggyel, Pesovár Ferencsel, Kallós Zoltánnal. Zoli bácsival születésnapjukon 2001-ben (egyikük 75, másikuk 70 éves volt éppen) Teljesedjen be mind a kettőnk vágya címmel egy emlékezetesen szép beszélgetést folytatott a Duna Televízióban. Erre így emlékezett egy későbbi interjúban: „A hatvanas évek végétől állandó látogatója vagyok Kallósoknak. Többször elkísértem különböző beszerzőkörutakra is, amelyeket az idő aztán óriási jelentőségűvé duzzasztott, hiszen így gyűlt össze a válaszüti múzeum hatalmas anyaga. Egyszer szólott, hogy Bonchidán van egy cigány lakodalom, ahol egy nagyon érdekes férfi táncot járnak. Martinnal és Pesovár Ferencsel akkor láttunk először „korcsos” zenére táncolt ritka magyart. Szenzációs volt az a furcsa ritmikái csapásolás, a mozgásban villámgyorsan el is terjedt a „korcsos” tánc. Bő tíz évvel ezelőtt összeültettek kettőnket egy beszélgetés erejéig a Duna Televízióban. Ma is érvényesnek tartom, amit akkor üzentünk a fiataloknak: tartsanak ki, ez a kultúra nem hal el. Soha nem szűnő feladatunk megküzdeni a felettünk eluralkodni igyekvő idegen kultúrákkal.”⁶

Mindez azért lényeges, mert mivel sokat járt terepen, jól ismerte a falusi emberek életét, szokásait, gondolkodását is. Azt a világot, amelynek a kultúrájára építkezve alkotta meg műveit. És ez nélkülözhetetlen a hitelességhez.

A társas munka sikeréhez nélkülözhetetlen az inspiráció. Tata nagyon sokféle módon tudta buzdítani a táncosait: példabeszédekkel, történetekkel, indulatosan, szapulva, dicsérve vagy ígéretekkel. Az úgynevezett „mézesmadzag” lehetett külföldi út, szereplehetőség, tiszteletdíj, fogadáskötés, meghívás egy jó vacsorára. Csak egy példa: Küttel Dávid mesélte, hogy amikor az ő generációjával Tata felújította a Kőműves Kelement, nagyon sokat dolgoztak. Mire az első nagyobb egység végre elkészült, Tata már kezdte unni, meg más dolga is volt. Azt mondta a fiúknak, hogy: „Eddig jó, nekem most el kell mennem. Ha a következő részt megtanuljátok mire visszajövök, meghívlak benneteket egy fröccsre.” A srácok összekapták magukat és fél óra múlva kész volt az új tétel. Tata megjött, javított rajta egy-két mozdulatsort, majd adott Dávidnak kétezer forintot, hogy „Eredj fiam, hozz nekünk néhány üveg jó bort és hideg ásványvizet. A munkának mára vége.”

*

Ezt a tisztelgő gondolatsort is be kell fejeznem lassan, mert úgy a tudomány, mint a műalkotás egyik rákfénje a terjengősség. Azért végezetül még engedjete meg három rövid gondolatot.

Magyarázatként felszólalásom címválasztására, hogy ki is az az ördögös? A selídebb értelmezés szerint: furfangos. Ördögös fickó. Varázsló, garabonciás. Világot járt, művelt. Mindez igaz Tatára.

A másik egy idézet tőle egy 90. születésnapja alkalmából készített beszélgetésből: „Engem a Bihariban is a művekben, amikkel díjakat nyertünk, az erőszak érdekelt. Az, hogy a kisemberen hogy uralkodnak el a hatalmasok.”⁷

⁶ Csinta, 2023.

⁷ Kiss, 2021.

A harmadik egy személyes ügy. 1990 őszén felvetette Feri egy nagyszabású közös munka ötletét, a tatárjárásról szeretett volna egy darabot. Aztán a tervet elsodorták az aktuális tennivalók és nem lett belőle semmi. Ezt azóta is nagyon sajnálom.

Most még megcsinálhatnánk. Ráférne a világra egy újabb keleti táncvihar.

Nem állunk neki Tata?

Irodalomjegyzék

- Csinta, Samu (2023): „Novák Ferenc Tata, a táncanyanyelvi szótár újraértelmezője: Dunántúli ugrós rockzenére“. In: *Háromszék*. (június 17).
- Hamvas, Béla (2015): „Halottasének“. In: *Hamvas, Béla: Öt génusz-esszé*. Budapest: Magyar Közlöny Lap és Könyvkiadó. 192–196. (Nemzeti könyvtár)
- Kallós, Zoltán; Novák, Ferenc (2001): „Teljesedjen be mind a kettőnk vágya: Kallós Zoltán és Novák Ferenc beszélgetése“. In: *Honismeret*. (3. sz.), 72–75.
- Maácz, László (1978): „Mit akar ez a két ember? A Bihari János táncegyüttes a Madách Színházban“. In: *Magyar Nemzet*. (126. sz.), 4.
- Riegl, Alois (1893): *Stilfragen: Grundlegungen zu einer Geschichte der Ornamentik*. Berlin.

Elektronikus hivatkozások

- Csáky, Zoltán (2001): „Teljesedjen be mind a kettőnk vágya“. In: *Duna Televízió*. (június 7.).
- Kiss, Ferenc (2021): „Interjú Novák Ferencsel“. In: *Etnofon Archivum*. (Hangfelvétel.)

Novák Ferenc megjegyzései Kiss Ferenc előadásához

A Hegyen-völgyön lakodalom tényleg mérföldkő volt a magyar néptáncművészet történetében. Szigeti találmánya volt, őt kérték fel, hogy találjon ki valamit, de aztán nagyon elkötelezte magát a Nemzeti Színházhoz, és már nem vállalta, hogy megcsinálja. Akkor megkérdeztek tőlem, elfogadom-e ezt az ötletet, hogy legyen egy Hegyen-völgyön, s elfogadtam, s akkor így nekem kellett megcsinálni végül is. Most Győrben mindenki meglepődött, amikor a Bihari 45 fiúval, a seniorokkal is, megcsinálta a ritka tempót – azt, amit Tinkával először egy cigány lakodalomban láttunk, s akkor hoztuk el először. A fiatalok ma úgy hívják, hogy korcsos. De nem korcsos, hanem ritka magyar, de a zenei kíséret miatt mondják, hogy korcsos, egye fene, legyen korcsos. Bemondták, hogy az eredeti anyagot Szögi Csaba tanította be. Be kell mondani, mert ez az igazság az eredeti anyagról, én a koreográfiát csináltam. Mondom, a Szigeti találta ki a Hegyen-völgyön lakodalmat, mert ez a legkézenfekvőbb, hogy sok országot befogadjuk. És a lakodalomnak Spanyolország csücskétől az Urálig ugyanaz a dramaturgiája. Onnan tudom, hogy amikor Hollandiában megcsináltam az Örök szertartás című koreográfiát, nagyon nagy nemzetközi siker lett. Akkor jöttünk rá, hogy teljesen ugyanaz a dramaturgia. Nekem az volt a dolgom, hogy kiválasszuk, egy-egy dramaturgiai részt melyik ország kultúrájával csináljuk. Ha nekem a Lou Flagel¹ francia szakember azt mondta, nézzük meg a provansziakat, ahol a leánybúcsú gyönyörű női tánc, akkor elmentünk és megnéztük a leánybúcsút egy-egy faluban. És tényleg gyönyörű volt. És ha leánybúcsút kellett, akkor német kellett, mert annál ocsmányabb leánybúcsú nem létezik Európában, mint a német. Ezért mondom, kézenfekvő volt, hogy a lakodalom nagyon jó a nemzetközi dologra.

¹ Producer és hangtechnikus, Claude Flagel francia zenész felesége.

Vavrinecz András Mit köszönhet a néptánc- és a népzenei mozgalom Novák Ferencnek?

Novák Ferenc Tata néptáncos-népzenei gyűjtései az 1960 és 1980 közötti időszakra esnek. Ebből a gazdag néptáncos-népzenei anyagból egy dolgot szeretnék kiemelni, ami az első táncázás generációinak a legtöbbet jelentette, a széki gyűjtéseit. Ezen belül is meghatározó volt számunkra az a csipkeszegi táncázásban készített felvétel, amely valószínűleg 1964 őszén készült. Ez volt az első funkciós gyűjtés Széken, amelyen az akkori legjobb zenekar, Ádám István „Icsán” bandája muzsikált. A felvétel adatait más gyűjtések, tanulmányok segítségével pontosítottuk. A felvétel ideje nem a jegyzőkönyvben megjelölt 1967 novembere, hanem 1964 lehet, mert a bemondásnál mindegyik zenész életkorának ez felel meg, nem 1967. (Ádám István primás 1909-ben, ifj. Ádám István kontrás 1931-ben, Ádám Sándor kisbögös 1939-ben született). A helyszín csakis Csipkeszeg lehet, mert Ádám István „Icsán” és Szabó István „Kávés” primások szerint ők muzsikáltak Csipkeszegen abban az időben.¹

Tata a felvételen végig kommentálja a táncszobai eseményeket, minden történést azonnal megmagyaráz. Így az első zenei példa elején ezt halljuk: „Lassút csinálnak. Mostanában nem szokták táncolni. Most a mi kérésünkre a párnak a végén csinálják.” Közben a zenekar hangol, A-síp hallatszik, majd elkezdik muzsikálni az „Ez az utca, bánat utca” szövegkezdetű lassút. A táncház résztvevői, a helyi fiatalok a zenekarral együtt éneklnek, több versszakon keresztül.

A korábbi széki hangszeres gyűjtések példatár jellegűek voltak. Lajtha László széki gyűjtésén a gyűjtő által összeállított zenei blokkok kerültek lemezre, ügyelve arra, hogy egyik felvétel se legyen hosszabb három percnél, mert akkor ennyi fért el egy lemezoldalon. Tata 1964 áprilisában készített felvételt Dobos Károly bandájával, amelyen szintén a repertoár felmérése volt a cél, nem hosszú funkciós tánczenei folyamatok rögzítése.

A későbbiekben Novák Ferenc mellett Kallós Zoltán és Martin György táncházban, illetve lakodalomban készült felvételei jelentették a folytatást, ők bővítették a funkciós felvételek sorát. Novák Ferenc ebben az időben még arra is fordított figyelmet, hogy a többi táncházban is készítsen felvételt. Így került sor Dobos Károly, majd Szabó István bandájának a felvételére 1972 előtt. Az 1970-es években a táncázás fiatalok a nagynevű elődök gyűjtéseire alapozva sokszor keresték fel a széki táncházakat és jelentősen bővítették a funkciós felvételek sorát.

A néptáncos-népzenei fiatalok számára ez volt az első és sokáig egyetlen olyan széki gyűjtés, amely funkcióban (táncházban) készült, teljes zenei folyamatok vannak benne, és az egész zenekar jól hallatszik. Bátran kijelenthetjük, hogy ez alapján tanultuk meg a széki zenét muzsikálni. Nemcsak a dallamokat, hanem a stílust, a zenekari hangzást, a dallamok összefűzését, a folyamatok hosszát, tempóját, egy-egy zenei folyamat kezdését, befejezését, vagyis a táncdallamok valódi életét, használatát tanulhattuk meg erről a felvételtől.

A következő táblázat Novák Ferencnek a Zenetudományi Intézet Népzenei Archívumában nyilvántartott gyűjtéseit mutatja be.

¹ A felvétel archívumi azonosítói: BTK Zenetudományi Intézet Népzenei Archívum Mg_01867, AP7236, 7245–7246, 7301–7306.

Melléklet

Dátum	Helység	Megye	Gyűjtők	Tartalom	Jkv.	Mgt.	AP.	Ft.
1960.00.00	Gyöngyöspata	Héves	Novák Ferenc					Ft.455
1960.05.07	Mohács	Baranya	Maácz László, Martin György, Novák Ferenc			Novák Ferenc magnószalagja		Ft.456
1960.05.09	Olcsvaapáti	Szatmár	Maácz László, Martin György, Novák Ferenc			Novák Ferenc magnószalagja		Ft.456
1961.03.19	Dunaszekcső	Baranya	Andrásfalvy Bertalan, Novák Ferenc, Martin György, Dezső Atrília, Simon Antal, Siptár Ernőné	filmfelvétel kísérezeneje	jkv.80.	ZTI_Mg_01191	AP6325-6326	Ft.476.
1961.03.19	Dunafalva	Baranya	Andrásfalvy Bertalan, Dezső Atrília, Martin György, Novák Ferenc, Pesovár Ferenc, Simon Antal, Siptár Ernőné	filmfelvétel kísérezeneje	jkv.80.	ZTI_Mg_01191	AP6326-6330	Ft.477.
1961.04.22	Madocsa	Tolna	Novák Ferenc, Pesovár Ferenc, Szarka György, Szigeti Károly					Ft.484
1961.12.13	Erdőszakál	Maros-Torda	Novák Ferenc			Novák Ferenc magnószalagja		Ft.498.
1961.12.13	Ciatova	Románia	Novák Ferenc			Novák Ferenc magnószalagja		Ft.498.
1962.04.00	Jobbágyrelke	Maros-Torda	Martin György, Novák Ferenc	énekek, táncdallamok		MGY_46, Novák Ferenc magnószalagja		Ft.500
1962.04.08	Csikdánfalva	Csik	Novák Ferenc			Novák Ferenc magnószalagja		Ft.502
1964.04.00	Szék	Szolnok-Doboka	Novák Ferenc	énekek, tánczene	jkv.121.	ZTI_Mg_01670-1672	AP6475-6477, 6479-6484	Ft.551
1964.11.00	Szék	Szolnok-Doboka	Novák Ferenc	táncszobai felvétel (Ádám István Icsán bandája)	jkv.121.	ZTI_Mg_01867	AP7236, 7245-7246, 7301-7306	
Dátum	Helység	Megye	Gyűjtők	Tartalom	Jkv.	Mgt.	AP.	Ft.

1967.11.05-11	Szék	Szolnok-Doboka	Novák Ferenc	Tánc házi felvétel, filmfelvétel kísérőzenéje	jkv.158.	ZITL_Mg_01920-1921	AP7313-7320	Ft.617
1967.11.05-11	Koronod - Felsőfalu	Udvarhely	Novák Ferenc	Báli felvétel	jkv.158.	ZITL_Mg_01922-1923	AP7322-7324	
1967.11.05-11	Magyarbükkkös	Alsó-Fehér	Novák Ferenc	Filmfelvétel kísérőzenéje, táncdallamok	jkv.158.	ZITL_Mg_01922-1923	AP6693, 6698, 7320-7322, 7325	Ft.618
1968.02.00	Szék	Szolnok-Doboka	beszélgetés			ZITL_Mg_02768-2769		
1970.11.00	Szék	Szolnok-Doboka	Novák Ferenc	Felvétel a felszegi táncházban, énekek	jkv.158.	ZITL_Mg_03371	AP9438-9441	
1970.11.00	Jobbágytelke	Maros-Torda	Novák Ferenc	énekek	jkv.158.	ZITL_Mg_03372	AP9453-9454	
1970.11.00	Marossárpatak	Maros-Torda	Novák Ferenc	Lakodalom	jkv.158.	ZITL_Mg_03372	AP9454-9456	
1971.08.20	Jobbágytelke	Maros-Torda	Martin György, Borbély Jolán, Lányi Ágoston, Pesovár Ferenc, Olsvai Imre, Halmos István, Víg Rudolf, Balla Antal, Horváth Margit, Timár Sándor, Novák Ferenc, Sztanó Pál, Csapó Károly, Németh István, Szabó Jenő, Tanimoto Kariyuki		jkv.199.	ZITL_Mg_02395-2396R, 4572	AP7374, 7376	Ft.761
1971.12.00	Nagyvárad	Bihar	Novák Ferenc	Román táncdallamok	jkv.194.	ZITL_Mg_02458		
1971.12.00	Szék	Szolnok-Doboka	Novák Ferenc, Foltin Jolán, Stoller Antal	Tánc ház, énekek, István napi köszöntés, beszélgetés	jkv.194, 212.	ZITL_Mg_02458-2461	AP9217-9225	Ft.767
1971.12.00	Szék	Szolnok-Doboka	Novák Ferenc		jkv.194	ZITL_Mg_03203, 2458-2460	AP9211-9223	
1971.12.00	Vécs	Szolnok-Doboka	Novák Ferenc, Stoller Antal, Foltin Jolán	beszélgetés, énekek, tánczene (film)	jkv.212.	ZITL_Mg_2461-2462	AP9899-9901	Ft.765
1971.12.00	Erdőszakáll	Maros-Torda	Novák Ferenc, Stoller Antal, Foltin Jolán	táncdallamok	jkv.212.	ZITL_Mg_2462	AP9901-9903	Ft.765

1972.01.00	Táncs	Kolozs	Novák Ferenc, Stoller Antal, Foltin Jolán	beszélgetés, énekek, tánczene (film)	jkv.212.	ZITL_Mg_2463-2464	AP9903-9909	Ft.766
1972.06.00	Bikszád	Szatmár	Novák Ferenc, Stoller Antal	avasi román táncdallamok	jkv.212.	ZITL_Mg_2467	AP9913-9916	Ft.775
1972.06.00	Szamosdara	Szatmár	Novák Ferenc	énekek	jkv.212.	ZITL_Mg_2467	AP9916-9917	
1972.09.00	Magyardéce	Szolnok-Doboka	Novák Ferenc, Stoller Antal	beszélgetés, táncdallamok, énekek	jkv.224.	ZITL_Mg_02707-2708	API0660-10666	
1972.09.00	Szék	Szolnok-Doboka	Novák Ferenc, Stoller Antal	énekek, táncdallamok,	jkv.224.	ZITL_Mg_02709	AP10667-10668	
1972.09.00	Adács, Vécs	Heves	Novák Ferenc	cigány énekek, táncdallamok	jkv.224.	ZITL_Mg_02709-2710	AP10668-10670	
1972.09.00	Kocsord	Szatmár	Novák Ferenc, Stoller Antal, Foltin Jolán	cigány énekek, táncdallamok	jkv.224.	ZITL_Mg_02710	AP10671, 10672	
1972.09.00	Mátészalka	Szatmár	Novák Ferenc, Stoller Antal, Foltin Jolán	cigány énekek, táncdallamok	jkv.224.	ZITL_Mg_02710	AP10671	
1972.09.00	Adács, Vécs	Heves	Novák Ferenc, Stoller Antal, Foltin Jolán	cigány énekek, táncdallamok	jkv.224.	ZITL_Mg_02710	AP10672	
1972.10.00	Mohács	Baranya	Novák Ferenc	cigány énekek, táncdallamok	jkv.223.	ZITL_Mg_02672	AP10646-10647	
1972.10.00	Kocsord	Szatmár	Novák Ferenc, Stoller Antal, Foltin Jolán	cigány énekek, táncdallamok	jkv.223.	ZITL_Mg_02669-2670	AP10640-10641, 10643-10644,	Ft.791
1972.10.00	Kántorjánosi	Szatmár	Novák Ferenc, Stoller Antal, Foltin Jolán	cigány énekek, táncdallamok	jkv.223.	ZITL_Mg_02670	AP10641-10644	Ft.791
1972.10.00	Jászkésér	Jász-Nagykun-Szolnok	Sárosi Bálint, Novák Ferenc, Stoller Antal, Foltin Jolán	cigány énekek, táncdallamok	jkv.223.	ZITL_Mg_02671-2672	AP10645-10646	
1973.06.00	Kolozsvár	Kolozs	Martin György, Novák Ferenc, Stoller Antal	erdélyi férfi táncok fesztiválja		MGY_102		Ft.823
1974.07.00	Mezőköbölkút	Kolozs	Novák Ferenc, P. Vás János	beszélgetés, magyar és román énekek, táncdallamok	jkv.262.	ZITL_Mg_03185-3186	AP9160-9172	Ft.853
1975.04.00	Dunaszekeső	Baranya	Foltin Jolán, Novák Ferenc, Víg Rudolf, Roger Beckmans, Claude Fligel	tánczene (film)	jkv.176.	ZITL_Mg_03373-3374	AP11243-11244	Ft.883
1975.04.00	Dunafalu	Baranya	Foltin Jolán, Novák Ferenc, Víg Rudolf, Roger Beckmans, Claude Fligel	tánczene (film)	jkv.176.	ZITL_Mg_03373-3374	AP11243-11244	Ft.883

Dátum	Helység	Megye	Gyűjtők	Tartalom	Jkv.	Mgt.	AP.	Ft.
1975.04.00	Ócsöd	Békés	Foltin Jolán, Novák Ferenc, Vig Rudolf, Roger Beckmans, Claude Flagel	cigány énekek, táncdallamok (film)	jkv.176.	ZTL_Mg_03374-3375	API1244-11246	Ft.884
1975.04.00	Végegyháza	Csanád	Foltin Jolán, Novák Ferenc, Vig Rudolf, Roger Beckmans, Claude Flagel	cigány énekek, táncdallamok (film)	jkv.176.	ZTL_Mg_03375	API1246	Ft.885
1975.04.00	Apátfalva	Csanád	Foltin Jolán, Novák Ferenc, Vig Rudolf, Roger Beckmans, Claude Flagel	énekek	jkv.176.	ZTL_Mg_03376	API1246-11247	
1977	Zalaszentmihály	Zala	Novák Ferenc, P. Vás János	tánczene (film)	ZTL_JK_Mg_03766	ZTL_Mg_03766	API3752-13753	Ft.980
1978.08.13	Marosvásárhely, Szamoszféplak, Benedekfalva, Csávana, Mihátesri-Govora, Mezőmehes, Ajton, Székelyváros, Tancs, Seprős, Poiana Lakului, Szentmihály, Vlădeni, Miroslovești, Makfalva, Mezőceked, Felsővárosvíz, Frătăuții Vechi	Maros-Torda	Novák Ferenc, Martin György	Öreg Táncosok Találkozója, filmzene	ZTL_JK_Mg_03852-3853	ZTL_Mg_03852-3853		Ft.998
1979.12.28	Gyimesközéplak	Csik	Novák Ferenc, Mucsi János	beszélgetés, táncdallamok, bál felvétel	ZTL_JK_Mg_04089-4090	ZTL_Mg_04089-4090		

Halász Tamás

Novák Ferenc pályájának dokumentumai a PIM-OSZMI Táncarchívumában

A Táncarchívum, mely a Magyar Táncművészek Szövetsége különgyűjteményeként, az 1960-as évek elején szerveződött-született lelkes szakemberek társadalmi munkájában, az 1988-1989-es években került az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézetbe (OSZMI), s annak autonóm egységeként működik ma is. A fúzióról szóló megállapodást Novák Ferenc mint a Szövetség főtáncmestere és az OSZMI akkori igazgatója, Kerényi Ferenc színháztörténetész szakértővel és az archívum munkatársaival egyeztetve készítette elő. Az átadásról szóló megállapodást ugyancsak ők ketten írták alá. Az Archívumot és annak gyűjtőmunkáját megalapításától kezdve a magyar tánc-történetírás olyan jelesei vezették, vagy vettek részt munkájában, mint Téri Tibor, Kaposi Edit, Fuchs Lívia, Kóvágyó Zsuzsa és Szűdy Eszter, s évekig Novák Eszter is a munkatársa volt. Táraink mindegyikében kiemelkedően gazdag anyagot tartunk számon Tata munkásságából: a könyvtárunkban megtalálható minden, róla megjelent kiadvány, a személyét, munkásságát, az általa vezetett társulatokat tárgyaló kötet – ezek száma több tucatnyi. Kiemelkedő érzelmi értéke van a Pór Anna gazdag hagyatékából hozzánk került, Tata által dedikált köteteknek. A videótárban közel kilencven dokumentum- vagy előadásfelvételt tartunk nyilván, amely nevéhez fűződik.

A dokumentációs és kisnyomtatványtárban és a plakáttárban a Bihari János Táncgyűjtés Tata-korszaka három évtizedét felölelő sajtókiadvány-, illetve nyomtatványgyűjtemény található, a Honvéd Művészgyűjtés, a megalakulástól induló, hatalmas archív anyagot tartalmazó mappákban ezres nagyságrendű a tételek száma. Ugyancsak gazdag gyűjtemény őrzi Tata amszterdami Nemzetközi Folklor Táncszínházban zajlott alkotótevékenységének emlékeit. Novák Tata személyi mappáinak tételei teljes, grandiózus alkotói munkásságáról, megszólalásairól tanúskodnak a kezdetektől, az ötvenes évektől napjainkig. A Szegedi Nemzetközi Szakszervezeti Néptáncfesztivál archívumi gyűjteményében ottani, művészeti vezetői éveinek ugyancsak bőséges emlékegyűjteménye található.

A közel egymillió darabos fotógyűjteményünkben Novák Ferenc alkotásairól készült felvételek ezreit őrizzük, külön kiemelendő a munkásságát évtizedek óta megőrkítő Korniss Péter emblematikus képeinek sokasága. E fotográfiák közt nem csupán az 1960-as évektől született előadásfelvételek (Bihari, Honvéd stb.), de számos izgalmas, civil-félcivil fotó is megtalálható turnékról, a legkülönbözőbb szakmai bevetésekről. Pina Bausch társulatának Tata „védnökölte” magyarországi és erdélyi napjairól Papp Dezső, a Honvéd turnéiról a nemrég elhunyt Kanyó Béla hozzánk került, hatalmas hagyatékában őrünk fényképeket.

A Táncarchívumban őrzött Novák Tata-emlékanyag eleven, hiszen gyarapítása, gazdagítása, digitalizálása folyamatosan zajlik. Körülményeink fokozatosan javulnak, például az ősszel a teljes fotótárunkat is befogadó, hatalmas, klimatizált raktérteret vehetünk birtokba. Ez a sokrétű személyi-társulati gyűjtemény egy hatalmas egész része, hiszen szervesen illeszkedik a magyar tánc-, a magyar néptáncművészet hat évtized alatt összegyűlt monumentális emlékegyűjteményéhez, a Novák Tata mesterei és tanítványai sora alkotómunkájának emlékét is őrző dokumentumok tömegéhez.

Az Archívum, mely átlagos időszakban 4-500 látogatót fogad évente, s mára Európa egyik legnagyobb szakgyűjteménye, több, ma itt előadást tartó, kiváló szakember számára is rendszeres kutatási terepnek számít. Célunk a hagyomány életben tartása és megőrzése, az új kutatások ösztönzése és támogatása, a szakmai párbeszéd, a szolgálat, a felnövekvő generációk ismereteinek gyarapítása. A munkánkat elkötelezett figyelemmel követő Novák Tata nagyszabású pályája, annak gazdag emlékényaga gyűjteményünk egyik fontos pillére. Barátsága és támogatása pedig kivételes ösztönzőnk.

Novák Tata gyűjtési élményeit adja elő. Fotó: Halász Tamás.

Dóka Krisztina

A néptáncgyűjtő, Novák Ferenc: Filmek a BTK Zenetudományi Intézet Néptánc Archívumában

Jelen írásomban¹ két dologra vállalkozom. Egyfelől szeretném röviden áttekinteni, hogy melyek azok a filmfelvételek, amelyek a Zenetudományi Intézet Néptánc Archívumában Novák Ferenc Tata gyűjtőtevékenységéhez köthetők, továbbá szeretnék arra is utalni, hogy ezeknek mi a jelentőségük a magyar néptánckutatásban és a művelődésben.

Az első, Novák nevéhez fűződő táncfilm a Zenetudományi Intézetben (ZTI) egy 1960-ban készült gyöngyöspatai felvétel (Ft. 455), mely azóta is az egyetlen mozgókép erről a településről a ZTI táncfilmgyűjteményében. A film amiatt is fontos, mivel erről a vidékről egyébként sem bővelkedünk néptáncfelvételekben és általában a helyi tánc hagyományra vonatkozó gyűjtésekben, táncfolklorisztikai adatokban.

Ugyanekkor, 1960-ban Novák „előzetes felderítése és előkészítése alapján”² Martin György, Novák Ferenc és Maác László (utóbbi az Állami Népi Együttes kiküldetésében) Mohácson filmezett cigány táncokat (Ft.456).

A következő évben – ahogy ezt a filmekhez kapcsolódó kéziratból megtudjuk – „Andrásfalvy Bertalan és Novák Ferenc előzetes szóbeli adatgyűjtése és előkészítése alapján”³ nagyobb néptánckutató stáb (többek között Andrásfalvy Bertalan, Martin György és Pesovár Ferenc) a Duna mentén, Dunaszekcsőn (Ft.476) és Dunafalván (Ft.477) gyűjtött. A dunafalvi felvételek jelentőségét mutatja a gyűjtéshez kapcsolódó archívumi kéziratban Martin György arra vonatkozó megjegyzése, hogy Dunafalva táncélete és táncai megérdemelnének egy monográfiát.⁴ Az ekkor gyűjtött ugrós tánc mint reprezentatív táncfolyamat nem utolsósorban bekerült a közel-múltban megjelent Ugrós-antológiába is.⁵

Ugyanekkor, 1961-ben Pesovár Ferenc, Novák Ferenc és Szigeti Károly végzett filmes gyűjtést az ez időre már táncfolklorjáról ismert Madocsán (Ft.484). A településen 1946-ban alakult meg a népi együttes, és a helyi táncokról, az ugrósról, a sóprútáncról, a lassú és friss csárdásról már az 1950-es évek elejétől készültek mozgóképfelvételek. Az 1961-es filmzés rendezési alkalmát a Madocsai Népi Együttes 15 éves fennállásának jubileuma jelentette. Ez utóbbi körülmény és a gyűjtők (a néprajzkutató Pesovár Ferenc mellett a két koreográfus, Novák és Szigeti) személye is jól szemlélteti a színpadi néptáncmozgalom, a falusi helyi táncokra alapozott hagyományápolás és az 1950-es, '60-as évek néptánckutatásának kapcsolódását, összefonódását.

Ugyanez év decemberében készítette el Novák azt az erdőszakáli táncfilmet (egykori Maros-Torda vármegye, Ft.498), mely hozzájárult ahhoz, hogy a magyar táncfolklorisztika megismer-

¹ E szöveg a Novák 90 szimpóziumon elhangzott előadás írott, szerkesztett változata. Az előadás alkalmával a hivatkozott filmekből részleteket vetítettem, és megkértem a jelenlévő Novák Ferencet, meséljen a filmzésekkel kapcsolatos személyes élményeiről, emlékeiről is. A filmek leíró adatai és a felvételek egy része elérhető a ZTI Néptánc Tudástárában (<https://neptanctudastar.abtk.hu/hu>).

² Martin, 1960. 1.

³ Martin – Novák, 1961. 1.

⁴ Martin – Novák, 1961. 2.

⁵ Fügedi – Vavrincez, 2013.

hette az erdélyi románság különböző táncípusait. Martin György többek között erre a filmre is hivatkozott, amikor 1967-ben a haidauról elkészítette tanulmányát. E gyűjtésen keresztül ez a táncmateria eljuthatott a magyar néptáncszínpadra, és a film általában hozzájárult az erdélyi román táncok bekerüléséhez a néptáncos köztudatba.

A marosszéki Jobbágytelke táncainak felfedezése is jelentős részben Novák Ferenc és Martin György nevéhez fűződik. Nekik köszönhetően érkeztek majd Jobbágytelkére a fotóművész, Korniss Péter, a gyűjtő, koreográfus Stoller Antal „Huba”, a népzeneész Vavrincez András, majd a fiatalabb kutató- valamint néptáncos-népzeneész generációk. A Martin, Novák és Foltin Jolán által a jobbágytelki Bereczki Antalról 1962-ben Budapesten, a Postás Kultúrotthon udvarán készített verbunk és páros tánc (lassú és friss csárdás, forgató és „hatos”) felvételek (Ft.500) az első mozgóképek a falu táncairól. A jobbágytelki táncok idővel a színpadi táncművészet és a városi néptáncmozgalom kedvelt táncai lettek, és a magyar táncfolklorisztika is kiemelt figyelmet szentelt ezeknek. Martin többek között e falu táncain keresztül mutatott rá a hagyományos táncok táncciklusba szerveződésének tradíciójára.⁶

Az 1960-as, '70-es években Novák további erdélyi településeken is gyűjtött táncokat, így a székelyföldi Csíkdánfalván csárdást, féloláhost, verbunkot (1962: Ft.502), a Maros-Küküllő vidéken, Magyarbükkösen pontozót, szegényest, csárdást (1967: Ft.618), Stoller Antallal és Foltin Jolánnal a mezőségi Vicén sűrű és ritka magyart, verbunkot, csárdást, hétlépést és gólyát (1971: Ft.765). Szintén Stollerral és Foltinnal a Felső-Maros vidékén, Tancson (Ft.766), majd a kelet-mezőségi Mezőkölkölkúton filmezett (1974: Ft.853).

Novák és Stoller az 1970-es években az avasi Bikszádon is készítettek táncfilmet (Ft.755), illetve a szatmári Kocsordon és Kántorjánosiban (Ft.791). Felvételt készített a Zala megyei táncokról is, így Zalaszántón megörökítette a Bene Vendel táncát, söprútáncot, lassú és friss csárdást, a „Hogy a csibét”, dusolást, greisz-polkát (Ft.980). Ezek az erdélyi, szatmári és zalai mozgóképek abból a szempontból is különlegesek, hogy a magyar táncfolklorisztikában fehér foltnak számítók, illetve igen kevésé feltárt települések táncait örökítették meg.

Novák legjelentősebb gyűjtőhelye, kutatási területe a mezőségi Szék lett. Először 1964-ben filmezett a faluban (Ft.551), majd ezt további széki utak követték. 1967-ben készült az a reprezentatív színes felvétel, mely táncával és életképeivel máig az egyik legsajátosabb filmes dokumentuma a széki táncagyománynak (Ft.617). A széki gyűjtések jelentőségét egyrészt az adja, hogy Novák e falu táncagyományáról írta néprajzos szakdolgozatát az ELTE Folklore Tanszékére 1965-ben. Az írás később a Felföldi László és Virágvolgyi Márta által szerkesztett *A széki hangszeres népzene* című kötetben jelent meg „Szék táncai és táncélete a 20. század első felében” címmel.⁷ Novák koreográfiai művészetében is különösen fontosak széki gyűjtései és élményei, hiszen a mára ikonikussá vált *Forrószegiek* című táncszínházi műve ezekből inspirálódott. A Rossa László zenéjére készült darabot 1989-ben mutatták be a Thália Színházban. Végül, de nem utolsósorban Novák és Szék kapcsolata abból a szempontból is kiemelkedő jelentőségű, hogy – mint köztudott – e település táncagyományának felfedezése és Novák és gyűjtőtársainak helyi falusi táncművészi élményei lettek a legfontosabb katalizátorai a városi táncművészet szervezésének és a táncművészet mozgalom elindulásának.⁸

⁶ Martin, 1970.

⁷ Novák, 2000.

⁸ A széki hagyományok folklorizmusban betöltött szerepéről lásd részletesen: Martin, 1982.

Irodalomjegyzék

- Felföldi, László; Virágvolgyi, Márta (2000): *A széki hangszeres népzene: Tanulmányok*. Budapest: Planétás.
- Fügedi, János; Vavrincez, András (2013): *Régi magyar táncstílus: Az ugrós: Antológia / Old Hungarian Dance Style: The Ugrós: Anthology*. Budapest: L'Harmattan Kiadó - MTA BTK Zenetudományi Intézet.
- Martin, György (1970): „A marosszéki táncciklus”. In: *Táncművészeti Értesítő*. (1. sz.), 103–121.
- Martin, György (1982): „A széki hagyományok felfedezése és szerepe a Magyarországi folklorizmusban”. In: *Ethnographia*. (1. sz.), 73–83.
- Novák, Ferenc (2000): „Szék táncai és táncélete a 20. század első felében”. In: *Felföldi László; Virágvolgyi Márta (szerk.): A széki hangszeres népzene: Tanulmányok*. Budapest: Planétás 29–78.

Levéltári források

- Martin György (1960): „Jelentés az 1960.05.07-09-i mohácsi gyűjtőútról.” BTK Zenetudományi Intézet Néptánc Archívum Kézirattár, Akt.711.
- Martin György és Novák Ferenc (1961): „Jelentés az 1961.03.18-19-i dunaszekcsői és dunafalvai néptáncgyűjtésről.” BTK Zenetudományi Intézet Néptánc Archívum Kézirattár, Akt.738.

Novák Ferenc megjegyzései Dóka Krisztina előadásához

Egy cigány lakodalomban láttuk a legkülönlegesebb ritka tempót. Akkor még nem gyűjtöttük fel, csak megnéztük, mert a bonchidai pap szólt Tinkának, hogy menjünk, nézzük meg, s így mentünk, Tinka, Kallós és Pesovár Feri. Akkor majdnem meghaltunk azon a kishídon, fene egye meg. Egy tragikus autóbaleset kellett volna legyen, és ma sem tudom, hogyan úsztuk meg. Szegény Kallós Zoli meg Pesovár Feri, aki egyébként is szívbeteg volt, majdnem elájultak. Tinka cigarettázva ült mellettem. Mondom: „Tinka, nem ijedtél meg?” – „Hát, gondoltam, majd csinálsz valamit.” Egy részeg fiú jött a dömpérével hajnal kettőkor ezen a szűk hídon... Nem tudom, hogyan úsztuk meg, nem az én dicsőségem, nem voltam egy Fittipaldi.

A bonchidai anyagot azonnal közkinccsé bocsátották, s akkor mindenki átvette mint kocsost. Gondoltam, biztos, hogy fel fogják használni, mert ilyen ritka tempót máshol nem gyűjttem és nem láttam.

Van még egy gyűjtésem '62-ből, akkor az Állami Székely Együttesnél voltam, Ceaușescuig létezett, az autonóm magyar tartomány fővárosában, Marosvásárhelyen. Ott dolgoztam náluk, és akkor jött fel faluról egy fiatal pár az együttesbe, aki táncoltak maroszéki forgatóst. Gyerekek, mint a rock-and-roll, olyan virtuóz volt! A fiú úgy dobta a lányt hátra, hogy a copfja söpörte a földet! Elő kéne szedni! Mert most, mikor mindenki őrzöng a táncokkal, ez igaz volt. Úgyhogy azt is meg kellene keresni, mert elképesztő, hogy milyen virtuóz módon táncoltak forgatóst.

Dóka Krisztina: Tata emlegette még Erdőszakált. Hogyan került oda? Hogyan készültek azok a felvételek?

Nem emlékszem, ki javasolta, mikor még szintén Marosvásárhelyen dolgoztam. Sok mindent láttam, a szünetekben többek között eljárogattam Jobbágytelkére, Csíkdánfalvára, meg ilyen helyekre. Volt az együttesnek egy Pobodája. Az autói par csúcsa. Azzal vittek ide-oda, úgyhogy nagyon sokat köszönhettem annak, hogy ott dolgozhattam, lehetőségem volt elkérni a Pobedát. 1962-ben ültünk a Sublót Grádics nevű kocsmában (hát hol ülünk?) az együttes igazgatójával, és az akkori koreográfussal, Székely Dinivel. Iszogattunk, szomszéd asztalnál szintén ült egy társaság. S azt mondja nekem Szalma Loránd, ő volt az igazgató, hogy: – ismered Bencédi Sándort? Ott ül a szomszéd asztalnál, az a bajuszos. Mondom, a nevét tudom, nagy szobrász, de nem... Akkor meg kell ismerkedjétek! Összeültünk, beszélgettünk: – Mit csinálsz itt? – kérdezte Bencédi, és mondom, hogy tanítok a Székely Együttesnél, és amikor lehet, akkor megyek gyűjteni. – Jobbágytelkén voltál? – Hát, nem. – A Bartók is volt. – Jó, de hát én... – Ha Jobbágytelkén nem voltál, akkor semmit nem tudsz a székelyekről. Annyira begurított, erőst beindított, hogy másnap kértem, adják oda a Pobedát és elmentünk Jobbágytelkére. Aki volt Jobbágytelkén, tudja, hogy a templom után van egy derékszögű kanyar a főutcán. Elmentünk a kanyarig, ott megállt a Pobeda, s az út közepén két ember beszélgetett: Anti bácsi és Berecki Anti, aki kitéző táncos és énekes volt. A két legjobb ember, akit el lehetett volna érni Jobbágytelkén. Ez egy gyűjtőszerencse. Szeretném, ha tudnátok, a gyűjtés olyan, mint a vadászat. Vagy van szerencséd, vagy nincsen.

Ha szerencséd van, akkor fantasztikus a dolog. Ez a két ember ott beszélgetett, és ettől kezdve a halálukig a legnagyobb barátság alakult ki köztünk. Végig. Berecki Anti családját most is segítem, tudniillik a jobbágytelkieknek az életszínvonalával semmi baj nincs, mindenük van. Jól esznek-isznak, de pénzük, készpénzük nincs. És ezért fantasztikus mennyiségű tehén van a faluban, mert az egyetlen készpénzük, ha naponta beviszik a tejgyűjtőbe a 30-40 liter tejet. Úgyhogy nincs éhező ember a faluban, és segítik egymást, ugyan ravasz székelyek, nem mindig szeretem őket. Így kerültem el Jobbágytelkére, ami világ szerencséje volt. Mikor Kornisst vittem először Erdélybe, Székre mentünk először, utána Jobbágytelkére. Akkor még fantasztikus dolgokat lehetett fényképezni. Például az ablakon kívülről meglestük a kalapot készítő lányokat, úgy jönnek össze, mint a fonóban. Amikor szünetelnek, játszanak. Ha bent lettünk volna, nem játszanak. Elképesztő játékokat csinálnak a lányok, az obszcén játékokat is beleértve. Szóval bedugja a mozsarat a lába közé, s nyomják bele... Akkor még mindig élt ez a szokás.

A másik szerencse az életemben Szék. A nagyanyám szamosújvári volt, szamosújvári magyar-örmény. Nagyapámmal, aki tanító volt, nem Szamosújváron ismerkedtek meg, de házasságuk után megpályázta, hogy ő legyen a szamosújvári iskola igazgatója. Megkapta az állást, s ettől kezdve ott éltünk. Nagyon sokat voltam Szamosújváron. Székről rengeteg fiatal lány jött szolgálni a polgárcsaládokhoz, többek között a nagyapámnál is volt egy viszonylag fiatalon özvegyen maradt asszony, a Biri néni, aki elképesztő figura volt, huhú, tudnék mesélni. Elég az hozzá, hogy ott voltak székiek is, de gyerekként fogalmam sem volt, mit jelent az, hogy Szék. Aztán eltelt a történelem, mi elkerültünk Magyarországra. Tudnotok kell, hogy '56. augusztus 1-jétől, tehát a forradalom előtt, személyi igazolvány felmutatásával lehetett Erdélybe menni. Az első nap felültünk a Bihariból öten vagy hatan a vonatra, és elmentünk.

Az egész rokonságunk Szamosújváron, Kolozsváron, Marosvásárhelyen élt. Elmentünk Kolozsvárra. A nagyanyám akkorra meghalt már, a nagyapám Szamosújvárról nagybátyámékhöz költözött Kolozsvárra. Én már nagyon elköteleztem magamat a néptánc és a néprajz ügye mellett.

Néprajzra még nem jártam. 1949-ben érettségiztem, a közgazdasági egyetemre jelentkeztem, de akkor rossz káder voltam, nem vettek fel, hál' Istennek, s így elmentem dolgozni. 1958-ban, amikor már nagyon benne voltam a szakmában, Muharay Elemér s Poór Anna javaslatára Orutay és Dömötör Tekla felvételiztetett, és így kerültem néprajz szakra. Nem volt könnyű, mert nappalira kellett járjak, de közben meg kellett élnem. Minden örült helyen tanítottam esténként, hogy összeszedjem a pénzt a megélhetésre.

Kolozsváron elkezdtem mesélni a rokonságomnak, hogy mit csinállok. Ezt kicsit nehezen értették meg. S akkor nagybátyám mondta: Idefigyelj, ha téged ez nagyon érdekel, menj ki a Széchenyi térre, mert minden csütörtökön késő délután a szikiek – így mondják ott, nem azt mondják, hogy Szék, a magyarok is Sicnek mondják, mint a románok. Tehát mondja nagybátyám, hogy a szikiek ott gyűlnek össze, s ott táncolnak, mert a lányok itt szolgálnak családoknál, a fiúk pedig a Hóstátban. (Aki nem tudja, Hóstát volt Kolozsvárnak az a része, amerre Györgyfalva van, az a része, ahol a főzelék- és gyümölcsstermesztés volt, a hóstátiak elmagyarosodott németek, ők Hochstadtnak hívták.) Akkor kimentünk a Széchenyi térre. Csütörtök délután volt a szabadnapjuk ezeknek a fiúknak és lányoknak. Elképesztő élmény volt – viseletben jöttek el, tehát átöltöztek, és ott táncoltak füttyszóra vagy furulyaszóra, az egész táncrendet, sűrű és ritka tempót is. S akkor, abban a pillanatban határoztam el, hogy én ebbe a faluba elmegyek. Ez volt '56-ban, még nem jártam egyetemre, mert mondom, '58-ban vettek fel, tehát ennyivel később kerültem egyetemre. (Verbunkot ott a téren nem, de [Széken], mikor először mentem gyűjteni, még táncoltak verbunkot, gyönyörű volt. A verbunk nem könnyű, szebb a ritkánál, szebb a sűrű tempónál is.)

Utána jöttek az események, a forradalom. 1958-ban mehettem legközelebb haza, s akkor kimentem a térre egy Márton-nap előtti csütörtökön. A lányok mondták, Márton-napra mindenki

szabadságot kapott, hogy menjenek haza. S akkor csatlakoztam hozzájuk, elmentünk, Bonchidán szálltunk le, mert nem volt se buszjárat, se semmi Székre, Bonchidáról gyalogoltunk. Aki ismeri Széket, tudja, hogy melyik a Cigánydomb. A Cigánydombon, ha lemész, akkor a Felszeg alá jársz. És kinek a kezébe kerültem? A csodálatos iskolaigazgató, Zólyomi Gyula markaiba kerültem, aki pillanatok alatt megértette, hogy mit akarok csinálni. S aznap este már el is vitt táncházba, de még azt is tudta, hogy mikor vigyen Kali néni táncházába. Higgyétek el, mint ahogy a Kornissnak, mikor elvittem őt, Foltinnak és Stollernek (ők találták ki a [budapesti] táncházat), mindenkinek egy lórúgás volt. Képzeljétek el, ez a vadászszerecsse, gyerekek, hogy feljutottam egy olyan faluba, ahol a társadalmi és a szellemi élet helyzete 18. század végi volt. Nem volt villany, nem volt közlekedési eszköz. Az első teherautók padokkal a szamosújvári állomásról '64-ben indultak el, és '72-ben hozták be a villanyt. Körülbelül a villany behozataláig tartott ez az állapot. Ahol meg kellett élnem azt, hogy a helybeliek nem tekintették kényszernek az utcák közötti házassági tilalmat, tehát az endogámikus házassági rendszert.

A tragédiák ebből lehettek, mert a fiatalok ismerték egymást, a fiúk minden éjszaka egyszer átmehtek egy másik táncházba látogatóba. Az volt a divat, hogy mindig kijelölték, melyik lányok hozzák a cigányoknak a vacsorát. És amíg vacsoráztak a cigányok, addig átmentek egy másik táncházba, ahol egy kis párt, tehát egy kis táncrendet eltáncolhattak, aztán visszamentek. A lányok nem mehtek, csak a fiúk, de ez mindenütt így volt Mezőségen. És ahol vegyes községek voltak, ott a románok, magyarok látogatták egymás táncházát, de még egyszer mondom, csak a fiúk, patriarchális rendszer volt. A szokásokat, például, hogy nem lehet házasodni a másik utcába, szigorúan betartották és nem érezték kényszernek. Ezt meg kellett élnem, hogy ha ez egy szokásrend, akkor így kell élni. Pedig nem volt könnyű. Betartották azt, hogy amikor valaki megnősül, akkor a házasság előtti szombaton kibúcsúzkodó táncot tartanak, a táncházban akkor eltáncolnak egy kis párt, egy fél táncrendet, megszólal a Rákóczi-induló, a párt kikísérik az utcára, és ők innentől fogva soha többet a táncházba nem mehtenek. Megkérdeztem az egyik fiútól, ismeritek azt a híres Korniss-fotót, azt, amelyiken áll egy fiú és énekel: ez volt Zsoldos János, vele nagyon összebarátkoztam, annál is inkább, mert szemben laktak az igazgatóékkal. Nagyon sok szöveges gyűjtést csináltam vele meg az édesanyjával. Mondom neki: János, és akkor hogy volt ez? – Hát, hazakísértem Kalit, mert így illik, ő bement, elindultam haza, aztán nekidőltem az első fának, és úgy sírtam, mint a zálogos marha. Tehát azért fájni fáj, de betartotta, nem ment többet táncházba, tudta, hogy oda nem lehet menni. Csodálatos falu volt.

Ebből lett a Honvéd Együttesnél a Forrószegiek, a széki Rómeó és Júlia, ami szintén nagyon nagy nemzetközi siker volt, nagyon sok befogadó színházba meghívtak minket. Svédországban még Cullberg asszony, a híres balett alapítója is feljött a színpadra, meg akarta ismerni, hogy ki volt ez a Júlia (Béres Anikó¹ volt, aki ismerte). Ott játszottuk négyszer, zsúfolt házzal. Soha nem jutott eszembe, hogy megcsináljam a Forrószegieket. Egyszer valamiért elkezdtem nézni és hallgatni a szöveges gyűjtéseimet. Én táncról, táncletről és a társadalmi életéről kérdeztem őket, de azt vettem észre, hogy az öregasszonyok, legalább négy helyen mégis elkezdtek mesélni, hogy 1904-ben mi történt. Egy forrószegi lányba beleszeretett egy felszegi fiú, és a forrószegi lány bátyja nem akarta, hogy ők szeressék egymást. Tudniillik, a konfirmációra, mikor tanultak, akkor a három utca gyerekei együtt voltak a templomban. Tehát találkoztak, a szerelem létrejöhetett, ritkán, de létrejöhetett. A felszegi fiú beleszeretett a forrószegi lányba. De a lány bátyja nem akarta, hogy a lány szeresse a felszegit, mert a felszegi fiúnak a bátya a legjobb barátja volt. Széken az, hogy szerető, nem azt jelenti, hogy szexuális kapcsolata van. Tudniillik, mikor az aprók táncába ment egy gyerek a saját utcájában, akkor már ott tudta, hogy ki az az öt-hat lány, akit elvehet

¹ A Magyar Táncművészeti Főiskola Néptánc Tagozatán végzett hivatásos táncos, a Honvéd Művészegyüttes Harangozó Gyula-díjas szólótáncosa.

feleségül vagy fordítva, ki az az öt-hat fiú, akihez férjhez mehet. Második unokatestvérek már nem mehtek, csak harmadik generáció. Nem volt mese, abszolút tudta, hogy ez a szokásrend, és akkor ez az a pár lány, akit ő elvehet feleségül. És a lány szeretője az ő haverja volt. És akkor, hogy megakadályozzák a házasságot, kitalálták azt a hülyeséget, hogy megölték egy tyúkot, a tyúk vérével bevéztek egy inget, és elvitték a szegény 17 éves kislánynak, és megmutatták, hogy megölték a fiút. A szerencsétlen gyerek elhitte és felakasztotta magát. A felszegi fiúnak, a „Rómeónak”, volt egy púpos barátja, aki nem tudott táncolni, mozgássérült volt, az járhatott a táncházba, mert nem nősült meg. S ez a barát a kocsmában kileste a szövetkezést. De mire a fiú leért Forrószegre, addigra a lány felakasztotta magát. S hallgattam, hogy ez az öregasszony is elmeséli, az is, s akkor vettem észre, hogy a faluban ez olyan elképesztő élmény volt, ami örven év múlva sem múlt el. Megtalálták a sírját is a lánynak. Akkor azt mondtam: Úristen, ez egy Rómeó és Júlia történet! Ezt meg kéne csinálni! Így született a Forrószegiek. Akkor még megvolt az a szokás, hogy ha fiatal lány vagy fiatal fiú halt meg, a szerelme, a szeretője, tehát a partnere beöltözött vőlegénymenyasszonyi ruhába, s ott kellett álljon a koporsónál. Elképesztő dolog, de akkor én még láttam ilyet. Korniss '67-ben vittem el Székre, ami az egész életét megváltoztatta – ezt ő állítja, nem én mondom – még ő tudott ilyen temetést utolérni. Akkor még nem volt villany. A villannyal és a járatokkal együtt kezdett megszűnni ez a társadalmi élet.

Kíváncsiak vagytok, hogy miért nem lehetett házasodni egyik utcából a másikba? Osztásos rendszer volt. Felszegen éltek a gazdagabb tulajdonosok. Csipkeszegen és Forrószegen osztásos földek voltak. Az osztásos föld azt jelenti, háromévenként újra osztották a háromnyomásos földeket, hogy egyvalakinek ne örökre ugyanaz a földterület jusson. Az osztásos földben még az is benne volt, hogy a juhász melyik három vagy négy nap kinek a földjén pihenteti a juhait, hogy azt trágázzák. Ezek olyan kis területek voltak, hogy lehetetlen volt házasodni, és ezt tovább osztani. Ez a kegyetlen gazdasági helyzet határozta meg azt, hogy ez a nem mindennapi szokás létrejöjjön, hogy nem lehet házasodni a másik utcába. Ehhez a Felszegnek is csatlakoznia kellett, noha erre nem szorultak rá.

Mindenesetre boldog vagyok, hogy a tanítványaimat is elvihettem, azt hiszem '71 karácsonykor Székre. És ott annyira seggbe rúgta őket ez a kultúra, hogy már ott hárman megállapodtak, ha hazajönnek, táncházat csinálnak Budapesten. Meg is csinálták, már '72-ben a Jókai téren megnyílt a táncház.

1950 tavaszán kezdtem el valamennyire táncolni, úgy ahogy, nagyon későn, érettségi után, amikor már gyárban dolgoztam. Nagybátyám, aki javasolta, hogy menjek a Széchenyi térre, mert ott majd meglátom a szikieket, ugyancsak mondta, hogy menjek el Györgyfalvára. Mikor a határt megvonták 1940-ben a bécsi döntés után, a határ Kolozsvár és Györgyfalva közé esett. Abban a pillanatban azonban Györgyfalva Romániában maradt. Úgy képzelték el, ahány fiatalember volt negyven év alatt, az mind eltűnt, hogy ne kelljen a román hadseregbe menniük. A nők ott maradtak, és érdekes módon gyerekek születtek. Mert éjszaka a hapsik visszaszöktek, hazamentek egy kis bújócskára, s a gyerekek születtek és a férfiak meg nem voltak Györgyfalván. Nagybátyámék mondták, menjek fel, mert minden vasárnap bál van. Felmentünk Györgyfalvára, és tényleg bál volt, egy nagy pajtaszerű, fa építményben. A cigányok balkonon voltak, létrával mentek fel, s aztán felhúzták a létrát, biztos, ami biztos. Nemcsak nálunk volt ilyen, Kárpátján a huculoknál szintén ugyanez volt. A vásárban is felépítettek egy állványt, kb. egyemeletes magasságban, s oda mentek fel a cigányok. Hát jó, bementünk Györgyfalvára, azt sem tudtuk, hogy mi a kalotaszegi legényes vagy a legényes egyáltalán. Hát ájultan néztük, még mindenki viseletben. A györgyfalvai fiúk nyáron gatyában jártak, de így is gyönyörű volt a legényes. Egyébként Inaktelkén is gatyában táncoltak nyáron. Mondom, fogalmunk sem volt, mi az, hogy legényes, honnan tudtuk volna. 1956-ról beszélek, '56 nyaráról. Iszonyatos szenzáció voltunk, hogy Budapestről jöttünk. Persze

pálinkáztak, aztán egyszer csak hallom, hogy kint a ház előtt a bátyám a magyar himnuszt éneкли a helybeliekkel, alig lehetett leállítani őket. Aztán mondtam nekik, hogy jöjjön ez a férfitánc. „Hát, a Pista bátyánk, azt látná maga!” Mondom, és hol van ez a Pista? Hát, itt van. Hát, mondom, s nem tudják rávenni, hogy eljőjön? Miután elmentek, Pista bácsi megjelent, rajta a gyönyörű hímzett bőr nyavalya, csak így panyókára. „Na, kik maguk?” Mondtuk, hogy Budapestről jöttünk. „S miért?” A tánc érdekel minket, itt gyönyörűen táncolnak. S hogy Pista bácsi, azt mondják magáról, hogy nagyon szépen táncol, nem mutatná meg, maga hogy csinálja? Gondolkozott, a fiatalok biztatták. Ledobta a mellényét, mint egy király, mert tudta, hogy valaki el fogja kapni. Komolyan mondom. Lehetett látni, hogy ő tényleg király ebben az időben a faluban. Felszólt a zenészeknek, hogy „Az enyémet!” Akkor a zenészek játszottak, és tényleg gyönyörűen táncolt, fantasztikusan. Mennyi lehetett? Olyan hatvanéves, teljes erőben. Gyönyörűen táncolt Pista bácsi, megköszöntem szépen. Felvette a mellényt, „Na, most maga mutassa meg!” Fogalmam sem volt, milyen egy legényes. De hát ezek a hülye kis táncosaim, akik már úgy iszogattak, „Na! Ferikém, mutasd meg!” Ott álltam, s elkezdtek játszani. Én is elkezdtem valami teljes hülyeséget improvizálni, nem legényest, hanem valamit. Viszonylag jó improvizatív készségem volt, és valami teljes összevisszaságot eltáncolgattam, de zenében, rendesen. Aztán befejeztem. Az öreg nézett. „Érdekes”, mondta, és el is ment.

Fügedi János

„A táncok elfelejtődnek – ilyen a műfaj...”

Novák Ferenc (és az Ötök) reprezentációja
a magyar koreográfiai publikációkban

Novák Tata a vele készített interjúk során több alkalommal szóba hozta a táncírást. Nem oly régen a Klubrádió szerdai Ötösében a két vidám műsorvezető, Falusi Mariann és Lang Györgyi ámuldozott Tata páratlan memóriáján, de én is, amint sok egyéb mellett Lábán Rudolf, Albrecht Knust és a magyar tánckutatók érdemeit sorolta a táncírás terén. A hazai néptánc kutatás eredményeiről szólva a filmezések jelentősége mellett rendszerint nem mulasztja el megemlíteni a notációt mint a gyűjtött néptáncok sajátos megőrző technikáját. Egy alkalommal így nyilatkozott: „A táncjelírással ma már szinte egyedül állunk a világon. (Valamiben nekünk is egyedülállóknak kell lennünk.) ... Ennek a kitalálásában is van egy magyar ember: Lábán Rudolf, aki egy kiemelkedő jelentőségű koreográfus és táncművész volt. A technikájának három központja van: Budapest, London és New York.”¹

Nagyon megtisztelő helyre kerültünk. Egy másik interjúban azt is említi, igen sajnálja, hogy nem tanulta meg alaposabban a kinetográfiát. Mert tanulta. Szentpál Mária lakásán neves más koreográfusokkal zajló különvizsgájukról több változatban lehetett hallani. Az is több helyen elhangzott, sőt, olvasható az ünnepeltről megjelent könyvekben, hogy Tata önnönmagukat mint koreográfusokat „táncíróknak” tartja, akik gondolataikat, a világról alkotott véleményüket a táncal írják a térbe – nyilván a „koreográfia”, eredeti jelentésében táncírás, szó 20. század eleji újraértelmezése szerint.²

A kinetográfia megalkotója, Lábán Rudolf *Gymnastik und Tanz* című könyvében arról ír, hogy milyen indíttatásból alkotta meg (munkatársaival) e mintegy száz éve sikerrel használt rendszert: „Csak ha a tánc az akarat koreográfiailag meghatározott nyelve lesz, ha megtalálja saját írásbeli formáját és már meglévő írásbelisége eljut a mélyebb ritmikai megismeréshez, csak akkor lehet a tánc a lényegi emelkedettség művészeteivel egyenjogú művészet, csak akkor nyújthatja azt, mit testvérművészetei, a költészet és a zene: örömet, magasztosságot, szellemet, erőt és kultúrát.”³

Az lehet kétséges, hogy a néptánc magasztosságot akar-e nyújtani, avagy színpadi kortárs táncokban elsődleges cél lenne-e az öröm, de egy koreográfia mindenképpen kora kultúrájának tükré.

Vessünk most egy pillantást arra, miként tükrözte a kor színpadi néptánc kultúráját az általam mecenatúrával az 1950-es évektől az 1980-as évekig kiadott koreográfiai szakirodalom. A néptánc koreográfiai kezdetben az 1953-ban indított Néptáncosok Kiskönyvtára sorozatban jelentek meg. Az első kötet bevezetője meghatározza a sorozat célját: „A Néptáncosok Kiskönyvtára sorozat célja, hogy élenjáró együttesaink műsorában feltűnt legszebb magyar néptánc koreográfiaikat a táncmozgalom rendelkezésére bocsássa. (...) Több közülük minta és tanulmányként szolgálhat fiatal koreográfusaink számára, hogy miként állítsanak színpadra egy-egy táncot.”⁴

¹ Balogh, 2018.

² Czirák, 2013. 19.

³ Laban, 1926. 159. A jelen írás szerzőjének fordítása. Lábán szövegének értelmezésében Foteini Papadopoulou német koreográfus és Varga Sándor táncantropológus segített, amelyet ez úton is köszönök.

⁴ Szentpál, 1953a 3.

A sorozat 1-től 39-ig számozott köteteiben 1953 és 1967 között összesen 57 koreográfiát közöltek, a műveket 39 koreográfus készítette (a magas szám családja, akadt olyan koreográfia, ahol négy, öt vagy hat név is szerepelt szerzőként).

A színpadi néptáncművészetben ma is számon tartott koreográfusok közül Rábai Miklós hat, Molnár István négy, Szentpál Olga és Timár Sándor három, Novák Ferenc két és Igor Mojszejev ugyancsak két koreográfiával jelenik meg. Az esztétikai idő kevésbé kímélt néhány olyan koreográfust, akinek egynél több művét tartalmazza a sorozat. Béres András négy, Keszler Mária ugyancsak négy, és Szász Béla három koreográfiával szerepel. A többi alkotótól egy-egy mű található a Kiskönyvtárban: Balogh János és Balogh Jánosné, Baranyi Dezső, Born Miklós, Böröcz József, Dezső Artilla, Kari Csaba, Kerekes Attila, Keszler Mária, Lami István, László-Bencsik Sándor, Lugossy Emma, Manninger György, Magyar Gizi, Náfrádi László, Pesovár Ernő, Szentpál Mária, Vadasi Tibor, Vágó Zsófia, Vajk Mária és Vásárhelyi László. A sorozatban helyet kapott eredetinek tekintett táncanyag és néprajzi tanulmány is, mint például Martin György Bag tánci és táncélete című terjedelmes tanulmánya a 16–18.⁵ kötetben. Konceptióváltásra utal, hogy 1958-tól a Kiskönyvtár már csak koreográfiákat közöl, eredeti anyagot nem.

A Népművelés Intézet 1962-ben újabb sorozatot indított Együtteseink műsorából címmel, amely már kizárólag csak néptánc-koreográfiákat publikált. A sorozatnak 1978-ig tizenhat kötete jelent meg, szinte évente egy-egy. A nyitókötet előszava szerint a cél kissé megváltozott a korábbihoz képest: „A sorozat célja kettős. Egyrészt írásban kívánjuk megörökíteni az amatőr együtteseknél legjobban bevált, kiforrott színpadi műveket, másrészt ezúton szeretnénk enyhíteni a még mindig meglévő műsorhiányon.”⁶

A sorozatban 58 koreográfia jelent meg, amelyből ötöt már az előzőben is közreadtak, tehát mennyiségileg megközelítőleg ugyanannyi új koreográfiaregizést publikáltak. A koreográfusok száma is lényegében megegyezik, a korábbi 39-hez képest itt 38 szerzőt találunk.

Úgy tűnik, hogy az Együtteseink műsorából félúton, az 1970-es 8. kötettől profilt váltott, előtérbe kerültek a gyerekeknek szóló művek. Ennek köszönhető, hogy a felnőtteknek szóló öt Molnár-koreográfia mellett Györgyfalvy Katalin és Novák Ferenc is öt-öt gyerektánc-koreográfiával jelenik meg. A sorozatban Timár Sándortól ugyancsak gyerekeknek komponált négy mű található, a Pécsiné Ács Sarolta és Tóth Ferenc koreográfuspár három, Pesovár Ernő ugyancsak három koreográfiát közölt. A ma is neves alkotók közül Szigeti Károly és Foltin Jolán nevével találkozunk, ők egy-egy koreográfiával szerepelnek.

Az Együtteseink műsorából 1978-ig jelent meg. A Népművelési Intézet Táncosztálya 1983-ban Néptáncosok könyvtára néven indított új – immár a könyvkiadásban szokásos B5 formátumú – sorozatot.⁷ Konceptiója vegyes, benne néprajzi tanulmányok éppúgy helyet kapnak, mint felnőtt és gyerekkoreográfiák közlései. A négy, táncműveket közlő kötetben összesen tizenhat mű jelent meg, többnyire az előző sorozatok egyes darabjainak ismétlése, csak négy koreográfia közlése új.⁸ A sorozatban Novák Ferenc Koreográfiák címmel önálló kötetet kapott,⁹ amelyben három korábban közölt gyerektánc-koreográfia (Két gyermektánc Weöres Sándor versekre, Gyermektánc Bartók zenéjére, Három tánc gyermekeknek), valamint újként a Somogyi kanásztánc jelent meg. A sorozat – mint a kultúrpolitika oly sok egyéb tényezője – a rendszerváltással szűnt meg, 1989-ben.

Nézzük végül, hogy hogyan viszonyul e közzétett koreográfiaanyag a két sorozat időszakában a néptáncmozgalom legelismerettebb alkotásaihoz. Természetesen nincs módom áttekinteni

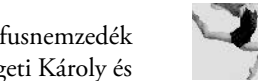
⁵ Martin, 1956.

⁶ Népművelési Intézet, 1962. 3.

⁷ E sorozat kötetei már címmel, esetenként szerzővel vagy szerkesztővel jelentek meg: Bodai, 1981.; Molnár, 1982–1983.; Molnár, 1983.; Szentpál, 1983.; Andrásfalvy, 1984.; Novák, 1986.; Szentpál, 1989.

⁸ Molnár, 1983.; Szentpál, 1983.; Novák, 1986.; Szentpál, 1989.

⁹ Novák, 1988.

a korabeli színpadi repertoárt, ezért maradok az „Ötök”-nél, a második koreográfusnemzedék kiemelkedő képviselői, Györgyfalvy Katalin, Kricskovics Antal, Novák Ferenc, Szigeti Károly és Timár Sándor amatőr együtteseknél végzett alkotói korszakánál.¹⁰

A szolnoki néptáncfesztivál 1964-es nagydíját a Bihari János Táncegyüttes viszi el Novák Tiszaháti csárdás című kompozíciójával, a legjobb koreográfia díját Szigeti kapja a Néptánc régi szeretőkről művéért. A zsűri kiemelkedőnek ítéli többek között Novák Szilajok és Botrányos történet valamint Györgyfalvy Két magyar népdal című koreográfiáit.¹¹

A II. Szolnoki Néptáncfesztivált rá egy évre, 1965-ben rendezték meg, majd a fesztiválra kétevente került sor. 1965-ben ismét nagydíjas a Bihari Novák Várj reám! című művével, legjobb koreográfus Kricskovics a Szkopje 1963 elismeréseként.¹² 1967-ben harmadszor nagydíjas a Bihari Novák Gergely-járás és Betlehem című darabjaival, első díjat kap Kricskovics.¹³

A negyedik szolnoki fesztiválon, 1969-ben a Bihari szándékosan nem indult, koreográfusi díjat kap Szigeti a Fergegetes, a Bartók-zenére készített A beavatott, valamint a Csajkovszkij-szerzeményre komponált Szimfonikus tánc a tanácsköztársaság emlékére művéért.¹⁴ Két évvel később, 1971-ben a nagydíjat Kricskovics Antal kapja a Sokác lakodalmas és Antigone című koreográfiáért. A zsűri a tematikus táncok kategóriájában nem adja ki a II. és III. díjat, helyette két első helyezést ítél meg, az egyiket Novák Ferencnek az Aska és a farkas, a másikat Györgyfalvy Katalinnak a Rondo című koreográfiáikért.¹⁵

1973-ban nagydíjat kap a Vasas Művészegyüttes Táncára, ekkor jelenik meg Györgyfalvy Montázs és Szigeti Cigánytánc. Első díjat kap a Bartók Együttes, műsorának kiemelkedő darabja Timár Széki táncok című műve. Ugyancsak első díjjal jutalmazták a Nemzetiségi Együttes előadásában Kricskovics Ruzicsálóját. A Bihari második helyezett lesz Novák Avasi román táncok és Leánykaláka Jobbágytelkén című műveivel.¹⁶

1975-ben nem első, második, harmadik díjat, hanem nívódíjakat adnak ki, összegeinek minimális eltérései jelölhetik a sorrendet. Egyenlő összegű (7000 forintos) nívódíjat kap Kricskovics Tékozló fiú koreográfiája, Györgyfalvy Lánca, és a Foltin–Novák szerzőpáros Mondóka, Szerelem, szerelem, Kóló műve.¹⁷ 1977-ben a legnagyobb sikert Györgyfalvy Változatok egy munkásmozgalmi dalra két tétele, valamint Kricskovics Carmina Burana aratja,¹⁸ de ekkor már erőteljesen színre lép a harmadik koreográfusnemzedék, Foltin Jolán, Hidas György, Stoller Antal, Varga Zoltán, Zsuráfszky Zoltán. Itt megállók e vázlatos áttekintésben; lépünk vissza időben, és vessünk egy rövid pillantást a Zalai Kamaratánc Fesztiválra.

Az 1965-ös első fesztiválon első díjat kap Kricskovics a Kilencen voltakért, második helyezett Novák Alkatrészt című táncszatírja.¹⁹ 1966-ban koreográfiai díjas Szigeti Botolója, második Kricskovics Emberek-farkasok, harmadik Novák Estem hazámtól távol című alkotása.²⁰ 1968-ban nagydíjas a Vasas Szigeti Károly Bartók zenére komponált C-dúr rondó és Nosztalgia című

¹⁰ Méltatlan lenne azonban feledni, hogy az említésre kerülő műveken túl is számos értékes, más koreográfus által készített alkotás fűződik az itt tárgyalt korszakhoz.

¹¹ OSZMI SZNF 1964. 6–8.

¹² OSZMI SZNF 1965. 2–3.

¹³ Maác, 1967. 39–40.

¹⁴ OSZMI SZNF 1969. 2.

¹⁵ OSZMI SZNF 1971. 3–4.

¹⁶ OSZMI SZNF 1973. 3–4.

¹⁷ Tiszai, 1975. 7.

¹⁸ Tiszai, 1975. 5.

¹⁹ OSZMI ZKF 1.

²⁰ OSZMI ZKF 2.

tánca, második a Bartók Együttes a néptánc stílusista feldolgozásának elismeréseként.²¹ 1970-ben a nagydíjat nem adják ki, Györgyfalvy Aszinkronja második díjat kap, harmadik Novák Ballada Dózsáról, kit népe vezérül hívott... koreográfiája.²²

Két évvel később, 1972-ben nagydíjas a Bartók Együttes Timár folklórtematikájú táncaival, koreográfiai első díjas Györgyfalvy Káin és Ábelja, egyenlő koreográfiai második díjat kap Novák, Szigeti és Timár.²³ 1974-ben Szigeti és Györgyfalvy kompozícióival nagydíjas a Vasas Együttes, első díjas Novák Kőműves Kelemenjével a Bihari, második a Bartók.²⁴ 1976-ban nagydíjas Kricskovics Ősi elégiák című műve, első díjas Szigeti Requiem egy forradalomért koreográfiája.²⁵ Érdemes felfigyelni a címre és az évszámra: 1976 az '56-os forradalom – akkor szóhasználat nélkül ellenforradalom – húszéves évfordulója, csoda, hogy az alkotónak nem gyűlt meg a baja a „hatóságokkal”. Noha maga a darab jelmezében és zenéjével az 1848-as forradalmat idézte, a nyilvánvaló áthallás miatt tekinthetjük a zsűrit is bátornak. Az 1976-os fesztiválon második a Bihari Novák Ninivéjével, harmadik a Bartók Timár Táncok népi hangszerekre és énekhangra című művével. A zsűri különdíját Györgyfalvy Ostinatója kapja.

Alighanem látszik az erős kontraszt. Egy-egy kiadványsorozat körülbelül tizenöt éve és sorozatonként mintegy ötven lejegyzett koreográfiája áll szemben a két kortárs versenyfórum tizenöt évével és az említett kiemelkedő alkotók ugyancsak megközelítőleg ötven művével. Az úgynevezett második, és megítélés szerint valamennyi koreográfusnemzedékből megkérdőjelezhetetlenül kiemelkedő Ősök egyetlen műve sem került írásban, partitúrában rögzítésre. Pedig a világszínvonalú szakmai, tánclejegyző potenciál Szentpál Mária és Lányi Ágoston személyében megvolt, a támogatás lehetősége is – többé-kevésbé – elérhető volt, csak minden bizonnyal az igény, a műfaj emlékezetéért aggódó előrelátás nem. Valamelyest módszeresen csak Rábai Miklós és Molnár István koreográfiáit rögzítették,²⁶ a többi jeles alkotóét nem. Ne legyenek kétségeink, a filmek tönkremennek, a technika elképesztő iramú változásával a videófelvetelek hamarosan lejátszhatatlanok lesznek.

Belenyugszunk, hogy „a táncok elfelejtődnek – ilyen a műfaj”, ahogy az Elmondtam én kötetben olvashatjuk?²⁷ Nemcsak a művek írásbeli megőrzéséről, illetve későbbi rekonstruálhatóságáról van szó, hanem a hiteles forrással alátámasztott formai és esztétikai elemzések lehetőségéről. A néptáncot mint formanyelvet nemzetközileg egvedülálló módon használó „magyar iskola” eredményeinek felmutatása, máig ható hagyománya komoly szellemi érték. Felelőtlenségnek tűnik, és értetlenül állok e pazarlás előtt. Az egyetemi órákon sokszor felteszem a kérdést: vajon miért nem íratják le a koreográfusok a műveiket? Miért nem mentik át tehetségüket, kompozíciós és drámai megoldásaikat?

²¹ OSZMI ZKF 3.

²² OSZMI ZKF 4.

²³ OSZMI ZKF 5.

²⁴ OSZMI ZKF 6.

²⁵ OSZMI ZKF 7.

²⁶ Rábaitól a három sorozatban, átfedésekkel, nyolc koreográfia jelent meg: Cseh polka (Fejér–György–Volly, 1950), Versengés (Fejér–György–Volly, 1950), Háromugrós (Szentpál, 1953d; Szentpál, 1965; Szentpál, 1989), Szatmári táncok (Szentpál, 1954b; Szentpál, 1965; Népművelési Intézet, 1976), Tunyogmatolcsi leánytánc (Szentpál, 1954b ; Szentpál, 1965), Üvegestánc (Szentpál, 1961), Kun verbunkos (Szentpál, 1960), Kállai kettős (Szentpál, 1959). Megjelent még az Ecséri lakodalmas, önálló kiadványként (Rábai–Maros 1971). Molnártól a három sorozatban, ugyancsak átfedésekkel, hat koreográfia jelent meg: Nagykónyi verbunk (Népművelési Intézet, 1968; Szentpál, 1962; Molnár, 1983), Huszárverbunk (Népművelési Intézet, 1968; Szentpál, 1963; Molnár, 1983), Dobozi csárdás (Népművelési Intézet, 1978a), Verbunk és csárdás (Népművelési Intézet, 1978a; Szentpál, 1954a), Régi magyar katonatánc és csárdás (Népművelési Intézet, 1978a), és a Darudübögő (Szentpál, 1953a). Molnár Magyar képeskönyv című koreográfia kiadványában (Molnár, 1969) az azonos nevű szvit hét táncát (Karádi üveges- és kanásztánc, Karcsai csárdás, Pusztafalusi verbunk és csárdás, Tápéi darudübögő és keresztző, Dudari lakodalmas, Kisterenyei aprósergő, Szatmárökörítői fergetes) közzölték. Ebből a Tápéi darudübögő megegyezik a Néptáncosok Kiskönyvtára 1-ben (Szentpál, 1953a) megjelent Darudübögővel.

²⁷ Farkas, 2000. 75.

Román Sándor, amikor a Táncművészeti Főiskola pedagógusképző szakjára járt, meglepő választ adott: „mert tudják, hogy nem éri meg”. Ezen a mai napig tűnődöm. Valószínűleg igaz lehet a koreográfia gyárosok tucatáruira – de az említett generáció egyre inkább klasszikusnak tekinthető műveire aligha. A hiányt pótolni, Novák Ferencet és kiemelkedő kortársait a műirodalomban megfelelően reprezentálni még ma sem késő.²⁸

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány a K 124270 számú projekt keretében a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a K_17 kutatási pályázati program finanszírozásában készült.

Irodalomjegyzék

- Andrásfalvy, Bertalan (1984): *Néprajzi alapismeretek*. Budapest: Múzsák Közművelődés Kiadó (Néptáncosok könyvtára).
- Bodai, József (1981): *Tánc kutatás és tánc hagyomány Dél-Dunántúlon*. Budapest: Népművelés Propaganda Iroda (Néptáncosok könyvtára).
- Czirák, Ádám (2013): „Bevezető gondolatok a kortárs táncművészet diskurzusairól”. In: *Czirák, Ádám (szerk.): Kortárs táncelméletek*. Budapest: Kijarat Kiadó. 9–50.
- Farkas, László (2000, szerk.): *Elmondtam én...: Novák Ferenc Tata*. Budapest: Planétás.
- Fejér, István; György, László; Volly, István (1950): *Tulipános láda*. Budapest: Népszava Kiadó.
- Laban, Rudolf von (1926): *Gymnastik und Tanz*. Oldenburg: Verlag Gerhardt Stalling.
- Lányi, Ágoston (1955): *Néptáncosok Kiskönyvtára 16–18*. Budapest: Művelt Nép Tudományos és Ismeretterjesztő Kiadó.
- Lányi, Ágoston (1956, szerk.): *Bagi táncok: Timár Sándor koreográfiája*. Budapest: Művelt Nép Tudományos és Ismeretterjesztő Kiadó (Néptáncosok Kiskönyvtára 19–20.).
- Maácz, László (1967): „A III. Alföldi Néptáncfesztivál”. In: *Muzsika*. (7. sz.), 37–42.
- Martin, György (1956): *Bagi táncok és táncélete*. Budapest: Művelt Nép Tudományos és Ismeretterjesztő Kiadó (Néptáncosok Kiskönyvtára 19–20.).
- Molnár, István (1969): *Magyar képeskönyv*. Budapest: Népművelés Propaganda Iroda. (a táncokat lejegyezte: Lányi Ágoston)
- Molnár, István (1982–1983): *Magyar tánc tanulási rendszerem I-II*. Budapest: Múzsák Közművelődés Kiadó.
- Molnár, István (1983): *Koreográfiák*. Budapest: Múzsák Közművelődés Kiadó. (Néptáncosok könyvtára)
- Népművelési Intézet Táncosztálya (1962, szerk.): *Együtteseink műsorából I*. Budapest: Népművelési Intézet. (A táncokat lejegyezte Lányi Ágoston.)
- Népművelési Intézet Táncosztálya (1963, szerk.): *Együtteseink műsorából II*. Budapest: Népművelési Intézet. (A táncokat lejegyezte Szentpál Mária.)
- Népművelési Intézet Táncosztálya (1964, szerk.): *Együtteseink műsorából III*. Budapest: Népművelési Intézet. (A táncokat lejegyezte Lányi Ágoston.)
- Népművelési Intézet Művészeti Osztálya (1965, szerk.): *Együtteseink műsorából IV*. Budapest: Népművelési Intézet. (A táncokat lejegyezte Lányi Ágoston.)
- Népművelési Intézet Művészeti Osztálya (1967, szerk.): *Együtteseink műsorából V*. Budapest: Népművelési Propaganda Iroda. (A táncokat lejegyezte Lányi Ágoston.)

²⁸ A források feltárásában köszönöm Halász Tamás, az Országos Színház-történeti Múzeum és Intézet Táncarchívuma vezetőjének segítségét.

- Népművelési Intézet Művészeti Osztálya (1968, szerk.) *Együtteseink műsorából VI.* Budapest: Népművelési Propaganda Iroda. (A táncokat lejegyezte Lányi Ágoston.)
- Népművelési Intézet Művészeti Osztálya (1969, szerk.) *Együtteseink műsorából VII.* Budapest: Népművelési Propaganda Iroda. (A táncokat lejegyezte Lányi Ágoston és Sz. Szentpál Mária.)
- Népművelési Intézet Művészeti Osztálya (1970, szerk.) *Együtteseink műsorából VIII.* Budapest: Népművelési Propaganda Iroda. (A táncokat lejegyezte Szentpál Mária.)
- Népművelési Intézet Művészeti Osztálya (1971a, szerk.) *Együtteseink műsorából IX.* Budapest: Népművelési Propaganda Iroda. (A táncokat lejegyezte Szentpál Mária.)
- Népművelési Intézet Művészeti Osztálya (1971b, szerk.) *Együtteseink műsorából X.* Budapest: Népművelési Propaganda Iroda. (A táncokat lejegyezte Szentpál Mária.)
- Népművelési Intézet Előadóművészeti Osztálya (1972, szerk.) *Együtteseink műsorából XI.* Kontrollszerkesztő Simay Zsuzsa. Budapest: Népművelési Propaganda Iroda. (A táncokat lejegyezte Szentpál Mária.)
- Népművelési Intézet Előadóművészeti Osztálya (1973, szerk.) *Együtteseink műsorából XII.* Kontrollszerkesztő Szentpál Mária. Budapest: Népművelési Propaganda Iroda. (A táncokat lejegyezte Lányi Ágoston.)
- Népművelési Intézet Előadóművészeti Osztálya (é.n., szerk.) *Együtteseink műsorából XIII.* Kontrollszerkesztő Osskó Endréné. Budapest: Népművelési Propaganda Iroda. (A táncokat lejegyezte Szentpál Mária.)
- Népművelési Intézet Előadóművészeti Osztálya (1976, szerk.) *Együtteseink műsorából XIV.* Kontrollszerkesztő Szentpál Mária. Budapest: Népművelési Propaganda Iroda. (A táncokat lejegyezte Lányi Ágoston.)
- Népművelési Intézet Előadóművészeti Osztálya (1978a, szerk.) *Együtteseink műsorából XV.* Kontrollszerkesztő Szentpál Mária. Budapest: Népművelési Propaganda Iroda. (A táncokat lejegyezte Lányi Ágoston.)
- Népművelési Intézet Előadóművészeti Osztálya (1978b, szerk.) *Együtteseink műsorából XVI.* Kontrollszerkesztő Lányi Ágoston. Budapest: Népművelési Propaganda Iroda. (A táncokat lejegyezte Szentpál Mária.)
- Novák, Ferenc (1986): *Koreográfiák.* Budapest: Múzsák Közművelődés Kiadó. (Néptáncosok könyvtára)
- Rábai, Miklós; Maros, Rudolf (1971): *Ecséri lakodalmas.* Budapest: Népművelési Propaganda Iroda.
- Szentpál, Mária (1953a): *Néptáncosok Kiskönyvtára 1.* Budapest: Művelt Nép Könyvkiadó.
- Szentpál, Mária (1953b): *Néptáncosok Kiskönyvtára 2.* Budapest: Művelt Nép Könyvkiadó.
- Szentpál, Mária (1953c): *Néptáncosok Kiskönyvtára 4.* Budapest: Művelt Nép Könyvkiadó.
- Szentpál, Mária (1953d): *Néptáncosok Kiskönyvtára 5.* Budapest: Művelt Nép Könyvkiadó.
- Szentpál, Mária (1953e): *Néptáncosok Kiskönyvtára 6–7.* Budapest: Művelt Nép Könyvkiadó.
- Szentpál, Mária; Vincze, Miklós (1953): *Néptáncosok Kiskönyvtára 3.* Budapest: Művelt Nép Könyvkiadó.
- Szentpál, Mária (1954a): *Néptáncosok Kiskönyvtára 8.* Budapest: Művelt Nép Könyvkiadó.
- Szentpál, Mária (1954b): *Néptáncosok Kiskönyvtára 9–10.* Budapest: Művelt Nép Könyvkiadó.
- Szentpál, Mária (1954c): *Néptáncosok Kiskönyvtára 11.* Budapest: Művelt Nép Könyvkiadó.
- Szentpál, Mária (1955a): *Néptáncosok Kiskönyvtára 14.* Budapest: Művelt Nép Tudományos és Ismeretterjesztő Kiadó.
- Szentpál, Mária (1955b): *Néptáncosok Kiskönyvtára 15.* Budapest: Művelt Nép Tudományos és Ismeretterjesztő Kiadó.
- Szentpál, Mária (1956a): *Néptáncosok Kiskönyvtára 21.* Budapest: Művelt Nép Tudományos és Ismeretterjesztő Kiadó.

- Szentpál, Mária (1956b): *Néptáncosok Kiskönyvtára 22.* Budapest: Művelt Nép Tudományos és Ismeretterjesztő Kiadó.
- Szentpál, Mária (1958): *Néptáncosok Kiskönyvtára 23.* Budapest: Bibliotheca Kiadó.
- Szentpál, Mária (1959): *Néptáncosok Kiskönyvtára 24–25.* Budapest: Gondolat Kiadó.
- Szentpál, Mária (1960): *Néptáncosok Kiskönyvtára 26–27.* Budapest: Gondolat Kiadó.
- Szentpál, Mária (1961): *Néptáncosok Kiskönyvtára 28–29.* Budapest: Gondolat Kiadó.
- Szentpál, Mária (1962): *Néptáncosok Kiskönyvtára 30–31.* Budapest: Gondolat Kiadó.
- Szentpál, Mária (1963): *Néptáncosok Kiskönyvtára 32–33.* Budapest: Gondolat Kiadó.
- Szentpál, Mária (1965): *Néptáncosok Kiskönyvtára 34–35.* Budapest: Gondolat Kiadó.
- Szentpál, Mária (1966): *Néptáncosok Kiskönyvtára 36–37.* Budapest: Gondolat Kiadó.
- Szentpál, Mária (1967): *Néptáncosok Kiskönyvtára 38–39.* Budapest: Gondolat Kiadó.
- Szentpál, Mária (1983, szerk.): *Három könnyű tánc.* Budapest: Múzsák Közművelődés Kiadó. (Néptáncosok könyvtára)
- Szentpál, Mária (1989, szerk.): *Leánytáncok.* Budapest: Múzsák Közművelődés Kiadó. (Néptáncosok könyvtára)
- Tiszai, Lajos (1975): „Minden eddiginél magasabb színvonal a Tisza sikere“. In: *Szolnok Megyei Néplap.* (116. sz.), 1, 7.
- Tiszai, Lajos (1977): „Emlékezetes művek, forró siker“. In: *Szolnok Megyei Néplap.* (114. sz.), 5.

Elektronikus hivatkozások

- Balogh Tamás. 2018. „Novák Ferenc: Nyitott bicskával nem lehet táncolni, sem megölelni egymást.“ *A dunaiújvárosi hírportál,* 2018.05.21., www.duol.hu/kultura/helyi-kultura/nyitott-bicskaval-nem-lehet-tancolni-sem-megolelni-egymast-2282349/.

Levéltári források

- OSZMI ZKF 1965 Összefoglalók az 1965–1976-os Zalai Kamaratánc Fesztiválról. OSZMI Táncarchívum, ZKF dokumentumok, iratok, I. dosszié, 1965. 03.
- OSZMI SZNF 1964 „Az Alföldi Néptánc Fesztivál értékelése.“ OSZMI Táncarchívum, Szolnoki Néptánc Fesztivál, I. dosszié, 1964.05.10. Kézirat.
- OSZMI SZNF 1965 „II. Alföldi Néptánc Fesztivál, Szolnok, 1965.“ OSZMI Táncarchívum, Szolnoki Néptánc Fesztivál, II. dosszié, 1965.05. Kézirat.
- OSZMI SZNF 1969 A bíráló bizottság díjazási értékelése. OSZMI Táncarchívum, Szolnoki Néptánc Fesztivál, IV. dosszié, 1969.05. Kézirat.
- OSZMI SZNF 1971 „Eredményhirdetés.“ OSZMI Táncarchívum, Szolnoki Néptánc Fesztivál, V. dosszié, 1971.05. Kézirat.
- OSZMI SZNF 1973 „Jegyzőkönyv.“ OSZMI Táncarchívum, Szolnoki Néptánc Fesztivál, VI. dosszié, 1973.05. Kézirat.

Verhóczy Milán A Passió elemzése

Bevezetés

„Csőcselék egy országban csak egy van, itt is. Csak egy csőcselék létezik, az mindenre képes. Ezt is éljenezí és azt is éljenezí.”¹

In medias res ekképpen is kezdhetném ezt az előadást. Indíthatnék egyből a mű elemzésével, de fontosnak tartom megindokolni a témaválasztást, a kapcsolódási pontot köztem, valamint a címben foglaltak között. A Novák Ferenc által alapított Bihari János Táncegyüttes aktív táncosaként és a Magyar Táncművészeti Egyetem mesterszakos hallgatójaként jelentkeztem előadással a Novák 90 szimpóziumra. Témaválasztásom a Novák Ferenc készítette Passió (zeneszerző: Rossa László) és a Nikosz Kazantzakis által írt regény összehasonlítására esett. Az indok egyszerű. Élnék élményként van jelen bennem a mai napig, amikor a Bihari János Táncegyüttes 65 éves jubileumi műsorán előadtuk többek között a Passiót, amelyben Kajafás szerepében állhattam a közönség elé. Már a felkészülés során Novák bőséges háttérinformációval látott el minket a regénnyel és a passiójátékokkal kapcsolatban. Mindemellett úgy éreztem, hogy érdemes lenne mélyebbre ásni a témában, amihez a jelen szimpózium adta meg a kezdő lendületet.

A szépirodalom megjelenése Novák életművében

Novák Ferenc koreográfusi munkásságában feltűnő erős kötődése az irodalomhoz. A teljesség igénye nélkül itt néhány példát említek: Kocsi és vonat; Pletykázó asszonyok Weöres Sándor verseire (megjelent 1972-ben az Együtteseink műsorából sorozat 11. kötetében), Aska és a farkas (bemutató: 1971) Ivo Andric elbeszélése nyomán, Passió (bemutató: 1979) Nikosz Kazantzakis regénye alapján, Magyar Elektra (bemutató: 1984) Szophoklész drámája alapján, A helység kalapácsa (bemutató: 1991) Petőfi Sándor elbeszélő költeménye nyomán.

A Passió: az Akinek meg kell hálnia táncadaptációja

Nikosz Kazantzakis 1948-ban jelentette meg az Akinek meg kell hálnia című regényét. A regény és az abból rendezett film (rendező: Jules Dassin) alapján készült Novák-féle Passiót 1979-ben mutatta be a HVDSZ Bihari János Táncegyüttes.²

¹ Az idézet egy Novák Ferencel készített interjúból származik. Az interjú a Budapesti Operettszínházban, 2019. december 16-án bemutatott Passió felvételével együtt érhető el az interneten a Bihari János Táncegyüttes YouTube csatornáján (<https://www.youtube.com/watch?v=55O15tqDHR4&t=276s>).

² Novák Ferenc: Passió. (1979). Zeneszerző Rossa László, előadta a Bihari János Táncegyüttes, Thália Színház. Az elemzésnél egy későbbi felvételt vettem alapul, ami az említett együttes 65 éves jubileumi műsorán készült 2019-ben (Novák, 2019.).

A regény eredeti címe (Krisztust újra megfeszítik) és a cím magyar fordítása (Akinek meg kell hálnia) közötti különbség szembeötlő. Úgy vélem, az eredeti cím pontosabb képet fest a mű tartalmáról. A középpontjában olyan emberi életet meghatározó tényezők és folyamatok állnak, mint a közösségi lét feszítő energiái, identitáskeresés, azonosulás a ránk szabott szerepekkel, egzisztenciaválság, valamint idegengyűlölet. A felsoroltak szerint épül fel a táncszínpadra állított alkotás is, viszont itt az idegengyűlölet mint a darab fő konfliktusa, mindennél hangsúlyosabban jelenik meg.

A regény táncadaptációja dobozszínpadra készült. A koreográfus egyszerű díszletelemeket vonultat fel, mint a fából készült trón, emelvény, létra és kereszt. A darab világítása is egyszerűsége törekszik: a fények keveset változnak, dominál a fehér szín.

A regény 1921-ben játszódik és egy év történéseit meséli el. A faluközösség tagjai egy évre előre megkapják az alakítandó szerepet, hogy kellően készülhessenek fel a nagy eseményre. A táncszínpadon – a bevezető résztől eltekintve – a cselekmény a nagyhét történéseit öleli fel, ami a pap „Eljött Virágvasárnap!” felkiáltásával veszi kezdetét. Kazantzakis regényének olvasója a hét-évente megrendezésre kerülő nagyszabású passiójáték szereplőinek kiválasztásánál kapcsolódik be a cselekménybe, Novák korábbról indítja a történetet, ezzel erősítve az általa megjeleníteni kívánt mondanivalót. Nála az idegen és a faluközösség tagjai közötti ellentéttel kezdődik a megközelítőleg tizenhét perc hosszúságú előadás. Az Akinek meg kell hálnia műben több cselekményszál fut párhuzamosan, mint például a szerelem vagy az idegen falubeliek „bevándorlása” következtében létrejött feszültségek, de a passiójáték cselekményszála fontosabb a többinél, mert az ott kapott szerepek befolyásolják a regénybeli személyek jellemfejlődését. A koreográfiában csak egy szál bont ki az alkotó, azt viszont annál markánsabban, minden figyelmet a diszkrimináció problémakörének szentel. A regény számos szereplőt vonultat fel. A pap, a település vezetője, egy tehetős üzletember, a tanító és egy kapitány döntik el, hogy mire milyen szerep jusson a passiójátékban. Az egykori papnövendék, egy szerény pásztorfiú kapja Jézus, a melegsívű, naiv kereskedő Péter apostol, a kávéház-tulajdonos Jakab apostol, a településvezető fia János apostol szerepét. Mária Magdolna szerepére egy özvegy, gyenge erkölcsű, világi nőt jelölnek ki. Pilátus és Kajafás szerepét az előjárók maguk között osztották szét. Ám ezen személyek csak a passiójáték mellett futó egyéb cselekményszálakban jutnak szerephez. Novák ezzel szemben kevesebb szereplőt mozgat. A koreográfiában jelentősebb szerephez a pap, Jézus, Mária, Júdás, Kajafás, Pilátus, két katona és Péter jut. A többi táncos a falubeliek lelki világát hivatottak megjeleníteni. A létrejött két világ szereposztási ceremóniáját hasonló érzelmek kifejezésére kívánta felhasználni Novák és Kazantzakis. Más műveihez hasonlóan, Novák itt is szánt egy-egy mondatot a középpontba helyezett szereplőknek. A rövid szövegek segítségével válik egyértelművé a darab egy-egy mozzanata.

A táncanyag eredeti néptáncokból származó stilizált mozzanatokból áll. A színen megjelenik a széki tempó, a mezősi ritka magyar, kalotaszegi legényes, gyimesi verbunk, széki lassú, gyimesi páros táncok és héjsza. A széles körből merített motívumokat az alkotó a passiójáték drámáját alátámasztó eszközként használja fel, ezzel is a mondanivalóra helyezve a hangsúlyt.

A koreográfia öt nagyobb részből áll. Az első nagyobb egység az idegen közösségbe kerülését ábrázolja. A zenei anyag alapján az első részt további kisebb részekre is lehet bontani. (A továbbiakban a nagybetűk az egyes tánc típusok kísérezenejére utalnak.) A darab némán indul. A színpad rendezői balról a pap irányításával a keresztet állítják fel, rendezői jobbról állnak a faluközösség férfi tagjai, és rendezői jobbról a középső takarások egyikéből sétál be a színpadi térbe az idegen. Ekkor szólal meg a zene (1/A): a kereszt állításával foglalatalkodó fiatalok füttyszó kíséretében széki sűrű tempóba kezdenek. Három dallamperiódus (huszonnégy ütem) után a sűrű tempó az idegen első kitesztása miatt leáll. A rendezői jobbról álló „falusiak” tettét a pap próbálja ellensúlyozni, védve a megszegyénített szereplőt. A következő, mezősi ritka magyarral előadott

részletet (1/B) már a zenekar kíséri, hatszor ismételve a nyolc 2/4-es ütemből felépülő periódust. A zenekari hangzás folyamatosan bővül. Először csak a bőgő és egy gitár hallható, majd csatlakozik a tárogató, a hegedű, végül a brácsa. Ezalatt a kereszt a majdani helyére kerül (hátl középen, egy létrán) és az azt felállító fiatalok kimennek a színről, hogy a többi kelléket, az emelvényt és a trónt előkészítsék. Az emelvényel szemben, rendezői jobb hátulról, Mária vezetésével megjelennek a női táncosok tagjai. Itt válnak el először élesen a viseletük miatt már ekkor is különbözőséget mutató katonák a táncosok többi férfi tagjától. Az ezután következő első csengőszónál már felsejlik a Jézust alakító sorsa. A kereszt elvitele hozza magával a zenei, egyben a táncanyagváltást. Az eddigi mezőségi ritka magyar motívumai helyett a táncosok tagjai széki lassút járnak a „Született világ” szövegkezdetű komponált dallamra (1/C). A következő, erőszakkal telített részben (1/D, ugyancsak komponált dallam) a katonák „megverik” az idegent. Az eddig táncoló tömeg némán tűr, viszont rendezői jobb oldalról egy csapat sikoltozó nő jelenik meg a színpadon. A leendő Mária közbelépése állítja meg az események folyását. A katonák dühüknek utat engedve, még szintén páros formában, gyimesi sebes magyaros dallamra (1/E) vad ropogtatásba kezdenek.

Az ezt követő, második nagyobb rész héjsza dallama (2/F) végén jelöli ki a pap a főbb szereplőket, akik kiválnak a tömegből. A nép Jézus kiválasztására adott reakciójában mutatkozik meg az idegengyűlölet a leginkább. Érdekes megfigyelni ennél a résznél, hogy Jézus mennyivel egyenértékűbbé válik a tömeggel azáltal, hogy a rendezői jobb hátulról rendezői bal előre húzott képzeletbeli vonalon közelebb helyezkedik el a nézőkhöz. Közöttük félúton a pap szépen vezeti a tekintetet, majd ez megtörik, mikor a rendezői jobb elöl található erős színpadi ponton megjelenik Júdás, Kajafás és Pilátus. Az ide irányuló nézői figyelmet a táncosok kirekesztő kiabálása (oláh, tót, cigány) tovább erősíti.

A mű harmadik egységének első két része (komponált 3/G+H) a Jeruzsálembé vonulás mozzanatait idézi. Jézus színe előtt először Júdás jelenik meg, tánc a gyimesi féloláhos motívumaiból építkezik (3/I), majd Pilátus és Kajafás (komponált 3/J). E rész záróakkordjaként a katonák, ismét a „Született világ” komponált dallamra (3/C), fizikai erőszakkal lelkileg megtörik a negatív szereplőket. A zene nélküli „ritmusjátékot” követő nagyobb részlet (mezőségi ritka magyar, 4/B) – Júdás árulása eredményeként – a gyilkosság végső elhatározását hozza magával. Az utolsó nagy egységben közvetlenebb bibliai képek elevenednek meg, úgymint Krisztus Kajafás előtt, Krisztus Pilátus előtt (komponált 5/D), Júdás elítélése, a Keresztvitel, valamint a Keresztre feszítés (gyimesi sebes magyaros 5/E).

A koreográfia felépítése és fő tematikája sematizálva az alábbiak szerint összegezhető: 1) A (fűttyszó); B; csengő; B; C; D; E; csengő – „Az idegen megjelenése”; 2) F; zene nélkül – „Kiválasztás”; 3) G+H; I; J; csengő; C – „Jézus Jeruzsálemben”; 4) zene nélkül; B – „A gyilkosság elhatározása”; 5) D; C; zene nélkül; D; E; csengő; B – „A büntett elkövetése”.

Összegzés

Összegzésként tekintünk át az irodalmi és a koreográfiai mű közötti hasonlóságokat és különbözőségeket. Hasonlóság, hogy mindkét alkotásban központi szerepet játszik a bibliai Jézus-történet. Különbség a mélyebb rétegekben keresendő. A regényből a saját egzisztenciájukat féltő embereket ismerhetjük meg, akik annak reményében áldozzák fel egy alacsonyabb rangú társukat, hogy ily módon szabaduljanak meg a menekültektől. Ezzel szemben a koreográfiában egy idegen személy közösségből kitaszítását nézhetjük végig. Bár a regényt használta kiindulópontként, Novák mégsem csak illusztrálta a történetet, hanem kiemelte belőle azt a részletet, amit a téma örökérvényűsége és igazsága érdekében ki akart fejezni a színpadon. Többek között emiatt lehet ma is kortársnak tekinteni e hagyományos passiójátékra alapozott alkotást.

Irodalomjegyzék

Kazantzakis, Nikosz (1973): *Akinek meg kell halnia*. Budapest: Európa Könyvkiadó.

Elektronikus hivatkozások

Novák, Ferenc (2019): *Passió*. Zeneszerző Rossa László, előadta a Bihari János Táncgyűttes, Budapesti Operettszínház. *Tata 90 – Passió*, <https://www.youtube.com/watch?v=55O15tqDHR4&t=276s>.

Novák Ferenc kiegészíti az elhangzottakat. Fotó: Halász Tamás.

Novák Ferenc megjegyzései Verhóczki Milán előadásához

Köszönöm szépen! Nagyon lelkiismeretesen végigkövette a dolgot. A regényt nagyon ajánlom mindenkinek. Abban az időben, amikor a Passió készült, még szocializmus volt. Iszonyatosan lappangott az idegengyűlölet. Nagyon sajnálom, hogy manapság ezt már hivatalosan felkarolják. A Bihari elhatározta, hogy a 65 éves évfordulón újítsuk fel. A felújítás után nagyszerű barátaim azzal gyanúsítottak meg, hogy ezt most csináltam. Mondtam nekik, sajnos, amikor ezt csináltam, akkor nagyon is lappangott az idegengyűlölet. Fiatalok vagytok, nem tudjátok, hogy volt ez az időszak, de nagyon kemény volt: minden, antiszemitizmus, minden idegengyűlölet lappangott. Kazantzakis regénye engem nagyon megérintett. Ott az idegen egy pástorember, aki kívül van a társadalmon, mert a pástorember kint él, és ezért választják ki aztán Krisztusnak, tehát idegennek tekintették.

Van még egy regénye Kazantzakisznak, ezt nagyon-nagyon javasolom, hogy olvassátok el, a Jelentés Greconak. Greco görög volt, festett sok mindent, de a nyilatkozataiban állandóan azt mondta, hogy a görög hagyományoknak vége. S Kazantzakis a Jelentés Greconakban azt üzenté, hogy Greco nyalja ki a seggét, a hagyományok gyönyörűen élnek. Csodálatos könyv, olvassátok el! A kettő alapján én is gondoltam, hogy üzenek valakinek, hogy vannak hagyományok. Rossa László segítségével találtunk mérhetetlen mennyiségű passiótöredéket, és tudjátok, mi az izgalmas? Hogy református területeken találtuk, ahol a passiójátás tilos. Olyan zseniális a dolog, hogy mikor verik a Krisztust, mikor flagelláció van, akkor aszimmetrikus a dallam, mert a verésnél aszimmetrikus kell legyen. Hát ebbe szeretett bele Kerényi Imre, mikor megcsináltuk a világot bejárta Passiót, itt dobta el a barokk zenét. Úgyhogy a két élmény együttes hatására gondoltam, megpróbálom megfogalmazni. Katolikusoknál, tehát nem ortodoxoknál is ugyanez a passió és ugyanígy játsszák el az egészet. Magyarországon is így választották ki valamikor régen, hogy ki, milyen szerepet kapjon, Júdás senki nem akart lenni. Itt, a másik szereposztásban nagyon jó a Júdás, van róla egy gyönyörű fotó, hogy mikor ordítja, hogy „Feszítsétek meg!” Ez volt, ami engem akkor inspirált.

A másik dolog az, hogy mindenkinek mondom, mikor egy irodalmi anyagot áttesztek koreográfiába, elképesztő módon végig kell gondolni, tásban hogyan fog kinézni, hogy világos legyen. Ha az ember egy Elektrát meg akar csinálni, akkor végig kell gondolnia. Nincs hírnököm, aki elmondja a történeteket, az eredeti Elektrában szó nincs arról, hogy megjelenjen Agamemnón. De ha abból indulok ki, hogy a közönség 90%-a soha nem olvasta Szophoklész, ám ha azt akarom, hogy értsék meg, akkor nagyon végig kell gondolni a dramaturgiát. Rengetegen csinálnak most irodalmi változatokat, de abszolút nem látom azt, hogy áttették volna a dramaturgiát tánca. Ha tánca átteszi, hogyan érti majd meg a közönség? Biztosan nem kell új tantárgyat csinálni, de egy speciálkollégiumot érdemes lenne bevezetni. Nem látom, hogy a fiatal, nagyon tehetséges kollégák érzékelik azt, hogy mi mindent kell megváltoztatni vagy másképp csinálni ahhoz, hogy ami irodalmilag, szövegszerűen megfogalmazható, azt a közönség értse meg. Van, amikor szereplőket

kell elhagyni, van, amikor szereplőt kell behozni. Nálam például Agamemnón megjelenik, de az eredeti darabban nem. Azért, mert ha nem jelenik meg, akkor senki nem fogja megérteni. Nekem meg kell mutatni, hogy a királynő, a sértett fél kiválaszt egy szeretőt. Ha ezt nem mutatom meg, akkor a közönség soha nem fogja tudni, hogy miért ölték meg Agamemnont. Rengeteg törekvést látok most, az alternatívokat is beleérem, nemcsak a néptáncosokat, hogy irodalmi anyagból koreográfiát készítsenek. Néha szörnyűséges tévedéseket látok nagyon tehetséges koreográfusoktól, mert nem jön össze az áttétel. Csak ennyit akartam mondani. Nagyon szépen köszönöm, hogy ezt összehoztátok, kibírtam, dicsérjétek meg, kibírtam.

Várjatok, hogy nevéssenek egy kicsit a végén, még elmondok egy sztorit, mint a györgyfalvi sztorit, mert nem szégyellem az ilyen sztorikat. 1967-ben, mikor a Korniss először vittem Székre, és utána, mikor beleszeretett ebbe a dologba, mint fiatal néprajzos nagyon sok helyre vittem az országban. A képeim meg tudom mutatni, hová vittem, hogy ezt fotózd le. Többször mentünk Erdélybe és Székre, a harcálláspontunk Kolozsváron volt a nagybátyáméknál. Korniss rakosgatta a filmjeit, én rakosgattam a magnetofonszalagokat, írogattam fel az adatokat. Ugyan nagyon lusta voltam egész életemben, de azért ezt rendesen csináltam. Elég az hozzá, hogy nagypapám, egy 19. századi néptanító, akkor már 93 vagy 94 éves volt. Csodálatos ember volt a Novák nagypapa. Mikor gyerek voltam, engem Feruskának hívtak. Nézte, hogy mit csinálók a magnetofonnal. Ő nekem a csillagokról mesélt, mindent tudott erről, én meg mondtam, hogy a magnetofon... Képzeljétek el, tudtam, hogy működik, és meséltem neki. Aztán megkérdezi: „Feruska, hát azért mondd el, hogy mégis miből élsz te?” Mondom, lefilmezem ezeket a táncokat, itthon megtanuljuk, s akkor csinálunk nagy színházi műsorokat. „Mint a Három a kislány?” Ez volt a kedvenc operettje, legalább négyezer láttam gyerekkoromban. „Nem, nagypapa, nem olyan.” Azt mondja, „És az kit érdekel?” Hát, nagypapa, a közönséget érdekli, az egész világot, ahova megyünk. Nagyon szeretik. „És akkor te ebből csinálod, ezekből?” „Igen.” Állt az öreg, Korniss jelen volt, tanúm van rá, feltolta a kalapját és azt mondja: „Feruska, nagy tekerő vagy, olyan vagy, mint az apád, az sem szeretett dolgozni.” Na, jó, ezzel befejeztem a dolgot, úgyhogy gratulálok.

Darabos Eszter

Artus

Goda Gábor Társulata: Érintés Paradoxon

A magunk mögött húzható, meghúzódó érzelmek

„Kell a tű érintése a zenéhez, kell a vonó a húrhoz, kell az, ami összeköt, hiszen a hegedű se szólal meg a testeket összetartó, hidat képző lélek nélkül.”

Az Artus, Goda Gábor 1985-ben alapított társulatának előadásai a különböző műfajok (tánc, színház, performansz, képzőművészet és élő-installáció) összekapcsolódása során jönnek létre. A mindannyiunkat érintő kérdések, gondolatok megfogalmazásával, érzéseink felismerésével a jelen megélésére, közös befogadói találkozásra hívnak el.

Egy 2009-ben készült interjúban Goda Gábor így nyilatkozik: „Nem a válasz az érdekes, hanem a keresés. Mélyre megyünk, megpróbáljuk komolyan venni az életünket, megpróbálunk csöndben maradni, naponta két-három órán keresztül nem csinálni semmit. Amikor sikerül megszűntetni a gondolatokat, akkor lep meg valami, amire nem is számítottunk.”¹ Így lepett meg engem is az Érintés Paradoxon című előadás, mely így hatott rám:

Nem lehet azonnal. Várni kell türelemmel. El kell indulni, el kell jutni a megérkezéshez, de közben meg kell állni. Meg kell érnünk a megértésre, idő kell az érintésnek, ahogyan magunkkal és a környezetünkkel való kapcsolódáshoz is.

Goda Gábor előadásai időt adnak a nézőnek a szellemi megérkezésre, a külső és belső terek megélésére. Nem borítja a nézőre az első pillanatban az információk hadát, nem hatásvadász, nem akar izgalmas és meglepő lenni. Nem töri ránk váratlanul az ajtót, hanem beinvitál², és szinte elhívást érzünk, hogy odaüljünk a táncosok csöndje mellé, a megterített asztalhoz.

A kezdés nem akkor történik meg, amikor lemennek a fények és meglátjuk a művészeket. A kezdést magunkkal hozzuk, cipeljük generációk óta, általában észrevétlenül. Ezt a hozott, kíméletlenül előtörő személyes tudattalant, még ha szeretnénk sem zárhatjuk ki a színházteremből, engedni kell szabadon áramolni, hogy igazán meg tudjon érinteni az előadás.

Goda Gábor alkotói világa közös gondolkodásra biztat, nem dőlhetünk nyugodtan hátra, mint a balett divertissement-ok nézése közben, hanem összpontosításra, asszociációkra sarkallja a nézőt, mindezt kevés tánccal, sok tartalommal és a performanszok hangulatához tökéletesen illeszkedő zenei kísérettel éri el.

Az Érintés Paradoxon című előadás első negyedórájában lehetőségünk nyílik elcsendesedni, fölfogni³, hogy élünk. A nyitóképben háttal ülő táncosokkal szinte képesek vagyunk együtt lélegezni, a darab fiziológiai hatása átível a nézőtér sorain, ezzel megszüntetve a látható, köztes

¹ Az idézett részlet az alábbi interjúból származik: Arc-poétika / Goda Gábor portré, (MTV2, 2009). A felvételt az OSZMI Táncarchívumában tekintettem meg. (jelzete: VIT 837).

² „Íme, az ajtó előtt állok, és zörgetek: ha valaki meghallja a hangomat, és kinyitja az ajtót, bemegyek ahhoz, és vele vacsorálok, ő pedig énvelem.” (Jel 3,20)

³ Bertók László: hogy „egymás hangja, tekintete, szándéka, szárnya nélkül senkik vagyunk”. (Ki kérdez?)

teret. A félig levetkőzött táncosok/gátlások statikus helyzete, a megszólaló csendek és mozdulatlan mozgások a lelassult idő hatását keltik. A sok kimerevített pillanat, a lassú mozgások, a visszaterő zenei szólások, amelyek körbe-körbe futnak az előadás során, vezérfonalként kísérik végig és teremtik meg a nézők meditatív hangulatát. Ezt a belső nyugalmi állapotot tovább mélyíti az állandó körforgást előidéző, fő témát ismétlő zenei aláfestés.

Ebben a tudatállapotban nem engedi el a kezünket a rendező, tovább húz minket a felszín alá. Az egyik előadó kitartó, erőteljes, nehézkes csapásai során felszabaduló fehér por, a még leporolandó, tisztázandó emlékeinket (tapasztalatainkat? rossz szokásainkat?) is szimbolizálhatja. A rendrakás állandó, monoton folyamat, nem abba- vagy elhagyható, különben az egymásra rétegzett koszt csak egyre nehezebb munkával lehet eltávolítani. Ezeket a rétegeket a különböző jelenetekben, mint hagymaleveleket bontogatja az előadás a nézőben. Eltérő helyszíneken különböző történéseket, élethelyzeteket láthat a néző. A szimultán színpadi történések olyan finoman, sokszor észrevétlenül, suttogva játszódnak le, hogy könnyű valamit figyelmen kívül hagyni. Ezek az egymás után, egymás mellett, egymásba fonódó jelenetek nem engedik kikökkenni a befogadót, hanem folyamatos jelenlétet követelnek, ezzel hangsúlyozva a jelen fontosságának megélését.

Többnyire duókon keresztül megmutató sűrített gondolatiság jellemzi az előadást, melynek központi kérdése az érintés, illetve nem érintés ereje, hatása egymásra és legfőképp magunkra.

A félmeztelen nő és férfi kontakttánc gyönyörűen képezi le azt az interperszonális kapcsolati dinamikát, amikor két ember egymásra találása, együttléte után, milyen elvonási tüneteket tud okozni többek közt az érintés hiánya. A köztük lévő, egyre növekvő távolság, a „szétágazó húzás”⁴ felerősíti az érzelmeket. Minél nagyobb a távolság, annál lendületesebbé, zaklatottabbá és kétségbeesettebbé válik az egymás felé történő futás, ezzel párhuzamosan fokozódik a düh, a vágy, hiszen érzik: „odaszít a muszáj is”⁵. Amíg így közelednek egymás felé a párok, kudarcra van ítélve a kapcsolatuk, ha senki nem lassít, egymásba rohannak. Az összeütközés pillanatában egy bántalmazói attitűd is felsejlik, így jelenik meg az érintés paradoxona egyszer az intimitás, máskor pedig az erőszak jegyeként, hiszen vágyunk is rá, de félünk is tőle. Nehezen lehet szétválasztani az érzelmeket az érintéstől, nincsen jól észlelhető kontúr közöttük, ahogyan a háttérben kivetített emberalakok, úgy mosódnak el érzelmi határaink.

Ezt a behatárolhatatlanságot ellensúlyozza a vetítésen visszatérő párhuzamos vonalak mozgása, amelyek sosem érnek össze, egymás mellett haladnak hasonlóan fegyelmezetten, mint a két férfi táncos a kontaktus nélküli duójában.

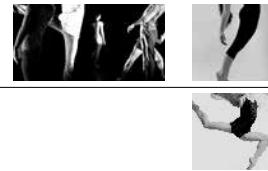
A merev vonalak ellenpólusaként tekinthető elasztikus kötél motívuma végigvonul az előadásban. Megjelenik, mint két embert elválasztó fal; két embert összekötő kapcsolódási pont; magunk mögött húzható, meghúzódó érzelmek szimbólumaként. De látható tárgyak (étkezés, szögek) felfüggesztéseként is, amikor a lebegés, az érintkezés hiányának elérését szolgálja. Ezek a kötelek megtarthatók, használhatók kommunikációs csatornaként is, ahogyan a kifeszített húr megszólal a két táncos derekán. De el is hagyhatók, ahogyan az előadás során lemetszett főlőleges kötelekeink, úgy hullanak le a zörgő szögek⁶, belevésődve a vállalt a magányba, a zavarból a csendbe.

Az előadás leglátványosabb színpadi elemei a vetítések (egyenesek, elmosódó emberalakok, gramofon) voltak. Érdekes párkapcsolati kérdéseket feszeget a poláris mágneses teret megidéző, férfi és női energiák fénycsóvákként való megjelenítése. Mit, mennyit adnak, és vesznek el egymástól a párok? Mi történik, amikor összeérnek ezek a párhuzamosnak tűnő emberegyenesek, ki enged előbb, egyáltalán össze tudnak-e valaha érnünk? Létezik-e a végtelenben való találkozás? Megtörténhet-e két ember között az igazi találkozás, az érintés? Megérinthető-e a másik anélkül,

⁴ Lator László: „Vad kényszerek szétágazó húzása tép.” (A rád zuhant idő alatt)

⁵ József Attila: „amíg hevülsz, az asszonyhoz úgy menekülsz, hogy óvjon karja, öle, térde. Nemcsak a lágy, meleg öl csal, nemcsak a vágy, de odaszít a muszáj is”. (Nagyon fáj)

⁶ Pilinszky János: „Alvó szögek a jég hideg homokban. Plakátmagányban ázó éjjelek.” (Négyesoros)

hogy magamat érintsem meg? Ki érint meg, kit? Őt érzem vagy magamat? Leválasztható-e az én, az ego, vagy mindig ott lesz az aranyozott tükörmaszka, amit mi aggatunk a másokra. Vagy enélkül csak egymás felé, ellentétesen irányuló, rostba mélyedő⁷ nyilakon keresztül érintkezhetünk?

Ezt a kérdést oldja fel az egyik legszebb kép, a törekvés jelenete, amikor két oszlopban ülve, oldalra tett kézzel egymás felé nyúlnak a táncosok. Érdekes a perspektíva, középről nézve a befogadó úgy érezheti összeérnek, más nézőpontból viszont egyértelműen látszanak a rések, az érintetlenség közötti üres terek. Csak előre tekintenek, nem egymásra. Nem érik el egymást, a kezek kinyúlnak, de nem hajolnak egymásért, és hiába a két oszlop oldalváltása, ha egyszerre változnak ellentétesen, sosem fognak összeérni. De legalább megjelenik a vágó, a törekvés az intimitásra, amit egyre inkább elveszít a ma embere a majdnem kapcsolatai, a nem megfelelően elsajátított viselkedési formák és hibás kötődési minták miatt. Viszont ahogyan a csend⁸ is zene, és a mozdulatlanúság is lehet tánc, úgy a no kontakt is lehet kontakt.

Az előadás sugallja, hogy újra meg kell tanulnunk érinteni, érintkezni. Többféleképpen lehet megérintődni: testileg, szellemileg és lelkileg. Meg kell találni a teljesség felé⁹ vezető utat. Nem lehet azonnal. Várni kell türelemmel. El kell indulni, el kell jutni a megérkezéshez, de közben meg kell állni. Ahogyan az előadás legvégéig várni kell, hogy a táncosok együtt, egymás mellett mozogjanak. Meg kell érní a megértésre, hogyan lehet együtt megszólaltatni a gramofont. Kell a tú érintése a zenéhez, kell a vonó a húrhoz, kell az, ami összeköt, hiszen a hegedű se szólal meg a testeket összetartó, hidat képző lélek nélkül.

Az előadás vége nem akkor történik meg, amikor lemennek a fények, és megtapsoljuk a művészeket. A magunkkal hozott, még kíméletlenebbül előtörő felismeréseket visszük tovább magunkkal, még ha szeretnénk sem zárhatjuk be a színházterembe, engedni kell szabadon áramolni a mindennapjainkban, így tud igazán megérinteni az előadás.

⁷ Lator László: „S akár a kés, a gyötrellem a rostjaimba mélyed, hogy nemcsak bennem – kívülem külön formádat éled.” (A rád zuhant idő alatt)

⁸ Hamvas Béla: „Láttam a csöndet a széllel zenélni.” (Isten tenyerén)

⁹ Weöres Sándor: A teljesség felé

Hudák Dóra

Antik kultúrák hagyatéka a magyar néptáncszínpadon

Paris almája

Kricskovics Antal 1981-ben készült Páris almája című nyolcperces koreográfiája az istennők az aranyalmáért folytatott vetélkedését ábrázolja táncosokkal, három táncosnő és egy férfi szólóval, a Fáklya Horvát Művészegyüttes tagjainak előadásában¹ Az OSZMI Táncarchívumában a 0441b jelzetű VHS kazettán tárolt felvételt tekintettem meg, mely az 1997-ben megrendezett Kortárs néptánc-esten készült.

Ennek a kompozíciónak a zenéje és lépésanyaga a délszláv folklórból származik, az alkotó úgy állította össze, hogy az autentikus alapanyag a színpadon megfelelő eszköze legyen a történetmesélésnek. A jelmezben fellelhetők a hagyományos viseletből vett darabok: a szoknyák, kötények, a férfing és a bocskor – a koreográfus ezzel tulajdonképpen paraszti környezetbe helyezi a mitológiai epizódot.²

A három istennő a színpad közepén alkot körszerű térformát; mindhárom kendőt tart a kezében, amit a szomszédja megfoghat, ezzel kapaszkodnak össze. Kezdetben finom, rugózó mozgást végeznek, apró lábfigurákkal ki-kifordulnak a közönség felé, majd kitágítják a térformát és körben folytatják táncukat. A kendős összefogódzás lehetőséget ad különleges koreográfiai elemek alkalmazására, ilyen a kör szűkítésekor történő átfordulás a fellendített karok és kendők alatt, majd a kör újbóli tágítása, mely során az összegabalyodott kendők megfeszülnek. Ez az istennők hatalmát juttathatja eszünkbe, a képességet, hogy egy puszta mozdulattal összekuszálják a halandók sorsát, illetve elővezeti a köztük kialakuló konfliktust. A kendővel való játék és forgás a körből felbomlva, majd a láncá formálódás és kapuzás azonban összhangot érzékeltet, a három istennő békességben kapcsolódik össze.

Egyszer csak megjelenik Parisz, magasra tartva az almát, vidáman és fürgén, gyors mozgásával bejárva a színpadot. Táncát furulyaszó kíséri, ettől és az apró, de intenzív lábfiguráktól lesz a benyomása játékos és örömteli, ami kiegészül a gondtalansággal, ahogy dobálja az almát, mintha csak egy közönséges gyümölcs volna. Az istennők láncformában erednek a nyomába, majd összezárnak Parisz körül, így csapdába ejtik. A négy szereplő egy emberként vetődik az elguruló alma után, így tudja meg a trójai ifjú, hogy hatalom van a kezében. Pozíciójának tudatában várakozón leül bal oldalt elöl, maga elé helyezve az almát. Az istennők tettetett közömbösséggel vonulnak el, de az első már vissza is fordul, és figyelemfelkeltő táncba kezd. Látványos, nagy mozdulatokat végez, intenzív kendőhasználattal igyekszik felkelteni Parisz érdeklődését. Virtuóz lábfigurái közben rázza és pörgeti a kendőt, nagy köröket ír le vele a levegőben, és gyors perdülésekkel díszíti a táncát. Hiába dobja le a kendőt Parisznak, várván, hogy felvéve őt válassza, az rá sem pillant, mereven előre szegezi a tekintetét. Társnői kapják fel a kendőt, hogy visszaadják az elégedetten

¹ Lukač, 1999. 91

Dienes, 1981. 7.; Kenessey, 1981.

elsétáló istennőnek, aki az almát remélve tartja ki tenyerét. Hiába folytatja ezután az intenzív táncot, Párisz közömbössége megállásra készíti.

Az ifjú felemeli az almát, mintha azt kérdezné „Van valakinek egyéb ajánlata?”, mire előlép a második istennő, így Párisz visszateszi az almát és kihívó tartással figyel az eseményeket. Lassú zene következik, a második istennő a lábát emelgetve és kimérten lépkedve járja táncát, intésére a társnői is csatlakoznak a háttérben. Incselkedve körültáncolja Páriszt, eléri, hogy csatlakozzon hozzá, így kézenfogva táncolnak, de a másik két istennő próbálja magához vonni az ifjút, és végül mind egy körbe rendeződnek.

Ebből a körből váratlanul kiszalad a harmadik istennő, hogy megszerezze az almát, mire Párisz visszarántja, de másodjára már később akadályozza meg, azzal, hogy maga kapja fel az almát, mire az istennő átöleli őt. Vetélytársai közös erővel húzzák el két oldalról belekarolva, és forgatják hármassuk láncát a közrefogott tengelye körül. Az előbb még megenyhülni látszó Párisz ismét leteszi az almát, egy pillanatra elgondolkodik, majd viselkedése megváltozik, önként kezd könnyed mozgású táncba. Követi az istennők sorát, együtt táncol velük, mindegyiküket kiforgatja, az egyiktől a kendőjét is elveszi, és maga táncol vele. Mindhárom istennő azt hiheti, hogy Párisz választása rá esett, de ahogy ő a kendőt forgatja, a néző számára kezd világossá válni: továbbra is ő van fölényben, kezében a hatalom. Ahogy táncoltatja az istennőket, ő válik az irányítóvá, kedvére mozgatja a kört, majd kiszakad belőle, így a kendőkkel összekapaszkodott istennők a saját versengésük csapdájában ragadnak. Párisz eközben felkapva az almát vígan táncol vele, majd mit sem törődve a csetepatéval, jóízűen beleharap, és kitáncol, nyomában az istennőkkel.

Kricskovics tehát az eredeti befejezés helyett egy racionális gondolkodású Párisz megoldását választotta. Nem vélek felfedezni arra tett törekvést, hogy a három istennő kiléte és ajánlata felismerhető legyen, az alkotó minden bizonnyal a történet lényegét szerette volna a színpadra helyezni. Véleményem szerint kompozíciója inkább a jelentéktelen dolgokon való veszekedés, az értelmetlen viszály megkérdőjelezése, melyet a tisztánlátás, a helyzetben való felülemelkedés állíthat meg. A Párisz almája humoros hangvétele és autentikus néptáncokban gazdag szerkesztése miatt az egyik kedvencem lett az általam vizsgált alkotások közül.

Iphigeneia Auliszban

Az 1967-es Iphigeneia Kricskovics első görög témájú alkotása, melyet a Magyarországi Nemzetiségek Központi Táncgyűjtése számára koreografált, és nagy sikert aratott: elnyerte a Szolnoki Néptáncfesztivál 1. díját és a különdíjat, valamint megnyitotta az utat a további görög mitológiai és drámai történetek néptáncfeldolgozásai előtt.³

1990-ben újabb Iphigeneia készült, amikor Kricskovics Antal a Budapest Táncgyűttes művészeti vezetőjeként felújította és kibővítette a negyedóránál nem hosszabb koreográfiát. Az így félórássá vált előadás tehát ezúttal professzionális táncosokkal és terepen mutatkozhatott meg.⁴ A bemutatón készült felvétel az OSZMI Táncarchívumában a 913-as jelzetű DVD-n található, ezt dolgozom fel az elemzéssel a következőkben.

A táncjátékot a „Várakozás”, „Jóslat”, „Nász” és „Átok” tételek alkotják.⁵ Majd az előadás feléig a férfi táncos uralja a színpadot: a görög férfiak harcias mozdulatai nyitják az előadást, egységben lévő hadi erejük megkérdőjelezhetetlen, ahogyan egy emberként táncolnak láncba rendeződve. Amikor Kalkhász, a jós az oltáron terem, a harcosok összefogva táncolják körbe, míg ő ütemesen ismétlődő erőteljes mozdulatokkal izzítja őket. A körtáncot archaikus funkcióban látjuk megjelenni a színpadon, egy igazi rituálé zajlik le a szemünk előtt, mely végén megszületik a jóslat.

³ Maác, 1967. 39.

⁴ Kóvágó, 1990. 7.

⁵ Kóvágó, 1990. 7.

Ikládi László felvétele az Iphigeneia bemutatójáról a Népművelés c. folyóiratban (Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet, Táncarchívum)

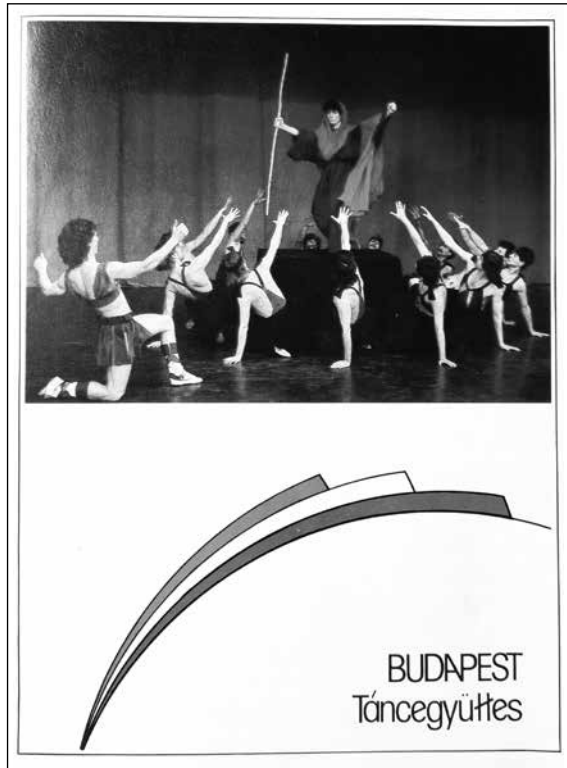
Magas ugrások, levegőben történő fordulatok és földre csapások jellemzik Agamemnón dühönghetését, mikor megtudja, hogy csak a lánya feláldozásával engesztelheti ki Artemiszet. Haragjában eltaszítja az őt megközelíteni próbáló Odüsszeuszt és egy katonát. Mikor lecsillapodik, meghozza a végzetes döntést, miközben az indulni vágyó Odüsszeusz támogatja. Együtt kieszelik a csejt, szó szerint belerángatják Akhilleuszt a tervükbe, és a három férfi hol körben, hol egyéb módokon összekapaszkodva és szétszakadva táncol nagyokat ugorva, gyors forgásokkal tűzdelve. Mindezt a katonák egységes ugrásai és földre csapásai erősítik, váltakozó ritmusú dobszóval kísérve – érezhető, hogy milyen kényszer nyomása alatt kénytelen Agamemnón meghozni a döntést Iphigénia feláldozásáról.

Alig hosszabb fél percnél Pászti Péter és Papavasiliu Filipasz hírnök-kettőse, a bemutatón mégis elsöprő ereje volt ennek a török-trák összeállításnak, ezt jelezte a közönség váratlanul kitörő tapsa.⁶ Ezt követően jelennek meg a nők baldachin alatt kísérve Klütaimnéusztrát és Iphigéniát. Sokáig késleltetett megjelenésük az egyenletes, kecses mozgással érvényesül igazán, a dübörgő férfierő kontrasztjaként. Lágy karvezetéssel, lebegés hatását keltő súlypont-emelésekkel és -ejtésekkel táncolják körbe anyát és lányát, ünnepi, piros kendőt csavarnak a fehér ruhát viselő Iphigénia köré – ez is rituálé, a nászt előkészítő szertartás, a lány anyától kísért útja az asszonnyá válás felé. A mit sem sejtő Iphigénia boldogan találkozik apjával, faggatja, hogy mi bántja őt. Klütaimnéusztra gyanút fog, mikor Akhilleusz nem hajlandó üdvözölni a jövődöbelijének szánt Iphigéniát, és az

⁶ Kóvágó, 1990. 8.

őreg szolgáltól megtudja az igazságot. Esztelen dühvel, hirtelen fordulatokkal kísérvé veti magát Agamemnónra, de végül mindketten erejükből kifogyva rognak a földre. A kétségbeesett anya lassú mozdulatokkal ringatja Iphigéniát, együtt hajlongva, egymást átölelve próbálnak vigasztalódni. Ez a jelenet a nézőt megérintve festi le az erős kötelékkel egymáshoz tartozó Klütaimnésztra és Iphigénia fájdalmát, és reményvesztett érzelmi küzdelmüket, ahogyan próbálják tagadni a szükségszerűen bekövetkező elszakadás tényét.

A Budapest Táncgyűttes bemutatójának műsorfüzete, 1990. (Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet, Táncarchívum)

Kalkhász érkezésekor világossá válik, hogy nincs más megoldás. Iphigénia és Akhilleusz meghitt kettőst járnak egybekelésük jelzéseként; szinkronban fordulgatnak ívesen feltartott karokkal, és olykor alkarjaikat keresztezve meghajolnak egymás felé. Euripidész drámájában is kötődés alakul ki a fiatalok között, hiszen Akhilleusz csodálattal tekint a hős Iphigéniára, aki népük győzelméért vállalja a halált, s ezzel példaértékű hazaszeretetről tesz tanúbizonyságot.⁷ Mindazonáltal Kricskovics feldolgozásában kevésbé érvényesül a címszereplő hősiessége, inkább szánandó áldozatként hal meg, miután Agamemnón virágkoszorút helyez a fejére, és anyjától elbúcsúzva az oltár felé veszi az irányt, ahol Kalkhász lesújt rá. A valódi hős itt a lánya elvesztésének fájdalmával megküzdő Klütaimnésztra, aki a hadsereg csatakiáltásokkal kísért elvonulása után nagyívű, lassú mozdulatokkal és kicsavart pózokkal adja át fájdalmát a nézőnek, majd a kard eltörésével átkot szór a háborúra, és elszántan kivezeti az őt kísérő női táncart a színről.⁸ Ezzel a súlyos, gyászszal átitatott jelenettel ér véget a tragédia.

⁷ Euripidész, 1971. 126-127

⁸ Kóvágó, 1990. 8.

Kricskovics Iphigéniájának meg kell halnia. Euripidész színdarabja a hazaszeretettől vezérelt önfeláldozás nemes eszméjét magasztatja, ahol a hős elnyeri az istenek kegyelmét (részben azért, mert a görög hitvilág istenei megjutalmazzák azokat, akik teljesítik a parancsaikat), a koreográfus viszont arra használja az antik történetet, hogy kifejezze tiltakozását a háború ellen.⁹

Meg kell tehát mutatnia, milyen szörnyű fájdalmakat és áldozatokat eredményez a háborúzás, ezért alakítja Iphigéniát ártatlan áldozati báránnyá, és Klütaimnésztrát a háborúban elvesztettek gyászoló tömegek megtettesítőjévé.

Koreográfiájában Akhilleusz szerepe szintén átalakul: az Euripidészi történetben ő is ellenzi a főszereplő feláldozását, és Klütaimnésztra szövetségeseként igyekszik megakadályozni azt.¹⁰ Kricskovics tragédiájában azonban – ha kissé talán vonakodva is – azok pártján áll, akik próbálják meggyőzni Agamemnont az áldozatról. Ő és Odüsszeusz állnak a sereg élén leghősiesebb harcosként, siettetve a harcba indulást a nemes cél érdekében. Odüsszeusz karakterének bevezetése is újító megoldás, hiszen ő nem lép színre Euripidész drámájában, pusztán szóba kerül a szereplők beszélgetései során az indulást sürgetők egyikeként.¹¹ Az Agamemnont erőszakosan győzködő szereplő eredetileg Menelaosz, ám végül ő is belátja, milyen rettenetes dolgot vár fivéréől Héléné visszaszerzésének érdekében, így végső soron a katonák nyomása az, ami miatt Agamemnón mégis elszánja magát az áldozatra. Odüsszeusz kiemelése érzékelteti a hadseregben munkálkodó indulatokat, azt, amivel Agamemnónnak szembe kéne néznie, ha nem mutatná be az Artemisz által követelt áldozatot.

Számomra az Iphigeneia egy meggyőző koreográfia, a férfiak által táncolt hosszú nyitójelenetével nézőként azonnal magával ragad. Hagyományszerűnek találok a rituális jóslás ábrázolását, a nyers férfierő rendkívül hatásosan tölti meg a színpadot és erőssé teszi az egész művet.

Elektra-parafrázisok

Kricskovics 1968-ban állította színpadra az Elektrát az 1967-es Iphigeneia folytatásaként. Ez sem egész estés előadás, mindössze egy 10-15 perces kompozíció, mely az „Agamemnón megölése”, „A sírnál” és az „Anyagyilkosság” tételekből áll. Az Elektra után, 1969-ben megszületett az Oresztész, a történet, amiből kiderül, min megy keresztül az anyagyilkos hős a bosszú végrehajtása után: egyaránt harcol a saját lelkiismeretével, valamint az őt üldöző bosszúálló Erinnüszökkal, míg végül feloldozást nyer a bölcsesség istennőjétől, Athénétől. Így állt össze a kerek történet, a Trilógia – táncdráma három tételben az Iphigeneia, Elektra és Oresztész kompozíciókból, és ez tette ki 1969-ben a Magyarországi Központi Nemzetiségi Táncgyűttes tízéves jubileumán az előadás középső részét. Kricskovics Elektrája tehát egy nagyobb ívű alkotás epizódja volt, a mítoszok és drámák mozaikjának helyére illesztett darabja.

Novák Ferenc 1984-ben készült Magyar Elektra című táncjátékának alapja Bornemisza Péter evangélikus lelkész és író 1558-ban írt tragédiája, melyet Szophoklész Elektrájának magyarra fordításával és részleges átdolgozásával tett önálló művé. Bornemisza az átdolgozásában keresztény kontextusba helyezi az ókori történetet: fő mondanivalója, hogy a bűnösök büntetést érdemelnek, Isten nem felejt el tetteinket, és előbb-utóbb mindenki számára eljön a megérdemelt vég. Bornemisza továbbá az aktuális politikai helyzetre is reflektál a királyi pár megformálásával, akik a magyar főnemességet testesítik meg, valamint bevezeti Parasitus, az udvari talpnyaló karakterét.¹² Novák koreográfiájában is szerepel tehát Parasitus, aki Elektra szöges ellentétéjeként szüntelenül éljenzi Klütaimnésztra és Aigiszthosz bűnös párosát, azonban hiányzik a darabból

⁹ Péter, 1990., Zórándi, 2014. 100.

¹⁰ Euripidész, 1978. 114

¹¹ Euripidész, 1978. 97, 125

¹² Klaniczay, 1978. 376–377.

Khrüszothemisz, aki az alkotó saját véleménye szerint nem fontos karakter.¹³ Felmerülhet azonban a gondolat, hogy miként Szophoklész Antigonéjában nagyon hasonló módon látjuk a hatalmat ugyancsak ellenző, ámbar passzív magatartású, az uralkodónak behódoló húgot, Iszménét, az Elektrában is indokolt lenne a testvérpár viszonyában megjelenő ideológiai ellentét szemléltetése. Habár Parasitus kellő mértékben ellensúlyozza Elektra lázadó karakterét, egészen más módon, hiszen ő kifejezetten pártolja a bűnösöket.

Novák másik változtatása mind Szophoklész, mind Bornemisza Elektra-drámájához képest, hogy a cselekmény Agamemnón hazatérésével (illetve a közvetlenül előtte egymásba szerető Klütaimnéztra és Aigiszthosz duettjével) indul. A nézőnek így ugyanis követhetőbbé válik a történet, hiszen a szeme előtt játszódik le Agamemnón meggyilkolása, mely az eredeti drámákban csak egy hírnök elbeszéléséből derül ki. Novák tehát a teljes eseménytörténet színpadra helyezésével megoldást talált arra a problémára, hogy a néző miként értesüljön a fő konfliktust kiváltó előzményekről.¹⁴

Egy további eltérés, hogy Novák Magyar Elektrája nem a megérdemelt büntetés elkerülhetlenségét hangsúlyozza ki, helyette más üzenete van: azt mutatja meg, ahogyan egy kis emberen eluralkodnak az erőszakos érzelmek, az egyéni és társadalmi bosszú kérdésével foglalkozik. Mondanivalóját Péter Márta az előadásról írt beszámolójában így fogalmazza meg: „a bűn újabb bűnt terem, még ha az igazság köntösében is jelenik meg” – hiszen Oresztésznek is ölnie kellett az „igazságszolgáltatás” nevében.¹⁵ A mű egy elgondolkodtató, nyitva hagyott kérdéssel fejeződik be: a büntetés megtörtént, Oresztész végrehajtotta a bosszút, Elektra azonban tébolyultan rohángál föl-alá az emberek között, és mindenki büntetését követeli. De Oresztész a jó érdeket szem előtt tartva nem az egész népen torolja meg két ember bűnét, lezártnak tekintve a múltat maga áll az emberek élére, és elindul az új rend, a béke felé. Így marad magára Elektra, aki esztétét veszítette az évekig tartó elnyomás alatt.

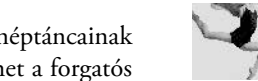

A Magyar Elektra c. előadás prospektusa (Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet, Táncarchívum)

¹³ Martinkult Event Group

¹⁴ Martinkult Event Group

¹⁵ Péter, 1984. 8.

A Magyar Elektra történetének megjelenítéséhez Novák Ferenc a Kárpát-medence néptáncainak formanyelvét használta fel. A Klütaimnéztra és Aigiszthosz között szövődő szerelmet a forgatócsoport motívumkincséből felépített táncfolyamat jeleníti meg, hiszen a férfi és a nő összefonódását érzékletesen kifejezi a folyamatos testkontaktusból adódóan gördülékeny, egymásba fonódó mozdulatok sorából álló tánc.

A hazatérő győztes Agamemnón ünnepélyes hangulatot teremt a szőlóban járt verbunkkal, melyben a balettből vett levegőben végrehajtott elegáns fordulatok is megjelennek. Majd a király köríven haladó táncba kezd, melyhez valamennyi alattvalója csatlakozik, így a közösen járt lánc-körtánc a láncszemkeként összetartozó egységes népet testesíti meg, mely elem a történet végén visszatér. A királynő hazatérő férjét szoroson a karjába zárva üdvözli, és széki lassút táncolnak. Ez a tánc a szoros összetartozást ábrázolja, de lassú tempója és melankolikus hangulata ideális ahhoz, hogy az alkotó ebben rejtse el Agamemnón halálát, aki a tánc végén élettelenül rogy a földre.

Később a királynő és az udvarhölgyei ugrós motívumokból álló, kapuzó jellegű táncát látjuk, amely során hosszú kendővel játszanak: ez a könnyed, vidám életet jelképezi. Eközben a távolban a felcseperedő Oresztész és a tanító lassú mozdulatokat végeznek a kézben fegyver módjára tartott bottal: készülnek a visszatérésre és a bosszúra. A katonák harcias fegyvelmezetsége az unisonóban táncolt gyors legényes motívumokban és a cigánybotolóban mutatkozik meg. Az Elektra pártján álló asszonyok a karikázók lépő motívumát táncolják körükbe vonva a főhősnőt, ez a lassú mozdulatsor ragadja meg az elkésérítő helyzet hangulatát. Oresztész megérkezése után végül Elektra elcsalja Aigiszthoszt az udvari mulatságból, és ugyanazt a mozdulatsort táncolják el, mint az első jelenetben Klütaimnéztrával, vagyis Elektra csábítással veszi rá a királyt, hogy besétáljon a csapdába. A másik megismétlődő tánc az ünnepélyes verbunk, melyet a bűnösök halála után Oresztész táncol el győzedelmesen a tanítóval, ekkor veszi át a hatalmat igazságos és dicsőséges királyként.¹⁶

(...) Egyértelműen a koreográfia vége volt rám a legnagyobb hatással. Az ihlető történet vitathatatlanul tragikus, ám Szophoklész drámáját olvasva mégis úgy érzem, hogy lekerekített, korrekt befejezést kapunk, és az igazság kárpótol a gyilkosságért. Novák adaptációja végén mégis inkább ambivalens érzés kerít hatalmába, mert Oresztész ugyan győz, de a címszereplő, a főhősnő magára marad. Sajnálatot érzek tehát Novák Elektrája iránt, hiszen magányossá válik, és nem csatlakozik az ünnepléshez – ettől azonban csak még világosabb lesz a mondanivaló, a végkimenetel mélyen megérint.

A Labdakidák hősnője

(...) A tragédiát Kricskovics Antal a Magyarországi Nemzetiségek Központi Táncegyüttesében dolgozta fel. Az ő Antigonéja 1971-ben került bemutatásra az V. Szolnoki Néptáncfesztiválon, ahol egyik szereplője, Lósz Antal szólótáncos harmadik díjban részesült, a koreográfia pedig (a Sokác lakodalmassal együtt) elnyerte a fesztivál vándorserlegét és Szolnok város huszonötezer forintos nagydíját. Az erről hírt adó cikk szerzői a következő – nagyon is a dolgozat témájába vágó – megjegyzést tették a kompozícióra: „[Kricskovics és Komáromi] valahogy úgy ágyazták a délszláv folklórba a tragédiát, ahogy Bornemisza Péter ültette át az Elektrát a magyar reneszánsz talajára.”¹⁷

Novák Ferenc 1991-ben koreografálta az Antigonét a Honvéd Művészegyüttesben. Az általam vizsgált előadás felvételét az OSZMI Táncarchívumában a 0204-es VHS kazetta tárolja.

A táncdráma a testvérek összezapásával kezdődik; a két férfi egymásnak feszül, dobogó figurákat táncolnak, kerülgetik egymást, majd mindketten egyszerre hajtják végre a végzetes táma-

¹⁶ Zórándi, 2014. 87.

¹⁷ Körtvélyes, 1971. 4.; Héresz-Szabó, 1971. 5.

dást, és egyszerre terülnek el a földön. Ezután érkezik a palota népe, majd futva Iszméné és Antigoné, akiket lesújt fivéreik holttestének látványa. Kreón és Eurüdiké elterelik a két lánytestvért a helyszínről, és Kreón szólót táncol: egyik lábát felhúzza fellábon forog, erőteljes karmozdulatokat végez, és hirtelen féltérde ereszkedik – széles mozdulataival uralja a színpadot, egyértelműen kinyilvánítja az akaratát, hogy csak Eteoklészt szabad eltemetni, akinek holttestét a nők kórusa lepelbe csavarja, és a katonák elviszik. Ezután következik Polüneikész holttestének meggyalázása, szintén Kreón parancsára, melyet a katonák a halott fölött történő levegőbe rúgásai és széles terpeszben végzett súlyos ugrásai jeleznek. Eközben Iszméné és Haimón tartják vissza Antigonét, hogy ne tudjon közbeavatkozni, így ő semmit nem tehet, amikor Polüneikészt végighurcolják a földön, és eldobják, hogy keselyűk zsákmánya váljon belőle. Kreón folytatja az erőszakos mozdulatokból álló táncát, a katonák pedig őt körülvevően kísérik a mozgását, majd mind elvonulnak.

Antigoné és Haimón lágy kézmozdulatokkal teli tánca következik, ám ez hamar átvált egy küzdő jellegű forgató táncba. Az összekapaszkodás formáinak organikus alakulása lehetővé teszi, hogy az egyik mozdulat következzen a másikkal; Antigoné az egyik pillanatban még Haimón ölelésében van, a másikban pedig gyors forgásokkal eltávolodva kis híján elszakad tőle, ezáltal a kézfogásuk megfeszül, és a feszültségből újabb visszarántás, majd újabb kitörési kísérlet következik. Iszméné csatlakozásával már hárman járnak a kiforgatásokból és kifordulásokból álló, váltakozó intenzitású táncot, olykor körbe rendeződve. Haimón és Iszméné könnyed mozgással próbálnak idillt teremteni, ám ez nem elég ahhoz, hogy Antigoné elfelejtse, amiért küzd.

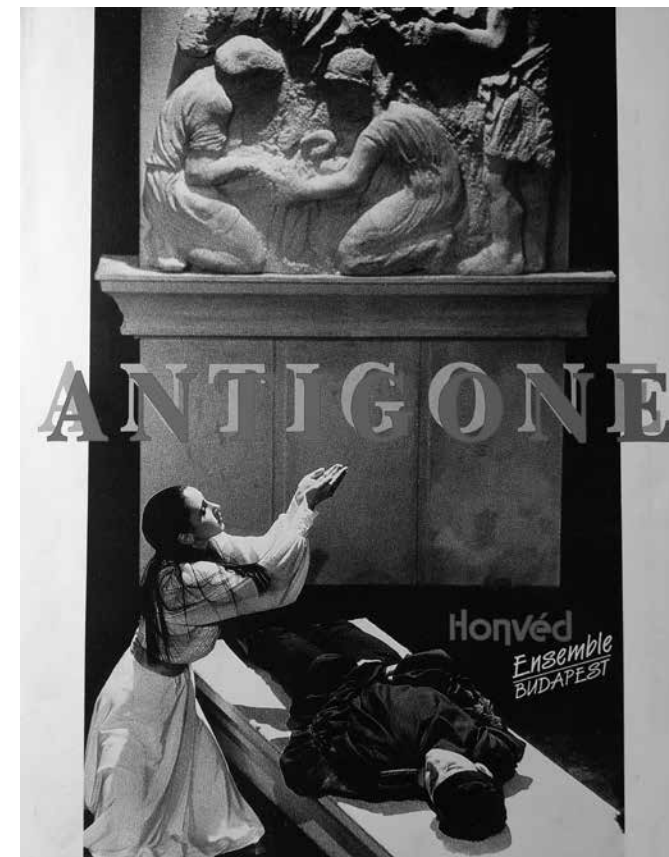
Amint magára marad, a nyughatatlan főhősnő megközelíti az őrt, és levegős mozgásával igyekszik elcsábítani. A katona eleinte határozott csapásmotívumokkal reagál, próbál ellenállni a kísértésnek, a bájos női kisugárzás azonban egyre erősebben hat rá, és végül belemegy a csalogató jellegű játékba. Antigoné így elcsalja őt az őrhelyéről, és eltemeti Polüneikészt. A tiltott temetés feszültségét, a főhősnő elszánt tetteinek jelentőségét a háttérben megjelenő leánykar rezgő mozgása közvetíti. Mire az elcsábított őt visszatér, a nők körükbe zárják, oltalmukba veszik Antigonét, akinek fájdalmával mélyen együttérznek, döntését megértik. Miután a nők csoportja kivonul, a palota eseményei tárulnak a néző szemé elé. Ez a tétel a „Közjáték a mulandó hatalomról” nevet viseli, egyfajta pantomimjáték, mely segítségével a Varázsló szembesíti az uralkodót a rá váró disztópikus jövővel. A bábuk módjára viselkedő táncosok szaggatott mozgással festik le a megrendítő képet. Itt is megjelenik a körtánc és a páros, forgató táncok, de ezek mindennemű belső átéléstől, lelki tartalomtól mentesek, a „bábuk” üveges tekintettel, gépiesen egyformán és szögletesen mozognak – hiába tánc lépésekből áll ez a jelenet, nem mondhatjuk rá azt, hogy táncolnak. Ők valóban csak bábuk, a vadul táncoló és gesztikuláló, fűrgé mozgású Varázsló marionettjei. A Jós, Teiresziász egyszer csak hatalommal ruház fel egy bábút, ahogy ráteríti palástját, így az képes lesz fellázadni a Varázsló ellen. Fordul a kocka, a bábmozgató kénytelen lesz engedelmessé válni, és az előbb még elnyomottak válnak a hatalom gyakorlóivá. Kreón ekkor megelégedi a szemére hányt kritikát és baljós jóvendőlést, és elzavarja a Varázslót, parancsát a palotaőrök súlyos, katonás mozdulatsora erősíti meg. Ebbe Kreón is bekapcsolódik, végül Eurüdiké csitítja el, és táncolni kezd az udvari nép élén: lassú lépő táncot járnak, majd a királyné Kreónhoz csatlakozik. Mozdulataikat a karok, az összeérintett tenyerek vezetik, a kettejük között létrejött folyamatos fizikai kapcsolat szépséget és szeretet sugároz. Úgy tűnik, minden az uralkodó akaratára történik, ám ekkor kifulladásra megjelenik az őrt, és zaklatott mozdulatokkal közli Polüneikész eltemetésének híreit. Ismét felcsendül Kreón szólójának zenéje, újra eljárja erőt és hatalmat sugárzó táncát, majd elszántan útnak indul, hogy megbüntesse Antigonét.

A sírnál a leánykar körbetáncolja a főhősnőt, hogy megakadályozza őt a sír körül való tevékenykedésben. Miután Antigoné többször is próbál kitörni, a nők lassú lépésekkel, láncban haladva kivonulnak a színről. Hirtelen megjelenik Iszméné és Haimón, akik még Kreón érkezé-

se előtt igyekeznek megállítani Antigonét. Hármasküzdelmük épp befejeződni látszik, amikor megérkezik az őrség, és Antigoné ismét a sírnál terem, hogy az ne maradjon védtelenül. Ekkor a főhősnő végleg eltaszítja Iszménét és Haimónt, majd a katonák kegyetlenül elvonszolják őt. Haimón szembeszáll Kreónnal, Iszméné és Eurüdiké pedig próbálnak közbeavatkozni, ám a zsarnok erőszakos mozdulataival mindenkit eltávolít, és a katonákkal közösen dobogva táncolva világossá teszi, hogy övé az utolsó szó. Miután Antigoné némán búcsút vesz mindenkitől, a katonák magasra tartva elviszik őt, hogy végrehajtsák a halálbüntetést. Ismét feltűnik a körtáncot járó leánykar, majd megjelenik az őrt által magára hagyott Antigoné a sziklás mélyén. Ahogy a nők elhagyják a színpadot, megpillantjuk Haimónt is, Antigoné szerelmét, aki a halálba is követte őt. A tragédia a fiatal szerelmesek duettjével zárul, ahogy lassú mozgással, egymás mozdulatait követve, tökéletes összhangban egyesülnek a halálban.

Így került tehát színpadra a zsarnokság ellen kiáltó Antigoné Novák Ferenc feldolgozásában. Izgalmas megoldás, hogy a görög drámákban szereplő kórus vagy kar megjelenik a táncjátékban. Az őt fehérbe öltöztetett táncosnő többféleképpen is szerepel a színpadon: karként ők is táncolnak, valamint kórusként énekhanggal is közreműködnek az előadásban. A görög drámák kórusa általában szóban közvetít, a szereplőkhöz vagy épp a közönséghez beszél, illetve megtestesítheti a helyszínt szolgáló város lakosságát – és láthatjuk, hogy Novák értelmezése szerint egy táncdrámában is lehet létjogosultsága.

Az *Antigoné* c. előadás prospektusa (Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet, Táncarchívum)

Danaidák

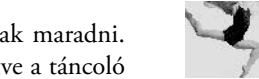
Mucsi János Danaidák című húszperces koreográfiája a Zalka Táncegyüttesben készült, és 1989-ben elnyerte a Szolnoki Néptáncfesztivál koreográfiai fődíját. 1992-ben a Duna Művészegyüttes mutatta be, Mucsi művészeti vezetése alatt.¹⁸ A koreográfia tanulmányozásához a 2007-ben készült, 375c jelzetű DVD-n tárolt felvétel állt a rendelkezésemre.

A koreográfia elején Babits Mihály A Danaidák című versének részletét halljuk Papadimitriou Athina előadásában. A hosszú percekig hallható, ritmusos ismétlődésekkel teli vers megfesti a Danaidák repetitív büntetésének hangulatát, miközben a nézőt is hozzásegíti az események megértéséhez a történet felidézésével. A vers alatt a női tánckar tagjai lassan bevonulnak a színpadra, és végül kialakul egy öt lányból álló kör bal oldalt elöl, és egy, a kör felé tartó, lányokból álló sor. A kör középpontjának háttal álló, feltartott kezükkel összekapaszkodó lányok és a vállukon képzelt vízhold edényt tartó körhöz közelítők megegyező tempóban haladnak oldalra. A vízholdok olykor fordulnak egyet újtukon, majd a körhöz érve oldalra hajolva egyenként kiürítik a korsót, mi alatt a körben haladók egymást elengedve kitérítik a kört. Ekkor mindig egy lány oldalt távozik a színpadról, és a kör szűkülésekor a vizet öntő lány csatlakozik a bent maradt négyhez. Ez a kreatív ábrázolás tökéletesen illusztrálja a történeteket, hiszen jobbról egyre csak jönnek a vízholdó lányok, de akárhányszor öntik ki korsójuk tartalmát a körhöz csatlakozva, abban mindig öt lány marad csak – így a körben álló lányok a sosem növekvő mennyiségű vizet is jelképezik egyben.

Az előzmények azután kezdődnek el, hogy a lányok ismétlődő mozgásukkal kimennek a baloldali takarásba. Ekkor a színpad közepén meglátjuk a két testvért, Danaoszt és Aigüptoszt, mögöttük mozdulatlan asszonyaikat. A két fivér vizsalyát a férfi táncosok egymással szemben szinkronban táncolt gyors legényes motívumokból álló táncfolyamata jeleníti meg. Az eddig egyhelyben álló feleségeik kétoldalt távoznak, majd rövidesen a gyermekeikkel térnek vissza a színpadra: jobboldalról érkezik Aigüptosz felesége sorokba rendeződött fiaival, baloldaltól pedig Danaoszé, aki szökdelve vezeti be lányai kigyózó láncát. Danaossal kaput tartanak, mely alatt a lányok át-bújnak, majd a kapu alatt Danaosz hosszan kifogatja feleségét, míg a lányok kettészakadt lánc két oldalról megkerüli Aigüptosz fiainak seregét. A lánc ezután felbomlik, és a lányok felsorakoznak a fiúkkal szemben, akik időközben csatlakoztak apjuk táncához. A két oldal így egymáshoz közelítve és egymástól távolodva táncolja egyszerre a kalotaszegi „Charleston” legényes motívumot folyamatos csettintgetéssel kiegészítve. A jobb oldalon elhelyezkedő férfitáncosok első sora csapás motívumokat és nagyobb ívű láb figurákat kezd táncolni, míg a többi sor a 2-es és 4-es térirányba fordulva folytatja a „Charleston” figurát. A lányok soraiból is csak egy folytatja a már összetettebb legényes motívumok táncolását, míg a többi sor baloldalon háttal állva szökdel oldalirányban. Mindkét oldalon új sorok váltják az előzőket, majd mikor az összes férfi táncos szétszóródva táncol a közönség felé fordulva, a lányok láncban tekeregnek közöttük, és végül kört alkotnak a férfiak gyűrűjén belül.

Ekkor a férfiak befordulnak és lassú tétel következik, ez jelképezi a házasságkötést. A fiúk és lányok a saját körívükön lépdelve ellentétes irányban haladnak, majd megállnak egymással szemben, megkerülik egymást, végül párba állnak, és széki lassút táncolnak egybekelésük jelzésként. Egy pár azonban kiválik a körből, ők nem úgy táncolnak, ahogy mindenki más: a lány (Hüpermésztra) kifordul a fiú karja alatt, majd kézen fogva megkerülik egymást, és párként vonulnak a színpad jobb oldalára, ahol a vallási vezető hitelesíti nászukat. Amikor visszatérnek a baloldalon álló szülőkhez áldásért, a vizsalykodó apa hevesen elutasítja az egybekelt fiatalokat, és a fivérével együtt üzött tempójú, zaklatott hangulatú páros táncba kezdenek feleségeikkel. A gyermekeik csatlakoznak hozzájuk, és mindnyájan unisonóban járják a kalotaszegi táncokból

¹⁸ Péter, 2013. 102–104.

összeállított folyamatot – kivéve az egy párt, akik láthatóan valóban együtt akarnak maradni. Ők egymást átölelve állnak egyhelyben a színpad közepén, éles kontrasztként kitűnve a táncoló forgatagból.

Ezután a párok felbomlanak, és a férfi tánckar jobb hátul közös, csapásfigurából álló sorozatot táncol, míg a lányok láncá fejlődnek, és a színpadot többször futólépéssel körbejárva megérkeznek baloldalt elöl, két koncentrikus kört alkotva, középre zárva az anyjukat. A férfiak ezalatt egymáshoz vállfogással kapcsolódva körbe állnak, és férfitáncokból származó lábfigurákat táncolnak. A kör tagja az apjuk, Aigüptosz is, így nyilvánul meg a lányokéval párhuzamban a fiútestvérek családjának összetartozása, egységben lévő akarata, ereje. Majd a kör felbomlik, és háromszög térformába rendeződve – melynek csúcsa a színpad közepe felé mutat – folytatják a táncot.

Eközben a bal oldalon Danaosz kirántja a lányok által közrefogott feleségét a körből, és egymást kerülgetik, mozdulataikból konfliktus sugárzik: Danaosz nem nézi jó szemmel, hogy asszonya támogatná Hüpermésztra valós házasságát. Véleményét lányai is osztják, most ők rendeződnek háromszög alakba, ennek a térformának a csúcsával találja szembe magát Danaosz felesége, és így kerül meg a színpadot apró szökdelésekkel, mialatt a férfi tánckar ívbe rendeződve balról tesz egy kört, nagy láblendítésekkel kiegészített ugrásokkal haladva.

A lányok és a fiúk háromszög alakú csapatai megérkeznek egymással szemben, a háromszögek csúcsával – melyet a lányok anyja és a fiúk apja képez – a középnél, előbbieket a 8-as, utóbbiak a 4-es térirányba fordulva; a táncosok az előttük álló vállat fogva hátul közepén, egymást átkarolva helyezkednek el, és a Danaidák körének közepén ezúttal ott áll a két ellenséges testvér. A szerelmes fiatalok kiemelésével ellentét rajzolódik a sanyarú sorsú kárhozottakkal szemben, a gyűlölködő fivérek elhelyezése a férjgyilkos lányok körében, azaz a tragédia kiváltói az elszenvetői közé állítva pedig felerősítik az üzenetet, a történet tanulságát: a szülők ellenségeskedése a fiatalabb generáció jövőjét is romba döntheti.

Számomra emiatt Shakespeare Rómeó és Júlia című tragédiájára emlékeztem, illetve a korunkban egyre nagyobb figyelmet kapó generációs traumák jelensége jut eszembe erről a koreográfiáról. Az üzenete mellett táncos szempontból is az egyik kedvencem lett a dolgozatomban bemutatott koreográfiák közül, mivel valóban lekötött, eseménydús látványképe, változatos térformái és szerkesztése miatt mindig felfedeztem benne valami újat az elemzése során. Úgy éreztem, ebben látható a legtöbb igazi táncjelenet, és minden szereplő hasonló mértékben érvényesül. Mucsi a lehető legkevesebb „puszta” színészi elemmel, és szinte maximálisan táncos eszközökkel meséli el a történetet: az ő alkotásában ismertem fel elsőként férfi lépésanyagot a női tánckar által táncolt folyamatokban, valamint összességében is itt láttam a női táncművészeket a legaktívabbnak – több más elemzett koreográfiában ezzel szemben (főleg a nőknél, de sokszor a férfiak esetében is), a jelzésértékű, kifejező kargesztusok és lírai jellegű mozdulatok ábrázolják a történeteket. Mucsi Danaidák című koreográfiája emiatt kivételes ebben a dolgozatban, koncepciója szempontjából Kricskovics Páris almája című kompozíciójához hasonlítható. (...)

Sziszüphosz

Kricskovics Antal 1978-ban koreografálta a Sisyphos című szóló produkciót, melyet az OSZMI Táncarchívumában tárolt 0088b jelzetű VHS kazetta felvétele alapján elemzek.

A kompozíció nyitóképe a közönségnek háttal álló Sziszüphosz, aki ütemes vállkörüzéseket és helyben lépéseket végez. Majd egyszer csak határozottan felkapja a fejét, és öles léptekkel elindul a színpadon. Már az első lépésénél érzékelhető a súlyosság, a teher, amit visel, de ugyanakkor egyértelműen látszik, hogy hatalmas elszántsággal indul neki a feladatnak. A lépései azonban egyre terheesebbé válnak, a térhajlításai egyre mélyebbek, és fokozatosan a felsőteste is engedni

kezd a súlynak, feje előre hajlik, és Sziszüphosz teljesen összegörnyed. A mozgása vontatottá válik, megáll, és egy-egy pillanatra átengedve magát a gravitáció erejének oldalra gurul. Miután ez kétszer is megtörténik, Sziszüphosz gondol egyet, felpattan és hatalmas energialökettől vezérelve, vidám magatartással táncolni kezd. A macedón lépésanyagot nagy ugrásokkal és forgásokkal díszíti, lelkesedésében dobálja magát (Kaán). Majd csak a helyben lépkedés marad meg a mozgásából a változatlanul gyors zenére, és újból kezdetét veszi a hős szenvedése, mozgása ismét súlyos és vontatott lesz. Eközben jelenik meg a két kívülálló a színpad elején, akik mozdulatlan kontrasztot teremtenek statikus pozíciójukkal.

Sziszüphosz egy kis időre megint új erőre kap, látványos elemekkel – pl. cigánykerék – vág bele a táncba. Azonban ostorcsapások hallatszódnak, és Sziszüphosz összerogy, majd mozdulatról mozdulatra hagyja, hogy a gravitáció lehúzza testét, ebből pedig lendületet vesz, és egy ponton váratlanul megállítja a mozdulatot, így bonyolult egyensúlyi helyzetek sorozatát mutatja be. Ez a mozdulatsor jól érzékelteti az egyén küzdését, a tiltakozás és összeomlás hullámvölgyeit a megpróbáltatások során. A fáradhatatlan hős aztán újra talpra küzdi magát, és széles mozdulataival, magas ugrásaival betölti színpadot. A következő megtorpanásánál a passzív szereplők is bekapcsolódnak az eseményekbe: a két elől álló férfi Sziszüphoszhoz rohan, ketten pedig a színpad hátulján elhelyezett kifeszített lepel mögül lépnek elő, de valójában senki nem néz rá a szenvedő hősré. A lepel mellett állók mozdulatlanok, a másik két szereplő pedig elhátrál.

Sziszüphosz kínlódva vonaglik a földön, és mikor feláll, hogy folytassa az energikus táncot, a mozdulataiból már tébolyultság sugárzik. Karjával hajításra utaló mozdulatokat tesz a nézők felé, így a közönség is részévé válik a küzdelemnek, az előadást néző ember is úgy érezheti, szegyélnie kéne magát, amiért a székében ülve tétlenül figyel a hős gyöttrődését.

A szenvedő Sziszüphosz mindkét közömbös, immár neki háttal álló férfihez odarohan, de hirtelen hátravetett feje azt az érzetet kelti, mintha valódi falba ütközött volna – ilyen érzés számára az emberek közönye, mely áthatolhatatlan falként jelenik meg a színpadon. Ugyanilyen „ütközést” láthatunk, mikor a hátul kifeszített lepel felé, majd a nézőtér felé rohan. Ezután elterül a földön, megfeszített testtel vergődik, végül, úgy tűnik, hirtelen ötlettől vezérelve felpattan, eszelős pillantást vet a nézőkre, és hátra szaladva egyenesen a „falba” ugrik. A kifeszített lepel papírból van, így az öngyilkos hős teste átszakítja, tátongó lyukat hagyva maga után.

Világos, hogy Kricskovics nem pusztán a mítoszt szerette volna elmesélni ebben a kompozícióban, hiszen a mitológiában szereplő Sziszüphosz nem törhetett ki a helyzetéből, örökkön folytatta a büntetésül kiszabott munkáját. Kricskovics Sziszüphosza napjaink társadalmának embere, aki a bárhogy küzd, nem tud előrébb jutni, mert szüntelenül embertársai közönyével kell szembesülnie, számára az egyetlen kiút tehát az öngyilkosság. Mély tartalommal bír ez a koreográfia, fontos problémát vet fel az egyén társadalomban elfoglalt helyéről, és embertársaival való konfliktusáról, ezáltal további gondolkodásra készíteti a nézőt.¹⁹ Számomra is elgondolkodtat ez a kompozíció, frusztráló, nyomasztó hangulatai erőteljes benyomást keltettek bennem.

¹⁹ Maácz, 1978.

Irodalomjegyzék

- Dienes, Gedeon (1981): „Levél Kricskovics Antalhoz”. In: *Táncművészet*. (5. sz.), 7–8.
- Euripidész (1971): „Íphigeneia Auliszban”. In: *Somló, Vera (szerk.): Görög drámák*. Budapest: Európa Kiadó. 79–133.
- Hérész, Dezső; Szabó, János (1971): „Befejeződött az V. Szolnoki Néptánc Fesztivál”. In: *Szolnok Megyei Néplap*. (115. sz.), 5.
- Kenessei, András (1981): „Táncfórum a Budai Vigadóban: Kricskovics-portré”. In: *Magyar Hírlap*. (56. sz.), 6.
- Klanczay, Tibor (1978): *A magyar irodalom története. I.* Budapest: Akadémiai.
- Körtvélyes, Géza (1971): „Néptáncfesztivál Szolnokon”. In: *Magyar Nemzet*. (117. sz.), 4.
- Kővágó, Zsuzsa (1990): „Budapest Táncgyűttes: Adj nekünk békét!”. In: *Táncművészet*. (7. sz.), 6–8.
- Lukač, Stjepan (1999, szerk.): *A csend relációi*. Budapest: Horvát Önkormányzat.
- Maácz, László (1967): „A III. Alföldi Néptáncfesztivál”. In: *Muzsika*. (7. sz.), 37–42.
- Maácz, László (1978): „Sziszüphosz nem alkuszik: A magyarországi nemzetiségek táncgyűttesének műsora”. In: *Új Tükör*. (50. sz.), 30.
- Péter, Márta (1984): „Magyar Electrák: Bemutató a Várszínházban”. In: *Táncművészet*. (5. sz.), 4–8.
- Péter, Márta (1990): „Ha robban a társulat: Ki őrzi Iphigeneiát? A Budapest Táncgyűttes bemutatója”. In: *Esti Hírlap*. (április 12.).
- Péter, Márta (2013): *Eleven történet: A Duna Művészegyüttes és elődegyüttesei*. Budapest: Duna Palota Nonprofit Kft.
- Szophoklész (1971): „Antigoné”. In: *Somló, Vera (szerk.): Görög drámák*. Budapest: Európa Kiadó. 39–78.
- Zórándi, Mária (2014): *A bartóki út: Pályaképek a színpadi néptáncművészet 20. századi történetéből*. Budapest: Magyar Táncművészeti Főiskola.

Elektronikus források

- Martinkult Event Group. Interjú Novák Ferencsel. 2021. március, Tata 90: Magyar Elektra. 2021. március 22. Bihari János Táncgyűttes YouTube-csatorna, <https://youtu.be/Cs3FBkowA0Q>.

Tóvay Nagy Péter

Körtvélyes Géza műveinek válogatott bibliográfiája, 1950–1972***1950**

- „Kultúrversenyyel a színvonal emeléséért“. In: *Táncoló Nép*. (október-december), 3-6.
 „Mit köszönhet a táncmozgalom a Pártnak, a népi demokráciának?“. In: *Táncoló Nép*. (augusztus-szeptember), 3-5.

1951

- „Néptáncbemutató Veszprémben“. In: *Táncművészet*. (4. sz.), 18-21.

1952

- „A néptánc helyes bírálata“. In: *Táncművészet*. (11. sz.), 327-329.
 „A Szabadságharcosok táncgyűjtése“. In: *Táncművészet*. (6. sz.), 190-192
 „Az Államvédelmi Hatóság tánckaráról“. In: *Táncművészet*. (2. sz.), 62-64.
 „Az Orfeusz táncairól“. In: *Táncművészet*. (4. sz.), 126-129.
 „Címe ismeretlen. A Fővárosi Vígszínház új műsorának táncairól“. In: *Táncművészet*. (3. sz.), 92-96.
 „Mit tanulhatunk az Urali Együttestől?“. In: *Táncművészet*. (1952), 5. sz. 141-143.
 „Néptáncaink jellegének kérdéséhez“. In: *Táncművészet*. (7-8. sz.), 229-232.

1953

- „A néptánc dramaturgiai kérdéseiről. Hozzászólás Vitányi János cikkéhez“. In: *Táncművészet*. (8-9. sz.), 270-282.
 „A szakszervezeti kultúrverseny-bemutatók műsorából“. In: *Táncművészet*. (6. sz.), 187-188. [Társzerző: Lengyel Miklós]
 „A Szovjet Hadsereg Ének- és Táncgyűjtésének előadása“. In: *Táncművészet*. (7. sz.), 208-209.
 „Az Ukrajna mezőin táncairól“. In: *Táncművészet*. (3. sz.), 94-95.
 „Mai valóságunk ábrázolása. In: *Táncművészet*. (11. sz.), 345-349.

* A bibliográfia tételeit a dokumentumok megjelenésének időrendjében közlöm. Az egyes éveken belül a tételek sorrendje az abc rendjét követi. Az egyes neveket a ma használatos formában közlöm pl. Vig Színház helyett Vígszínház. Alkalmanként szögletes zárójelben jeleztem a cikkek, tanulmányok témáját. Az idegen nyelvű írásokat (pl. Ballett Jahrbuch-ban / NSZK, Friedrich Verlag 1971-78. között megjelent összefoglalók a magyar balett évadokról) nem vettem fel a jegyzékbe.

- „Megjegyzések az ÉFÉDOSZ tánc csoportjáról“. In: *Táncművészet*. (4. sz.), 115-117.
 „Néptánc mozgalmunk kérdései“. In: *Művelt Nép*. (1. sz.), 20-21.

1954

- „A hivatásos együttesek céljáról“. In: *Táncművészet*. (9. sz.), 291-292.
 „Az Állami Népi Együttes új táncműsora“. In: *Táncművészet*. (5. sz.), 152-157. [Rábai Miklós: Vízparton, Almalopás, Magyarvistai verbunk, Györgyfalvi legényes; Náfrádi László: Igyunk egyet komámasszony, Mátkakérés]
 „Fejlődés az ÉFÉDOSZ tánc csoport munkájában“. In: *Táncművészet*. (6. sz.), 193-195.
 „Megjegyzések egy kompozícióhoz és annak bírálatához“. In: *Táncművészet*. (2. sz.), 55-59. [Néphadsereg Művészegyüttese: Reggel a táborban]
Táncesztétikai alapismeretek I-II. Budapest: Népművészeti Intézet.

1955

- „A Bihari-ankétról“. In: *Táncművészet*. (2. sz.), 62.
 „A Bihari nótája és a realizmus“. In: *Táncművészet*. (2. sz.), 57-61.
 „Az ötéves Debreceni népi együttes“. In: *Táncművészet*. (6. sz.), 255-256.
 „Beszélgetés a lipcsei Keszkenő koreográfusával“. In: *Táncművészet*. (11. sz.), 490-492.
 „Fejlődnek a honvédségi tánc csoportok“. In: *Táncművészet*. (7. sz.), 331-333.
 „Jegyzetek a Néphadsereg Együttesének új számairól“. In: *Táncművészet*. (12. sz.), 567-570.
Néptánc hagyomány, táncmozgalom, társastánc (Vitairat) Budapest: Népművelési Minisztérium Művészeti Osztálya.
 „Szerelmi tánc: Molnár István koreográfiája“. In: *Táncművészet*. (8. sz.), 355-358.
 „Táncművészetünk néhány időszerű kérdéséről“. In: *Szabad Nép*. (273. sz.), 4.
 „Tanítsuk meg táncolni az ifjúságit!“. In: *Művelt Nép*. (48. sz.), 7.

1956

- „A Csodálatos mandarin előadása“. In: *Új Zenei Szemle*. (7-8. sz.) 60-62. [Koreográfus: Harangozó Gyula]
 „Csiki Júlia (Portré)“. In: *Táncművészet*. (2. sz.), 70-72.
 „Kisbojtár. Új magyar táncjáték az Állami Népi Együttes műsorán“. In: *Szabad Nép*. (82. sz.), 4. [Koreográfus: Rábai Miklós]
 „Kísérletezni – és alkotni!“. In: *Táncművészet*. (1. sz.), 29-31.
 „Mesél a balett (Fiatal koreográfusok estje az Erkel Színházban)“. In: *Táncművészet*. (7. sz.), 323-328.
 „Mit mond nekünk a Mandarin?“. In: *Táncművészet*. (8. sz.), 374-375.
 „Új számok a Néphadsereg Együttesének műsorában“. In: *Táncművészet*. (3. sz.), 126-129.

1958

- „A balettestztika kutatás néhány problémája“. In: *Tánc tudományi Tanulmányok*. (1. sz.), 31–37.
 „A fából faragott királyfi. Felújítás az Operában“. In: *Muzsika*. (8. sz.), 5–8.
 „Giselle. Adam balettje az Operaházban“. In: *Népszabadság*. (48. sz.), 4.
 „Ünnep Gyulán“. In: *Magyar Nemzet*. (147. sz.), 4.

1959

- „Adalékok Harangozó Gyula Csodálatos mandarinjának koreográfiai vizsgálatához“. In: *Tánc tudományi Tanulmányok*. (2. sz.), 119–141.
 „A Duna Művészegyüttes bemutatója“. In: *Muzsika*. (6. sz.), 42–43.
 „Csongor és Tünde“. In: *Muzsika*. (8. sz.), 13–16. [Koreográfus: Eck Imre]
 „A magyar néptáncművészet 15 éve“. In: *Tánc tudományi Tanulmányok*. (2. sz.), 11–22.

1960

- „A magyar táncművészet 15 éve“. In: *Szocialista Művészetért*. (5. sz.), 2.
 „A műkedvelő balettiskolákról“. In: *Népművelés*. (4. sz.), 26–27.
 „A tíz éves Balett Intézet neveltjei“. In: *Muzsika*. (12. sz.), 43–44.
 „Debreceni tanulságok“. In: *Néptáncos*. (7. sz.), 15–18.
 „Egy konferencia tanulságaiból I“. In: *Népművelés*. (2. sz.), 26.
 „Egy konferencia tanulságaiból II“. In: *Népművelés*. (3. sz.), 25.
 „Mai életünk ábrázolása a táncban“. In: *Népművelés*. (12. sz.), 28.
 „Néptáncfesztivál Debrecenben“. In: *Népművelés*. (9. sz.), 28.
 „Párizsi balett. Maurice Béjart-Louis Cuny balettfilmje“. In: *Muzsika*. (11. sz.), 36–37.
 „Romantika, költészet, drámaiság. A szovjet balettművészek fővárosi bemutatkozásáról“. In: *Népszabadság*. (194. sz.), 8.

1961

- „A magyar balettművészet tizenöt éve. In: *Tánc tudományi Tanulmányok*. (3. sz.), 11–24.
 „A tízéves Állami Népi Együttes ünnepi hetéről“. In: *Muzsika*. (6. sz.), 21–23.
 „Balettbemutató Pécsen“. In: *Muzsika*. (8. sz.), 43–45.
 „Balettvita a Táncművészeti Szakosztályban“. In: *Szocialista Művészetért*. (7. sz.), 4.
 „Bemutatjuk a Táncművészeti Szakosztályt“. In: *Szocialista Művészetért*. (2. sz.), 2.
 „Külföldi vendégek a táncművészeknél“. In: *Szocialista Művészetért*. (5. sz.), 4.
 „Új magyar balettek. A pécsi Nemzeti Színház bemutatója“. In: *Népszabadság*. (20. sz.), 8. [Eck Imre: Az iszonyat balladája, Változatok egy találkozásra, Concerto a szívárvány színeire]

1962

- „A magyar balettművészet fejlődésének problémáiról“. In: *Új Írás*. (7. sz.), 773–778.
 „Az első év. A Táncművészeti Szakosztály munkájáról“. In: *Szocialista Művészetért*. (3. sz.), 4.
 „Balettművészet vidéken“. In: *Szocialista Művészetért*. (4. sz.), 8.
 „Balettújdonságok Pécsen“. In: *Muzsika*. (5. sz.), 38–40. [Eck Imre: Pókháló, Etüdök, Oly korban éltem, Képtelen történet]
 „Lengyel emlékek“. In: *Szocialista Művészetért*. (6. sz.), 4.
 „Öt nap Moszkvában“. In: *Szocialista Művészetért*. (12. sz.), 4. [Balanchine]
 „Pillanatképek a balettről“. In: *Nagyvilág*. (8. sz.), 1253–1255.
 „Rómeó és Júlia. Az Állami Operaház nagyszabású bemutatója“. In: *Népszabadság*. (100. sz.), 15. [Lavrovskij]

1963

- „A magyar néptáncművészet fejlődésének problémái“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (1. sz.), 19–44. = *Valóság*. (3. sz.), 77–84.
 „A New York City Balett Moszkvában“. In: *Nagyvilág*. (2. sz.), 314–316. [Balanchine]
 „A tenger lánya“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (1. sz.), 67–69.
 „Balanchine és Golejzovszkij. Moszkvai jegyzetek a modern balettről“. In: *Muzsika*. (1. sz.), 16–18.
Esztétikai alapismeretek. Budapest: Népművelési Intézet.
 „Gondolatok a tánckritikáról“. In: *Muzsika*. (10. sz.), 39–40. = *Szocialista Művészetért*. (8–9. sz.), 13.
 „Modern képzőművészet, zene és tánc Nyugaton“. In: *Tánc tudományi Tanulmányok*. (4. sz.), 21–44. [képmelléletek]
 „Nádasi Ferenc 70 éves“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (3. sz.), 26–27. = *Népszabadság*. (249. sz.), 8.
 „Vadasi Tibor koreográfiai“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (3. sz.), 3. sz. 42–46.

1964

- „A balett és közönsége“. In: *Muzsika*. (5. sz.), 12–13.
 „A fejlődés átmeneti problémái. Gondolatok a magyar balettművészet helyzetéről“. In: *Muzsika*. (8. sz.), 19–21.
 „Az Állami Balett Intézet vizsgálódása“. In: *Magyar Nemzet*. (155. sz.), 4.
 „Balettbemutató Szegeden. Bűvös szerelem, Judit, Rómeó és Júlia“. In: *Magyar Nemzet*. (130. sz.), 4.
 „Baletteggyüttesünk párizsi sikeréről“. In: *Népművelés*. (3. sz.), 33.
 „Balett és operabemutatók“. In: *Tükör*. (11. sz.), 14. [Vadasi Tibor betanítása, Bartha Judit koreográfia, Harangozó Gyula: Sámson és Delila, Fülöp Viktor, Kun Zsuzsa: Mario és a varázsló]

- „Balettnapló Párizsból“. In: *Nagyvilág*. (4. sz.), 620–623.
- „Helyzetkép a magyar balettművészetről“. In: *Magyar Nemzet*. (150. sz.), 10. = Körtvélyes és mtsai (1984): *Két évtized táncművészeti írásai a Magyar Nemzetben*. Budapest: Magyar Táncművészek Szövetsége. 7–8.
- „Hol tartanak néptánc-együtteseink?“. In: *Magyar Nemzet*. (57. sz.), 13. = Körtvélyes és mtsai (1984): *Két évtized táncművészeti írásai a Magyar Nemzetben*. Budapest: Magyar Táncművészek Szövetsége. 5–6.
- „Jegyzetek Vitányi Iván: A tánc című könyvéhez“. In: *Filozófiai Szemle*. (3. sz.), 550–553.
- „Levél M. G. P-hez“. In: *Tükör*. (7. sz.), 29. [Fülöp Viktor, Kun Zsuzsa: Mario és a varázsló]
- „Merre tovább? (Szubjektív utószó a hivatásos néptáncgyüttesek bemutatósorozatához)“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (2. sz.), 2–7.
- „Modern balettek London, Brüsszel és Stuttgart színpadain“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (4. sz.), 53–59.
- „Okos lány — Telefon — Mario és a varázsló“. In: *Magyar Nemzet*. (112. sz.), 4.
- „Pillanatkép és mérleg“. In: *Népművelés*. (8. sz.), 37–38.
- „Pliszceckaja“. In: *Magyar Nemzet*. (96. sz.), 4.
- „Romantikus, klasszikus vagy modern? 1“. In: *Muzsika*. (6. sz.), 17.
- „Romantikus, klasszikus vagy modern? 2“. In: *Muzsika*. (7. sz.), 24–25.
- „Tizenhárom táncminiatűr. Az Állami Népi Együttes kamaraműsora“. In: *Magyar Nemzet*. (68. sz.), 8.
- „Új balettek Moszkvában“. In: *Magyar Nemzet*. (72. sz.), 4. [Lopuhov: Egy kiállítás képei, Grigorovics: Csipkerózsika, Kaszatkina-Vasziljev: Hősi ének]

1965

- „II. Nemzetközi balettkonkurzus: Két harmadik és egy negyedik díjat kaptak táncosaink Várnában“. In: *Magyar Nemzet*. (178. sz.), 4.
- „A Bolsoj Balett Budapesten“. In: *Tükör*. (22. sz.), 14–15.
A Bolsoj Balett vendégjátéka. [operaházi műsorfüzet]
- „A moszkvai Nagy Színház balettegyüttese Budapesten. Giselle“. In: *Magyar Nemzet*. (133. sz.), 4.
- „A moszkvai Nagy Színház balettjének vendégjátéka. Legenda a szerelemről“. In: *Magyar Nemzet*. (136. sz.), 4. = Körtvélyes és mtsai (1984): *Két évtized táncművészeti írásai a Magyar Nemzetben*. Budapest: Magyar Táncművészek Szövetsége. 11–12.
- „A moszkvai Nagy Színház balettjének vendégjátéka. Táltos lovacska és a koncertműsorok“. In: *Magyar Nemzet*. (142. sz.), 4.
- „A Pécsi Balett bemutatója után. A Pécsi Balett 1965. október 22-i Hódolat Bartók Bélának c. új műsorában A fából faragott királyfi, a Concerto és a Csodálatos mandarin szerepelt. Körtvélyes Géza és Maác László beszélgetése a bemutatóról, magnetofon mellett“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (4. sz.), 14–31.
- „Báb-balettek. Az Állami Bábszínház új műsoráról“. In: *Muzsika*. (6. sz.), 19–21.

- „Balettek, együttesek és balettközönség Angliában 1“. In: *Muzsika*. (3. sz.), 18–20.
- „Balett és néptánc 1“. In: *Muzsika*. (10. sz.), 30–31.
- „Balettek, együttesek és balettközönség Angliában 2“. In: *Muzsika*. (4. sz.), 19–21.
- „Balettvizsga az Operaházban“. In: *Magyar Nemzet*. (153. sz.), 4.
Chopiana, Interplay, Bányászballeda, Zene. [operaházi műsorfüzet]
- „Egy elvetélt vállalkozás. Beethoven IX. szimfóniája – Maurice Bejart koreográfiájával“. In: *Muzsika*. (1. sz.), 25–26.
- „Hétszínvirág. Az Állami Népi Együttes új műsora“. In: *Magyar Nemzet*. (291. sz.), 4. = Körtvélyes és mtsai (1984): *Két évtized táncművészeti írásai a Magyar Nemzetben*. Budapest: Magyar Táncművészek Szövetsége. 15–17.
- „Hódolat Bartók Bélának — A Pécsi Balett új műsora. In: *Magyar Nemzet*. (253. sz.), 4. = Körtvélyes és mtsai (1984): *Két évtized táncművészeti írásai a Magyar Nemzetben*. Budapest: Magyar Táncművészek Szövetsége. 12–15.
- „Jazzbalett. Pécsi táncosok az Egyetemi Színpadon“. In: *Magyar Nemzet*. (66. sz.), 4. [Eck Imre-koreográfia]
- „Két évtized a magyar táncművészet történetében“. In: *Szocialista Művészetért*. (4. sz.), 3.
- „Massin és a szimfonikus balett“. In: *Táncudományi Tanulmányok*. (5. sz.), 27–36. [+ képmellékletek]
- „Modern balettek London, Brüsszel, Stuttgart színpadain“. In: *Szocialista Művészetért*. (3. sz.), 7.
- „Négy balett az Operaházban“. In: *Magyar Nemzet*. (87. sz.), 4. = Körtvélyes és mtsai (1984): *Két évtized táncművészeti írásai a Magyar Nemzetben*. Budapest: Magyar Táncművészek Szövetsége. 8–11. [Fokin: Chopiniana, Eck: Bányászballeda, Zene húros és ütőhangszerekre és cselesztára, Morton Gould: Táncoló ifjúság]
- „Népművelés és tánc“. In: *Népművelés*. (3. sz.), 33–34.
- „Zene és tánc összefüggései a balett színpadokon. A Bartók Archívumban 1965. február 16-án elhangzott előadás rövid vázlatja“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (2. sz.), 64–71.
- „Várna 1965 – Jegyzetek a II. nemzetközi balettkonkurzusról“. In: *Muzsika*. (9. sz.), 28–30.
- „Várnai jegyzetek“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (3. sz.), 65–69.

1966

- „A II. Zalai Kamaratánc Fesztivál után Beszélgetés az előadások tapasztalatairól a zsűri tagjaival“. In: *Magyar Nemzet*. (67. sz.), 8.
- „A Balett Intézet jubileumi előadása az Operaházban“. In: *Magyar Nemzet*. (153. sz.), 4. = Körtvélyes és mtsai (1984): *Két évtized táncművészeti írásai a Magyar Nemzetben*. Budapest: Magyar Táncművészek Szövetsége. 22–23.
- „A Gorda, az Othello és Csabukiáni“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (3. sz.), 3–9.
- „A Kubai Nemzeti Balett vendégjátéka. Giselle“. In: *Magyar Nemzet*. (267. sz.), 7.
- „A Kubai Nemzeti Balett vendégjátéka. Két koncertműsor“. In: *Magyar Nemzet*. (269. sz.), 4. = Körtvélyes és mtsai (1984): *Két évtized táncművészeti írásai a Magyar Nemzetben*. Budapest: Magyar Táncművészek Szövetsége. 23–25.

- „Balett és néptánc 2“. In: *Muzsika*. (2. sz.), 34–35.
- „Ballada az emberről. A Budapest Táncgyűttes műsora“. In: *Magyar Nemzet*. (45. sz.), 4., = Körtvélyes és mtsai (1984): *Két évtized táncművészeti írásai a Magyar Nemzetben*. Budapest: Magyar Táncművészek Szövetsége. 17–18.
- „Don Juan a Szigeten. A Pécsi Balett vendégjátéka“. In: *Magyar Nemzet*. (157. sz.), 4.
- „Faust. Felújítás az Operaházban“. In: *Magyar Nemzet*. (104. sz.), 4.
- „Fiatal Koreográfusok Estje a Pécsi Nemzeti Színházban“. In: *Magyar Nemzet*. (260. sz.), 4.
- „Gondok és tennivalók“. In: *Muzsika*. (4. sz.), 39–40.
- „Gondolatok a táncművészet drámaiságáról“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (2. sz.), 113–121.
- „Harangozó Gyula köszöntése“. In: *Muzsika*. (12. sz.), 36–37.
- „Három új balett. Búcsúzott Bécstől Milloss Aurél“. In: *Magyar Nemzet*. (125. sz.), 4.
- „Hattyúk tava. A rosszul örzött lány. – Jegyzetek a Royal Ballet két előadásáról“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (3. sz.), 15–25.
- „Ízlés, érték, tájékozottság“. In: *Muzsika*. (11. sz.), 34–35.
- „Két szovjet balettművész az Operaházban“. In: *Magyar Nemzet*. (69. sz.), 4.
- „Klasszikus szimfónia. Prokofjev-bemutató az Operaházban“. In: *Magyar Nemzet*. (233. sz.), 11.
- „Moszkvai csillagok“. In: *Muzsika*. (7. sz.), 41–42.
- „Moszkvai csillagok. Bemutató a zene- és táncfesztiválról“. In: *Magyar Nemzet*. (123. sz.), 4.
- „Nádasi Ferencről –Nádasi Marcellával“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (3. sz.), 59–63.
- „Olthatatlan szerelem“. In: *Jelenkor*. (9. sz.), 862–866. [Szilágyi János – Vértessy Sándor riportja, amelyben a Körtvélyesre vonatkozó rész: 866. old.]
- „Petruska, Daphnis és Chloé, Tűzmadár. Balettpremer az Erkel Színházban“. In: *Magyar Nemzet*. (135. sz.), 4.
- „Raisza Sztrucskova és Marisz Liepa vendégszereplése az Operaházban“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (2. sz.), 82–84.
- Sztravinszkij: Petruska, Ravel: Daphnis és Chloé / Sztravinszkij: Tűzmadár*. [operaházi műsorfüzet]
- „Terueli szerelmesek. Jegyzetek egy táncfilmről“. In: *Muzsika*. (8. sz.), 41–43.
- „Terueli szerelmesek. Lírai jegyzetek egy táncfilmről“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (2. sz.), 76–81.
- „Új balettek Szegeden“. In: *Magyar Nemzet*. (142. sz.), 4. = Körtvélyes és mtsai (1984): *Két évtized táncművészeti írásai a Magyar Nemzetben*. Budapest: Magyar Táncművészek Szövetsége. 20–21. [Imre Zoltán koreográfiák]
- „Új művek bemutatója a Pécsi Balett vendégjátékán. 1“. In: *Magyar Nemzet*. (130. sz.), 4. = Körtvélyes és mtsai (1984): *Két évtized táncművészeti írásai a Magyar Nemzetben*. Budapest: Magyar Táncművészek Szövetsége. 19–20. [Tóth Sándor: Székek, Cirkusz, Fodor Antal: Ballo Concertante]
- „Várj reám. A Néphadsereg Művészegyüttesének új műsora“. In: *Magyar Nemzet*. (91. sz.), 4.

- „A balettművészet fejlődése a szocialista Magyarországon“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (3. sz.), 61–75.
- „A Finn Nemzeti Balett vendégjátéka“. In: *Magyar Nemzet*. (269. sz.), 4.
- „A Giselle új főszereplői“. In: *Magyar Nemzet*. (82. sz.), 4.
- „Amatőr népi együttesek bemutatója: Táncantológia 1967“. In: *Magyar Nemzet*. (299. sz.), 4.
- „A Royal Balett kialakulásáról“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (2. sz.), 26–37.
- „A századik előadás: Párizs lángjai“. In: *Magyar Nemzet*. (67. sz.), 10.
- A szovjet balettművészet hatása Magyarországon*. Budapest: Kulturális kapcsolatok Intézete.
- „Az Állami Balett Intézet vizsgakoncertje“. In: *Magyar Nemzet*. (151. sz.), 4.
- „Az operaházi balett műsorpolitikájáról“. In: *Muzsika*. (3. sz.), 34–35.
- „Az üzbég népművészet két arca“. In: *Magyar Nemzet*. (244. sz.), 11.
- „Bécsi est. A Pécsi Balett a Szigeten“. In: *Magyar Nemzet*. (179. sz.), 4.
- „Bécsi tudósítás a Pécsi Balett bemutatkozásáról“. In: *Magyar Nemzet*. (126. sz.), 4.
- „Beszélgetés Pjotr Guszev balettmesterrel a Csipkerózsika mai bemutatójáról“. In: *Magyar Nemzet*. (112. sz.), 11.
- Csipkerózsika*. [operaházi műsorfüzet]
- „Csipkerózsika. Balett-bemutató az Operaházban“. In: *Magyar Nemzet*. (118. sz.), 11. = Körtvélyes és mtsai (1984): *Két évtized táncművészeti írásai a Magyar Nemzetben*. Budapest: Magyar Táncművészek Szövetsége. 25–28.
- „Egy évad tükrében. Jegyzetek a szovjet koreográfia problémáiról“. In: *Muzsika*. (9. sz.), 35–36.
- „Egy régi és egy új szereplő a Giselle-ben“. In: *Magyar Nemzet*. (283. sz.), 4.
- „Három ősbemutató: Új magyar opera, két balett Szegeden“. In: *Magyar Nemzet*. (143. sz.), 4. [Imre Zoltán: Vágy és áhítat, Teremtmények]
- „Két felújítás balettjei. Táncok a Tannhäuserben és a Denevérben“. In: *Magyar Nemzet*. (49. sz.), 11.
- „KOLO, a jugoszláv Állami Népi Együttes vendégjátéka“. In: *Magyar Nemzet*. (272. sz.), 4.
- „Lavrovskij“. In: *Magyar Nemzet*. (282. sz.), 4.
- „Liane Daydé vendégjátéka. Koncertműsor és Giselle“. In: *Magyar Nemzet*. (8. sz.), 4.
- „Orosz Adél és Róna Viktor koncertje“. In: *Magyar Nemzet*. (77. sz.), 4.
- „Seregi László“. In: *Muzsika*. (4. sz.), 28–31.
- „Virágfa. A Duna Művészegyüttes jubileumi műsora“. In: *Magyar Nemzet*. (287. sz.), 4. = Körtvélyes és mtsai (1984): *Két évtized táncművészeti írásai a Magyar Nemzetben*. Budapest: Magyar Táncművészek Szövetsége. 28–30.

- „A Deutsche Staatsoper vendégjátéka. A kispolgár két főbűne. Petruska“. In: *Magyar Nemzet*. (251. sz.), 4.
- „A Giselle szovjet vendégekkkel“. In: *Magyar Nemzet*. (268. sz.), 4.
- „Alicia Alonso“. In: *Muzsika*. (6. sz.), 41.
- „A magyar tánc seregszemléjének tanulságai“. In: *Magyar Nemzet*. (131. sz.), 4. [A Magyar Táncművészet Hete]
- „A modern balettművészet fejlődése Magyarországon“. In: *Magyar Zene*. (1. sz.), 275–283.
- „A szovjet táncművészet hatása Magyarországon“. In: *Névtelen: Szovjet-magyar kulturális kapcsolatok*. Budapest: Kulturális Kapcsolatok Intézete. 27–33.
- „A tánc seregszemléje“. In: *Magyar Nemzet*. (115. sz.), 4. [A Magyar Táncművészet Hete]
- „A televízió műsoráról. A csodálatos mandarin. In: *Magyar Nemzet*. (266. sz.), 4.
- „Az előkészület évtizedei I. Jegyzetek a magyar balett történetéhez, 1900–1930“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (2. sz.), 3–25.
- „Az előkészület évtizedei II. Jegyzetek a magyar balett történetéhez, 1900–1930“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (3. sz.), 79–99.
- „Balettverseny Várnában“. In: *Magyar Nemzet*. (175. sz.), 4. [interjú Csarnóy Katalinnal]
- „Balettvizsga az Operaházban“. In: *Magyar Nemzet*. (150. sz.), 4.
- „Búcsú Lavrovskijtól“. In: *Muzsika*. (2. sz.), 43–44.
- „Előszó“. In: *Fokin: Az ár ellen. Egy orosz balettművész vallomása*. Budapest: Gondolat Kiadó. 5–16.
- „Flora Kaldani és Jurij Jasugin a Csipkerózsikában“. In: *Magyar Nemzet*. (264. sz.), 12.
- „Fred Astaire“. In: *Muzsika*. (9. sz.), 41–42.
- „Frederick Ashton“. In: *Muzsika*. (12. sz.), 41.
- „Galina Ulanova“. In: *Muzsika*. (3. sz.), 34.
- Hacsaturján: Spartacus*. [operaházi műsorfüzet]
- „Harangozó Gyula 60 éves“. In: *Magyar Nemzet*. (91. sz.), 6.
- „Jegyzetek a modern francia balett magyarországi hatásáról és Serge Lifar háború előtti munkásságáról“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (1. sz.), 78–92.
- „Két új magyar balett Szegeden“. In: *Magyar Nemzet*. (129. sz.), 4. [Imre Zoltán: Táncfantázia, Formák viadala]
- „Kulturális érdekvédelem. Befejezetlen párbeszéd“. In: *Munka*. (11. sz.), 33.
- „Kurt Joss“. In: *Muzsika*. (11. sz.), 42.
- „Maja Pliszeckaja“. In: *Muzsika*. (10. sz.), 42.
- „Magyar századok. Az Állami Népi Együttes új műsora“. In: *Magyar Nemzet*. (257. sz.), 4.
- „Margot Fonteyn“. In: *Muzsika*. (4. sz.), 41–42.
- „Művészek ünnepe. Tánc“. In: *Magyar Nemzet*. (93. sz.), 11. [Fülöp Viktor és Kun Zsuzsa, érdemes művész]
- „Művészportré. Fülöp Viktor“. In: *Film Színház Muzsika*. (47. sz.), 20–21.
- „Néptáncművészet – néptáncmozgalom“. In: *Népművelés*. (3. sz.), 34–35.

- „Néptáncpedagógus-képzés“. In: *Népművelés*. (4. sz.), 35–36.
- „Néptáncünnep Gyulán“. In: *Népművelés*. (155. sz.), 6.
- „Nyina Tyimofejeva és Mihail Lavrovskij vendégjátéka a Giselle-ben“. In: *Magyar Nemzet*. (15. sz.), 4.
- „Pokoljárás. A Pécsi Balett premierje“. In: *Magyar Nemzet*. (93. sz.), 13.
- „Roland Petit“. In: *Muzsika*. (5. sz.), 36.
- „Román Balett. Hattyúk tava, Csipkerózsika“. In: *Magyar Nemzet*. (292. sz.), 4.
- „Román Balett. Koncertműsor és záróest“. In: *Magyar Nemzet*. (295. sz.), 4.
- „Seregszemle után. Jegyzetek a Magyar Táncművészet Hetéről“. In: *Szocialista Művészetért*. (7. sz.), 7. [Fotó Körtvélyes Gézáról]
- „Spartacus. Új táncdráma az Operaházban“. In: *Magyar Nemzet*. (118. sz.), 4. = Körtvélyes és mtsai (1984): *Két évtized táncművészeti írásai a Magyar Nemzetben*. Budapest: Magyar Táncművészek Szövetsége. 30–33. [Seregi László: Spartacus]
- „Szegedi Szabadtéri Játékok. A Rigai Balettegyüttes vendégjátéka Szegeden. A hattyúk tava“. In: *Magyar Nemzet*. (172. sz.), 4.
- Tánc történeti jegyzet, XX. század, I-II*. Budapest: Színház és Filmművészeti Főiskola.
- „Táncszvitt, Gajane-szvitt, Térzene. Balett-est az Erkel Színházban“. In: *Magyar Nemzet*. (5. sz.), 11.
- „Új magyar siker a Giselle-ben“. In: *Magyar Nemzet*. (280. sz.), 4.
- „Új műsort mutatott be a Néphadsereg Művészegyüttese“. In: *Magyar Nemzet*. (275. sz.), 4.
- „Új szereposztás a Spartacusban“. In: *Magyar Nemzet*. (142. sz.), 4.
- „Vitaindító gondolatok a korszerűsítés problémáiról. A Magyar Táncművészet Hete vitájához“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (különszám).

1969

- „A Bihari Táncegyüttes jubileumi műsora“. In: *Magyar Nemzet*. (54. sz.), 4.
- „A Fából faragott királyfi tévéfilmen“. In: *Tükör*. (49. sz.), 24.
- „A hattyúk tava. Felújítás az Erkel Színházban“. In: *Magyar Nemzet*. (127. sz.), 4.
- „A hét portréja Aradi Máriáról. A Concertótól az Undinéig“. In: *Film Színház Muzsika*. (19. sz.), 11.
- „A hét portréja Bogár Richárdról. A jazz és musical koreográfusa“. In: *Film Színház Muzsika*. (32. sz.), 11.
- „A Kijevi Balett vendégjátéka. Legenda a szerelemről“. In: *Magyar Nemzet*. (174. sz.), 4.
- „Alwin Nikolais táncszínháza. New York-i művészek vendégjátéka az Operaházban“. In: *Magyar Nemzet*. (129. sz.), 4. = Körtvélyes és mtsai (1984): *Két évtized táncművészeti írásai a Magyar Nemzetben*. Budapest: Magyar Táncművészek Szövetsége. 33–35.
- „Arcképcsarnokunk: Molnár István“. In: *Szocialista Művészetért*. (7. sz.), 8.
- „A veronai szerelmesek mártírúma. A Pécsi Balett bemutatója“. In: *Magyar Nemzet*. (77. sz.), 4.
- „Az Egyesült Arab Köztársaság művészegyüttese az Erkel Színházban“. In: *Magyar Nemzet*. (28. sz.), 4.

- „Balettbeszámoló Bécsből“. In: *Muzsika*. (80. sz.), 40–42. [Nemzetközi Balettfesztivál, Bécsi Ünnepi Hetek]
- „Balett és néptánc kapcsolata Magyarországon, 1945–1956“. In: *Táncudományi Tanulmányok*. (7. sz.), 7–28.
- „Budapesti Művészeti Hetek. A Kubai Nemzeti Modern Táncgyűttes vendégjátéka“. In: *Magyar Nemzet*. (222. sz.), 4.
- „Egy vendégjáték és két kritika margójára“. In: *Muzsika*. (3. sz.), 41–43. [Román Nemzeti Balett, Szigeti Károly koreográfiája, Kricskovics Antal: Elektra]
- „Egy vendégjáték sikerei és tapasztalatai Operaházunk táncosai Franciaországban“. In: *Magyar Nemzet*. (268. sz.), 4.
- Esztétikai Kislexikon*. Budapest: Kossuth Kiadó. [tánc címszavak]
- „Indulatos meditáció“. In: *Muzsika*. (9. sz.), 41.
- „George Balanchine“. In: *Muzsika*. (1. sz.), 24–26.
- „Japán néptáncai a Madách Színházban“. In: *Magyar Nemzet*. (66. sz.), 4.
- „Jegyzetek az Orosz Balett történetéről“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (1. sz.), 3–21.
- „Jerome Robbins“. In: *Muzsika*. (9. sz.), 39–41.
- „Jurij Grigorovics“. In: *Muzsika*. (11. sz.), 40–41.
- „Kenneth MacMillan“. In: *Muzsika*. (4. sz.), 42.
- Ki kicsoda?* Budapest: Kossuth Kiadó. [táncművész címszavak]
- „Maurice Béjart“. In: *Muzsika*. (2. sz.), 42–43.
- „Modern koreográfiák a moszkvai versenyen“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (3. sz.), 105–112.
- „Olga Lepasinszkaja“. In: *Muzsika*. (5. sz.), 46–47.
- „Serge Lifar“. In: *Muzsika*. (7. sz.), 45–47.
- „Spartacus premier Párizsban. A Magyar Állami Operaház vendégjátéka“. In: *Magyar Nemzet*. (260. sz.), 11.
- „Szegedi Szabadtéri Játékok. A bahcsiszeráji szökőkút“. In: *Magyar Nemzet*. (170. sz.), 4. [a Kijevi Balett vendégjátéka]
- „Szövetségünk közgyűléséről“. In: *Muzsika*. (12. sz.), 15–16. [Magyar Táncművészek Szövetsége V. Közgyűlés]
- „Táncantológia 1968. Amatőr néptáncgyűttesek bemutatója“. In: *Magyar Nemzet*. (2. sz.), 4.
- „Undine. Balettbemutató az Operaházban“. In: *Magyar Nemzet*. (81. sz.), 4. [Eck Imre]
- „Új művek, új alkotók a szovjet balettben. Beszélgetés Kun Zsuzsával“. In: *Magyar Nemzet*. (99. sz.), 13.
- „West Side Story. Az Operettszínház bemutatója a Budai Parkszínpadon“. In: *Magyar Nemzet*. (155. sz.), 11. = Körtvélyes és mtsai (1984): *Két évtized táncművészeti írásai a Magyar Nemzetben*. Budapest: Magyar Táncművészek Szövetsége. 35–36.

- „A Balet Praha vendégjátéka. Csehszlovák balettyűttes a Madách Színházban“. In: *Magyar Nemzet*. (86. sz.), 4.
- „A Belorusz Állami Táncgyűttes“. In: *Muzsika*. (12. sz.), 44–45.
- „A két Bartók-balett. A fából faragott királyfi és A csodálatos mandarin“. In: *Magyar Nemzet*. (229. sz.), 4. = Körtvélyes és mtsai (1984): *Két évtized táncművészeti írásai a Magyar Nemzetben*. Budapest: Magyar Táncművészek Szövetsége. 41–43.
- „A két Bartók balett másik szereposztásban“. In: *Magyar Nemzet*. (231. sz.), 8.
- „A Novoszibirszki Balett a Margitszigeten. A hattyúk tava“. In: *Magyar Nemzet*. (176. sz.), 4.
- „A szovjet kultúra napjai. A Bolsoj két balettművésze az Operaházban“. In: *Magyar Nemzet*. (255. sz.), 5. [N. Bessmertnova és Ny. Fagyecsev]
- „A szovjet kultúra napjai. Díszelőadás az Operaházban“. In: *Magyar Nemzet*. (252. sz.), 5.
- „A televízió műsoráról: A fából faragott királyfi“. In: *Magyar Nemzet*. (235. sz.), 4.
- „A televízió új Bartók-filmjei - A kékszakkallú herceg vára; A fából faragott királyfi“. In: *Muzsika*. (10. sz.), 1–5.
- „A tíz esztendő Pécsei Balett szakmai környezetrajza. Párbeszéd a jubiláló Pécsei Balettről“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (2. sz.), 61–79. (Társszerző: Maácz László)
- Az ÁBI helye és szerepe a magyar táncművészet fejlődésében*. Budapest: Állami Balett Intézet.
- „Az indiai táncművészet ünnepe. A Kalakshetra-együttes vendégjátéka“. In: *Magyar Nemzet*. (55. sz.), 4.
- A modern táncművészet útján*. Budapest: Zeneműkiadó. [tanulmányok]
- „Bartók táncművei a magyar színpadon“. In: *Új Írás*. (12. sz.), 100–104.
- „Előjáték egy társulat beméréséhez I. A 10 esztendő Pécsei Balett szakmai környezetrajza“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (1. sz.), 86–103.
- „Előjáték egy társulat beméréséhez, II. A 10 esztendő Pécsei Balett szakmai környezetrajza“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (2. sz.), 3–20.
- „Franciaországi napló 2. Francia táncszínház – az Odeonban“. In: *Muzsika*. (3. sz.), 42–46.
- „Gondolatok a nemzetközi szakszervezeti táncfesztiválhoz“. In: *Népszava*. (180. sz.), 9.
- „Húsz éves az ÁBI: Jubileumi rendezvények és vizsgakoncert“. In: *Magyar Nemzet*. (153. sz.), 4.
- „Jeles napok, magyar tájak a Szovjetunióban“. In: *Tükör*. (14. sz.), 6.
- „Kiosztották a kamaratánc-fesztivál díjait“. In: *Magyar Nemzet*. (59. sz.), 4.
- „Koreográfus-vizsga a Színház és Filmművészeti Főiskolán“. In: *Magyar Nemzet*. (37. sz.), 4.
- „Körképábrázlat a nemzetközi és hazai táncművészetről“. In: *Valóság*. (8. sz.), 24–36.
- Laurencia*. [operaházi műsorfüzet]
- „Laurencia. Balettpremier az Erkel Színházban“. In: *Magyar Nemzet*. (70. sz.), 40. [koreográfia: Vahtang Csabukiani]
- „Magyar folklór Dél-Amerikában a Budapest Táncgyűttes vendégjátéka Perutól Chiléig“. In: *Magyar Nemzet*. (294. sz.), 4.
- „Magyar népművészek szovjet színpadon. Naplójegyzetek az Állami Népi Együttes útjáról“. In: *Magyar Nemzet*. (79. sz.), 21.

- „Nemzetközi néptáncfesztivál Pécsen és Szegeden. Egy zsűritag jegyzetei“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (3. sz.), 3-7. = *Népművelés*. (9. sz.) 36–38.
- „New York-i táncgyűttes vendégjátéka a Bécsi Ünnepi Heteken“. In: *Magyar Nemzet*. (139. sz.), 4. [Paul Taylor]
- „Operaházi balettagyűttesünk harmadik vendégjátéka Bukarestben“. In: *Magyar Nemzet*. (300. sz.), 4.
- „Párbeszéd a IV. Zalai Kamaratánc fesztiválról“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (1. sz.), 3–23. [Társ-szerző: Maác László]
- „Párbeszéd a jubiláló Pécsi Balettről“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (2. sz.), 61–79. [Társ-szerző: Maác László]
- „Szegedi Szabadtéri Játékok 1970. Csipkerózsika. A novoszibirszki balettagyűttes vendégjátéka“. In: *Magyar Nemzet*. (169. sz.), 4.
- „Szellemi közélet és táncművészet“. In: *Kritika*. (9. sz.), 33–36.
- „Szovjet útinapló 1“. In: *Muzsika*. (6. sz.), 9–11. [Állami Népi Együttes turné]
- „Szovjet útinapló 2“. In: *Muzsika*. (7. sz.), 40–43. [Állami Népi Együttes turné]
- „Táncudományi Tanulmányok 1967/68“. In: *Magyar Nemzet*. (33. sz.), 13.
- „Tíz esztendő a Pécsi Balett. Gazdag rendezvények és Harangozó-premier Pécsen“. In: *Magyar Nemzet*. (98.sz.), 4.
- „Tíz éves a Pécsi Balett. Új Eck-művek és az előadások mérlege“. In: *Magyar Nemzet*. (102. sz.) 4., = Körtvélyes és mtsai (1984): *Két évtized táncművészeti írásai a Magyar Nemzetben*. Budapest: Magyar Táncművészek Szövetsége. 36–38.
- „Utak. Az Állami Népi Együttes új táncjátéka“. In: *Magyar Nemzet*. (40. sz.), 4.
- „Utóhang a pécsi néptáncfesztiválról“. In: *Magyar Nemzet*. (165. sz.), 4.
- „Új szereplők a Laurenciában“. In: *Magyar Nemzet*. (241. sz.), 4.
- „Új szereplők a Párizs lángjaiban“. In: *Magyar Nemzet*. (270. sz.), 4.
- „Vendégjáték az Operaházban. Antonio Gades és spanyol táncgyűttese“. In: *Magyar Nemzet*. (127. sz.), 4. = Körtvélyes és mtsai (1984): *Két évtized táncművészeti írásai a Magyar Nemzetben*. Budapest: Magyar Táncművészek Szövetsége. 39–40.
- „Vlagyimir Vasziljev“. In: *Muzsika*. (11. sz.), 43.

1971

- „20 éves az Állami Népi Együttes. Új magyar táncművészet Bartók jegyében“. In: *Magyar Nemzet*. (80. sz.), 11.
- „A Budapest Táncgyűttes új kamaraműsora“. In: *Magyar Nemzet*. (101. sz.), 4.
- „A fából faragott királyfi új szereplői“. In: *Magyar Nemzet*. (295. sz.), 4.
- „A koreográfus és a táncos együttműködése“. In: *Muzsika*. (11. sz.), 45–46.
- „A Néphadsereg Művészegyüttese tánckarának útjáról“. In: *Néphadsereg*. (7. sz.)
- „A Néphadsereg Művészegyüttesének új táncműsora“. In: *Magyar Nemzet*. (112. sz.), 4. = Körtvélyes és mtsai (1984): *Két évtized táncművészeti írásai a Magyar Nemzetben*. Budapest: Magyar Táncművészek Szövetsége. 46–48.

- A rosszul őrzött lány*. [operaházi műsorfüzet]
- „A rosszul őrzött lány. Balettbemutató az Erkel Színházban“. In: *Magyar Nemzet*. (78. sz.), 4.“. In: *Magyar Nemzet*. (82. sz.), 8. = Körtvélyes és mtsai (1984): *Két évtized táncművészeti írásai a Magyar Nemzetben*. Budapest: Magyar Táncművészek Szövetsége. 43–46.
- „A rosszul őrzött lány másik szereposztása“. In: *Magyar Nemzet*. (82. sz.), 8.
- „A spanyol tánc varázslói. Antonio Gades és együttese az Operaházban“. In: *Magyar Nemzet*. (69. sz.), 4.
- „A Svéd Királyi Balettnél. Dózsa Imre stockholmi vendégszerepléséről“. In: *Magyar Nemzet*. (298. sz.), 4.
- „A tallinni Estónia balettagyűttes vendégjátéka az Operaházban“. In: *Magyar Nemzet*. (58. sz.), 4.
- „A televízió műsoráról: Giselle“. In: *Magyar Nemzet*. (58. sz.), 4. [Amerikai Balett Színház, film]
- „Az orosz folklór mesterei. A Pjatnyickij-együttes az Erkel Színházban“. In: *Magyar Nemzet*. (287. sz.), 11.
- „Az új magyar balettek másik szereposztása“. In: *Magyar Nemzet*. (272. sz.), 4.
- „Balettel Londonban. Seregi László beszámol tanulmányútjáról“. In: *Magyar Nemzet*. (25. sz.), 4.
- „Balettelújítás az Erkelben“. In: *Magyar Nemzet*. (53. sz.), 10.
- „Balettpremier Pécsen“. In: *Magyar Nemzet*. (108. sz.), 12.
- „Bartók művei az Operaház és a Pécsi Balett színpadán“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (1. sz.), 4–20.
- „Bécsi ünnepi hetek: A korszerű színtézis útján. Maurice Béjart és balettagyűttese vendégjátéka“. In: *Magyar Nemzet*. (131. sz.), 4.
- Budapesti Balett, 1930–1968.*, Budapest, Corvina Kiadó. [társ-szerző: Lőrinc György, magyar, német, angol nyelven]
- „Bukaresti jegyzetek“. In: *Muzsika*. (3. sz.), 44–46.
- „Északi balettközpont: Koppenhága. Beszámoló a Dán Királyi Balett-fesztiválról“. In: *Magyar Nemzet*. (146. sz.), 4. [Interjú Lőrinc György, Seregi László, Barkóczy Sándor]
- „Hagyomány és korszerűség nemzeti balett-repertoárunkban“. In: *Magyar Nemzet*. (47. sz.), 4.
- „Híradás a Szovjetunióból. Orosz Adél és Róna Viktor beszámolója“. In: *Muzsika*. (8. sz.), 47–48.
- „Húszéves az ÁNE“. In: *Muzsika*. (4. sz.), 42–43.
- „Magyar művek az Operaházban“. In: *Magyar Nemzet*. (267. sz.), 4.
- „Meditáció a hűségéről“. In: *Muzsika*. (1. sz.), 44–45.
- „Megtartani és továbbfejleszteni. A magyar táncművészet eredményei és feladatai“. In: *Magyar Nemzet*. (12. sz.), 4.
- „Mit ér a külföldi siker?“. In: *Muzsika*. (12. sz.), 46–47.
- „Nagy magyar balettsiker Bukarestben“. In: *Film Színház Muzsika*. (1. sz.), 6.
- „Néptánc a színpadon. Gondolatok a magyar néptáncmozgalom karakteréről“. In: *Népművelési Értesítő*. (1. sz.), 29–49.
- „Néptáncfesztivál Szolnokon“. In: *Magyar Nemzet*. (117. sz.), 4. = Körtvélyes és mtsai (1984): *Két évtized táncművészeti írásai a Magyar Nemzetben*. Budapest: Magyar Táncművészek Szövetsége. 48–50.
- „Stílusok, színvonal és előadásszám a balett színpadon“. In: *Muzsika*. (5. sz.), 44–45.

- „Szereti Ön a táncot?“. In: *Muzsika*. (2. sz.), 47–48.
- „Szélszűz. Az európai szocialista országok művészeti együttműködéséről“. In: *Szocialista Művészetért*. (6. sz.), 4.
- „Táncművelésünkéről“. In: *Népművelés*. (4. sz.), 18–21.
- „Tánc a színházban, itt és most“. In: *Színház*. (7. sz.), 17–18.

1972

- „A dán balettfesztivál tanulságairól beszél a Koppenhágából hazatért Fülöp Viktor“. In: *Magyar Nemzet*. (153. sz.), 4.
- „Antonio Gades és együttese az Erkel Színházban“. In: *Magyar Nemzet*. (82. sz.), 4.
- „A magyar balettművészet helye a nagyvilágban“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (2. sz.), 45–50.
- „A Sylvia felújításának másik szereposztása“. In: *Magyar Nemzet*. (119. sz.), 4.
- „A televízió műsoráról: Bhakti“. In: *Magyar Nemzet*. (168. sz.), 4. [Maurice Bejart]
- „A televízió műsoráról: Furfangos diákok“. In: *Magyar Nemzet*. (269. sz.), 4.
- „Az Operaház Balettegyüttese Bordeaux-ban“. In: *Film Színház Muzsika*. (46. sz.), 12–13.
- „Balettvizsga az Operaházban“. In: *Magyar Nemzet*. (146. sz.), 6.
- „Béjart és a zene“. In: *Muzsika*. (3. sz.), 46–47.
- „Béjart-szólisták Budapesten. Balettkoncert az Operaházban“. In: *Magyar Nemzet*. (56. sz.), 4. = Körtvélyes és mtsai (1984): *Két évtized táncművészeti írásai a Magyar Nemzetben*. Budapest: Magyar Táncművészek Szövetsége. 50–52.
- „Budapesti Művészeti Hetek a Kubai Nemzeti Balett vendégjátéka“. In: *Magyar Nemzet*. (229. sz.), 4.
- „Budapesti Művészeti Hetek. Két népi együttes vendégjátéka“. In: *Magyar Nemzet*. (233. sz.), 4. [Komi ÁNE és chilei Aucaman együttes]
- „Fesztivál Zalában. Néptánc és művészet“. In: *Magyar Nemzet*. (101. sz.), 12.
- „Fiatal művészek két balettelőadásban“. In: *Magyar Nemzet*. (42. sz.), 4.
- „Giselle: Jacqueline Rayet. A párizsi Opera táncosnőjének fellépése“. In: *Magyar Nemzet*. (138. sz.), 4.
- „Gondolatok a fiatal táncművészek helyzetéről“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (1. sz.), 3–8.
- „Három világrész balettszínpadán. Róna Viktor külföldi szerepléseiről“. In: *Magyar Nemzet*. (38. sz.), 4.
- „Határozatok az Elnökség 1971. május 10-i üléséről“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (2. sz.), 73–74.
- „Határozatok az Elnökség 1971. dec. 13-i üléséről“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (2. sz.), 76–77.
- „Indiai művészek tánckoncertje“. In: *Magyar Nemzet*. (237. sz.), 4.
- „Javaslat a hazai tánckoncert-élet megindítására“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (2. sz.), 81–82. [társszerző: Lengyelfi Miklós]
- „Jegyzetek a Bolsoj balettkolájáról“. In: *Táncművészeti Értesítő*. (3. sz.), 22–25.
- „Két évforduló. Megemlékezés Szergej Gyagilevről és Mihail Fokinról“. In: *Magyar Nemzet*. (201. sz.), 4.

- „Két hét Koppenhágában“. In: *Muzsika*. (9. sz.), 45–46. [Körtvélyes Géza interjúja Kun Zsuzsával]
- „Két opera és három balett a prágai Nemzeti Színházban“. In: *Magyar Nemzet*. (132. sz.), 4.
- „Kitüntetett művészek: Bretus Mária“. In: *Magyar Nemzet*. (84. sz.), 4
- „Kitüntetett művészek: Orosz Adél“. In: *Magyar Nemzet*. (79. sz.), 9.
- „Kitüntetett művészek: Seregi László“. In: *Magyar Nemzet*. (83. sz.), 11.
- „Körtvélyes Gézánál“. In: *Élet és Irodalom*. (24. sz.), 13. [Feuer Éva interjúja Körtvélyes Gézával]
- „Magyar vélemény a várnai nemzetközi balettversenyről“. In: *Magyar Nemzet*. (180. sz.), 4. [Körtvélyes Géza interjú Éhn Évával]
- „Maina Gielgud A hatyúk tavában“. In: *Magyar Nemzet*. (63. sz.), 4.
- „Meditáció a fiatal táncművészek helyzetéről“. In: *Ifjú Kommunista*. (5. sz.), 53–57.
- „Meghalt Jan Cieplinski balettmester és koreográfus“. In: *Magyar Nemzet*. (133. sz.), 4.
- „Metropolisz-Carmen. Alberto Alonso balettestje Pécsen“. In: *Magyar Nemzet*. (28. sz.), 4.
- „Operaházunk vendégjátéka Bordeaux-ban“. In: *Magyar Nemzet*. (261. sz.), 4.
- „Panegyricus. Táncjáték Jannus Pannonius emlékére“. In: *Magyar Nemzet*. (77. sz.), 4.
- „Rapsodia Romana. A román állami népi vendégjátéka“. In: *Magyar Nemzet*. (295. sz.), 4.
- „Sylvia. Felújítás az Erkel Színházban“. In: *Magyar Nemzet*. (115. sz.), 4. = Körtvélyes és mtsai (1984): *Két évtized táncművészeti írásai a Magyar Nemzetben*. Budapest: Magyar Táncművészek Szövetsége. 52–55.
- Sylvia*. [operaházi műsorfüzet]
- „Színházi esték Moszkvában“. In: *Magyar Nemzet*. (252. sz.), 4.
- „Sztravinszkij-balettek Brüsszelben. Maurice Béjart balettestje“. In: *Magyar Nemzet*. (2. sz.), 4. [Tűzmadár, Tavasz áldozat, A róka]
- „Táncélet Hollandiában. Egy magyar koreográfus tapasztalatai“. In: *Magyar Nemzet*. (105. sz.), 4. [Interjú Roboz Ágnessel]
- „Új főszereplők a Sylviában“. In: *Magyar Nemzet*. (300. sz.), 4.
- „Utószó a magyar táncművészet seregszemléjéhez“. In: *Magyar Nemzet*. (244. sz.), 12.

Soldati Krisztina

Egy túllbe burkolt harcos. Flora Fabbri*

A könyv az elfelejtett kitűnő táncosnő, Flora Fabbri születésének kétszázadik évfordulójára jelent meg. Mint ilyen, hiánypótló.

A svájci író végigköveti az izgalmas életpálya minden jelentős eseményét, dokumentumokat idéz, és fotókkal illusztrálja Flora Fabbri művészi életének alakulását. 1822 – Genovában született, öt éves korában koreográfus édesapja révén Milánóban a híres Carlo Blasis – aki az olasz tánc módszer megalapozója a növendékének fogadta. Alig tizennégy évesen már Milánóban, Rómában, Bresciában és más olasz városokban is fellépett. Tizenhét éves, amikor a Velencei Teatro la Fenice színpadán már komoly szerepet bízhatnak rá: egy nagyszabású műben a híres francia táncos, Louis Bretin, partnereként lépett színpadra. Ebből az együttműködésből életre szóló kapcsolat alakult ki. Carlo Blasis módszere hozzájárult ahhoz, hogy Flora Fabbri művészetének két fontos jellemzője: az ugrás és a pirouette technika, valamint a drámai kifejezés szinte a tökéletességig csiszolódjon.

Louis Bretinnek köszönhető, hogy az olasz módszer erényei a francia módszerrel párosulnak Fabbri táncművészetében: a romantikában elterjedt, divatosá vált, a földöntúli átszellemült légies stílus. E stílushoz a híres párizsi prima balerina Marie Taglioni egyfajta spicc cipő technikát fejlesztett ki. Ezt a technikát akarta elsajátítani Flora Fabbri, ezért Bretinivel együtt Párizsban telepedtek le. A könyv bemutatja, hogy, Flora Fabbri – ha nem is növendékként – de lényegében két iskolát járt ki. Ez művészileg következetes út volt. A romantikus balettet a korszellemnek megfelelően két irányvonal jellemezte, egyfelől a nemzeti és népies vonások jelenléte, másfelől a rejtélyes, titokzatos világba való menekülés ábrázolása által. A táncosnak egyszerre kellett megfelelni a népies tánc erőteljesebb mozgáskultúrájának, ugyanakkor az elvont törekenység ideáljának. Flora Fabbri mindkét irányzat elvárásának tökéletesen megfelelt.

Ha Fabbri sikerének csak ezt a művészi titkát tárta volna fel az író, már az is értékes, érdekes és tanulságos olvasmány lenne. De könnyed stílusával az olvasót az akkori színházi világba kalauzolja, bevezeti a színpadi művészetek értékelésébe, megismerteti a közönség és kritikusok véleményével is.

Sok jelenség a mai celeb világot juttatja az olvasó eszébe. De mennyivel finomabb és szellemesebb minőségben! Lehet-e a mai korral összehasonlítani, a mai népszerű újságok cikkeinek hangjával azt, hogy a 19. században az előadás után a hálás közönség férfijai kifogták a lovakat a kocsiból, s maguk húzták haza a kocsin ülő művésznőt? Szerenádokat adtak, vagy a páholyokba háromszáz virágcsokorba fűztek ugyanennyi verset, s azt dobálták a művésznőnek a színpadra? A napilapok kritikai rovatában aprólékosan elemeztek egy-egy színházi előadást, a táncos erényeiről részletesen írtak – olykor versben is.

Bepillantást nyerünk az európai fővárosok kulturális kapcsolataiba is. A nagyobb városok színházai, a híres énekeseket, táncosokat örömmel látták színpadjaikon, ugyanakkor kíméletlen

* Thierry Jaquemet: Flora Fabbri. Eine Kämpferin trägt Tüll. Rüffer & Rub Sachbuchverlag GmbH, Zürich, 272 o.

és pontos elemző cikkeket írtak szereplésükről. Miközben Párizsban még nem futott be igazán Flora Fabbri, Londonban már Marie Taglioni utódjaként ünnepezték, holott ő akkor még Párizs csillaga volt.

Már csak egy kíváncsi kérdésünkre tartozik az író válasszal: vajon minek köszönhető, hogy egy ilyen briliáns balerina feledésbe merült? Az utolsó oldalakon választ is kapunk: – míg más balerinának a támogatója, pályája irányítója a színházi igazgató volt és így évadról-évadra megkapta a neki illő testre szabott szerepeket, melyek repertoárban maradtak, addig Fabbrival más volt a helyzet. Mentora, támogatója a férje, Louis Bretin, volt, akit az európai körútjairól visszatérve nem fogadtak vissza a Párizsi Operába. Ő viszont impresszárióként nem biztosíthatta feleségének meglevő szerepeinek folytonosságát. Fabbri nem szolgált semmiféle élettrajzi szenzációval, nem volt növendéke, aki életben tarthatta volna Fabbri stílusának jellegzetességeit, így nem maradt az utókorra Flora Fabbri „lábnyoma”.

Hűséges volt férjéhez, Bretin oldalán látható idősebb korában is a milánói szerzetesrendi kórház jótévként egy olajfestményen megörökítve.

Hasznos lenne egy időrendi áttekintés, ahol pontosan átlátható lenne az összes helyszín, szereplés és esemény. A könyv ajánlott olvasmány nemcsak a tánctudománnyal és tánc történettel foglalkozó olvasó számára, de minden tánc iránt érdeklődőnek tanulságos megismerni a 19. századi színház és a tánc világát.

szerzőinknek

A kézirat

A szerkesztőség tánctudományi témájú tanulmányokat fogad el közlésre. A szerkesztőség fenntartja a jogot arra, hogy a kéziratot átdolgozás céljából visszaadja a szerzőnek. A tanulmányok átolvasását a szerkesztőség tagjai végzik, de esetenként külső személyt is felkérhetnek a kézirat formai és tartalmi vizsgálatára.

A korrektúra során használt jelekkel kapcsolatosan a következő leírást tartjuk mérvadónak: Gyurgyák János: Szerzők és szerkesztők kézikönyve. Budapest, Osiris, 2005. 287-299.

A kézirat szövegét elektronikus formában kérjük eljuttatni a szerkesztőséghez a következő címre: ttktnp@gmail.com

Néhány általános megjegyzés a kézíratra vonatkozóan:

Hivatkozások

A Tánc tudományi Közlemények hivatkozási rendszerének kiindulópontját a — nemzetközi szabvánnyal egyező — Magyar Szabvány (MSZ ISO 690:1991) képezi. A folyóiratban a Harvard hivatkozási rendszer egyik típusát (Harvard reference format 7) követjük. Mivel a hivatkozási stílust a Zotero programmal állítjuk elő, ezért szerzőinknek nem kell a kéziratban hivatkozási rendszert alkalmazni. A szerkesztőségünknek megküldött szerzői kéziratnak azonban vannak minimális követelményei:

- a szakmunkákra mindig eredeti nyelven hivatkozzanak, ellenkező esetben jelöljék meg a munka fordítóját is.
- a szöveg ne tartalmazzon félkövér, dőlt stb. karaktereket
- minden hivatkozást és megjegyzést lábjegyzetben kérünk feltüntetni.
- tanulmánykötetben vagy folyóiratban megjelent tanulmány / cikk esetén a teljes (től-ig) oldalszámot fel kell tüntetni
- a bibliográfiát célszerű források (azon belül: levéltári források, interjúk, nyomtatott források, elektronikus hivatkozások stb.) és szakirodalom részre osztani.
- a kézirat szövegét elektronikus formában (doc vagy odt kiterjesztésű fájlban) juttassák el a szerkesztőséghez a következő címre: ttktnp@gmail.com.

A levéltári hivatkozások tekintetében az alábbi példák irányadóak:

A hivatkozásoknál szükséges a fond címét is megadni. Tehát nem elegendő például a jegyzetben a MOL E 142 jelölés használata, hanem fel kell oldani az irat-csoportrövidítését is: Magyar Országos Levéltár E 142 Magyar kincstári levéltárak, Magyar Kamara Archivuma. Acta Publica. Többszöri hivatkozásnál az első előfordulás alkalmával zárójelben = jellel megadott rövidítést alkalmazzuk. Például: Magyar Országos Levéltár (= MOL) Magyar kincstári levéltárak, Magyar Kamara Archivuma. E 142 Acta Publica (= E 142 Acta Publica.), tehát MOL E 142 Acta Publica

A levéltár nevének rövidítése, a szekció betűje és a fond száma után nem teszünk sem vesszőt, sem pontot. A levéltári jelölésekkel kapcsolatosan általánosan a következő kiadványt ajánljuk: Kosáry Domokos: Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába. Általános rész I. 2. Budapest, Osiris, 2003.

A bibliográfiában a levéltári források a következő módon kerüljenek feltüntetésre:

A forrás címe, [levél esetén: X levele Y-nak (keltezés helye, időpontja.)] Levéltári jelzet.

A Tánc tudományi Közlemények szerkesztősége a fentebb közölt jegyzetelési szabályok betartását kéri a szerzőktől. Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza!

Szerkesztőség

Szerzőink

Bolvári-Takács Gábor,
PhD, egyetemi tanár,
Magyar Táncművészeti Egyetem

Darabos Eszter,
egyetemi hallgató,
Magyar Táncművészeti Egyetem

Dóka Krisztina,
PhD, egyetemi adjunktus,
Magyar Táncművészeti Egyetem

Fügedi János,
PhD, egyetemi tanár,
Magyar Táncművészeti Egyetem

Halász Tamás, tánc történész,
OSZMI Táncarchívum

Hudák Dóra,
egyetemi hallgató,
Magyar Táncművészeti Egyetem

Kiss Ferenc,
népzeneész, zeneszerző

Kővágó Zsuzsanna,
óraadó oktató,
Magyar Táncművészeti Egyetem

Soldati Krisztina,
PhD, tanár, Thomas Mann Gimnázium
(Deutsche Schule Budapest)

Tóvay Nagy Péter,
PhD, egyetemi docens,
Magyar Táncművészeti Egyetem

Ujvári Hedvig,
germanista, irodalomtörténész,
habilitált egyetemi docens, PPKE BTK

Vavrincz András,
népzeneész,
a Bekecs Együttes művészeti vezetője,
mesteroktató (Nyíregyházi Egyetem)

Verhóczy Milán,
néptáncoktató,
a Bihari János Táncegyüttes táncosa

TÁNC TUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK
